

NTNU

Norges teknisk-naturvitenskapelige
universitet
Fakultet for samfunns-
og utdanningsvitenskap
Institutt for sosiologi og
statsvitenskap

Masteroppgave

Mia Aas Fjelldal

S-ordet

En kvalitativ studie av hvordan norske toneangivende aviser skjønner sin rolle i møte med selvmord.

Trondheim

Vår 2018

FORORD

Da jeg startet denne studien var det med en formening om at selvmord var noe pressen burde skrive mer om. Min tanke var at dette blir snakket for lite om, og at pressen burde ta på seg et ansvar som samfunnets hittil viktigste arena for kommunikasjon. Men er det så enkelt som å bare øke selvmordsomtalen i antall? For som en av informantene mine påpekte:

«Hvis vi hadde registrert alle selvmord i Norge med notiser, "gikk foran toget" eller "skjøt seg" eller hva enn det måtte være, så har det ingen hensikt. Det har ingen preventiv virkning. Det er bare å normalisere det.» (Reidar).

I møte med masse flotte informanter, et dypdykk ned i tekstmaterialer fra slutten av 1800-tallet frem til i dag, mange bøker og mye grubling har jeg hatt et fantastisk interessant arbeide med denne masteroppgaven, som har gitt ny innsikt i et sensitivt tema, og ny tillit til et viktig system.

Først og fremst vil jeg takke min veileder, Bente Rasmussen, som har vært en helt fantastisk resurs gjennom hele prosessen. Fra en person som forstår ting best når de blir presentert visuelt; en spesiell takk for alle figurer du har rablet ned på tilgjengelige papirbiter og all engasjert gestikulering mens vi har diskutert oppgaven. Vi har snakket samme språk.

Videre vil jeg takke arbeidsgruppen min fra masterfaget SOS3007, bestående av Tatiana Gudkova, Johanna Gjefsen og June E. Rishaug, for et godt faglig samarbeid og kjærkommen sosial interaksjon.

Jeg vil også takke de ulike redaksjonene som tok meg så godt imot under innsamling av data, og mine foreldre som utgjør en glimrende heilagjeng.

Til sist vil jeg takke min kjæreste Morten Simonsen, som har vært den viktigste støttespilleren gjennom masteroppgaven. Takk for at du har vært en fantastisk sparrepartner med idéer, kritikk og ros, og en uvurderlig moralsk og emosjonell støtte. Ikke minst skal du ha enorm takk for et utall timers korrektur- og gjennomlesing, og et tilsvarende antall tekopper.

Mia Aas Fjelldal

Trondheim, 6. juni 2018

SAMMENDRAG

Denne masteroppgaven er en kvalitativ studie som undersøker hvordan norsk presse skjøtter sin rolle ved rapportering av selvmord. Studien har en funksjonalistisk tilnærming, hvor følgende problemstilling belyses: *Hvordan skjøtter norske toneangivende aviser sin rolle når de rapporterer eller ikke rapporterer om selvmord?*

Teorigrunnlaget i studien baserer seg på systemteori, Émile Durkheims forklaring av selvmordet, Jürgen Habermas begrepspar *offentlig og privat sfære*, og medieteknologisk determinisme. For å undersøke hvordan norsk presse behandler selvmord og hvilken rolle den har når den rapporterer om selvmord i dag, er studien utført ved bruk av to ulike metoder. For det første er det brukt idéanalyse av avisoppslag fra en toneangivende avis fra 1981 frem til i dag. For det andre er det brukt informantintervju av seks journalister, fire redaktører og én nøkkelinformant fra toneangivende aviser.

Studien har tatt for seg utviklingen av pressen gjennom introduksjonen av Vær Varsom-plakaten og dens ulike revideringer fra 1936 frem til i dag. Gjennom oppgaven har det fremgått at pressens praksis i dag er et resultat på en utvikling fra grafisk språk til tilsløringer og nøkternhet, og en endring av pressens roller i møte med selvmordet som følge av profesjonalisering. De tre rollene som fremgår når dagens presse skal rapportere om selvmord har til hensikt *å opplyse, å beskytte, og å angripe*. De to siste rollene ser ut til å være et uttrykk for samfunnstjenlig journalistikk.

Det har skjedd en profesjonalisering av pressen, og en stadig voksende selvstendighet for pressesystemet. Til slutt ser liberaliseringen av selvmordspunktet i Vær Varsom-plakaten fra 2006 ut til å ha ført til en økt trygghet hos pressen når den rapporterer om selvmord.

Innhold

Prolog	7
Kapittel 1. Innledning.....	8
Pressen og selvmordet	8
Oppgavens struktur.....	10
Kapittel 2. Teoretiske tilnærminger	11
Émile Durkheim og selvmordet.....	11
Systemteori	12
Den offentlige og private sfære	15
Medieteknologisk determinisme.....	18
Kapittel 3. Metode.....	21
Tekstanalyse	21
Utvalg.....	21
Vær Varsom-plakaten: 1936	23
Vær Varsom-plakaten, første revidering: 1956.....	23
Vær Varsom-plakaten, andre revidering: 1975	23
Vær Varsom-plakaten, tredje revidering: 2006.....	23
Informantintervju.....	24
Utvalg og metode	24
Intervjuguide	26
Forskerrollen	27
Databehandling	28
Undersøkelsens kvalitet.....	28
Reliabilitet.....	28
Validitet.....	30
Generalisering	31
Kapittel 4. Analyse.....	32
Pressens utvikling	32
Tiden før 1936.....	32
Vær Varsom-plakaten: 1936	34
Første revidering: 1956	35

Andre revidering: 1975	36
Tredje revidering: 2006.....	40
Pressesystemet	46
Indre kommunikasjon	47
Ytre kommunikasjon.....	49
Pressens rolle	52
Å opplyse	53
Å beskytte	58
Å angripe.....	62
Kapittel 5. Konklusjon	65
REFERANSER	70
VEDLEGG	75
Vedlegg 1: Vær Varsom-plakaten 1936	75
Vedlegg 2: Vær Varsom-plakaten 1956	76
Vedlegg 3: Vær Varsom-plakaten 1975	78
Vedlegg 4: Vær Varsom-plakaten 2006	79
Vedlegg 5: Prosjektbeskrivelse	84
Vedlegg 6: Intervjuguide journalister.....	86
Vedlegg 7: Intervjuguide redaktører.....	89

Figur- og tabelliste

Tabell 1: Journalistutvalget	26
Tabell 2: Redaktørutvalget	26

Prolog

«Jeg jobbet som nyhetsredaktør i en lokalavis. Da tok jeg toget, for jeg pendlet. Vi var vel fire stykker ombord i toget - det var siste toget på fredagskvelden. Så smalt det plutselig bare. Jeg husker det var vinter, for det var jævlig kaldt ute. Da det smalt, tok jeg med meg kamerabagen og gikk fremover i toget. Og da skjønnte jeg fort hva som hadde skjedd. Det var en kvinne som bodde rett ved toglinja, og hun hadde svingt inn på toglinja og så hadde hun bare kjørt oppover. For hun visste at toget kom til å komme. Hun bodde jo der. Jeg husker at jeg så ut av vinduet, og da så jeg bare bilvraket og ingen person, men togføreren sto der og kikket inn i bilen med en lommelykt, ristet på hodet og gikk.» (Reidar).

Jeg spør hvorfor han tok med seg kameravesken da han gikk frem i toget.

«*Det var i tilfelle det var en ulykke,*» svarer Reidar. «*Det var det ikke. Så jeg tok ingen bilder.*»

Kapittel 1. Innledning

«Tabu er et slags forbud, en forestilling om at en gjenstand, et begrep, en person eller en gruppe ikke må nevnes eller røres ved.» (Fosshagen, 2018).

Pressen og selvmordet

I Norge registreres det mellom 500 og 600 selvmord hvert år. Flertallet av disse er menn. I utvidelse av dette er det vanlig å anta at det er 10 ganger så mange selvmordsforsøk, og blant disse er det kvinnene som topper statistikken (Hånes, 2017).

Norske myndigheter har de siste tiårene gjort flere forsøk på å iverksette selvmordsforebyggende tiltak. Sosial- og helsedirektoratet utarbeidet i 1993 et nasjonalt program for forebygging av selvmord i Norge, som deretter ble fulgt opp av en handlingsplan mot selvmord i 1994. I 2006 og 2007 gjorde Nasjonalt kunnskapssenter for helsetjenesten en oppsummering av effektene av ulike selvmordsforebyggende tiltak, som og da særlig innad i spesialisthelsetjenesten. I 2011 ga Helsedirektoratet ut en veileder om ivaretagelse av etterlatte ved selvmord, før de til slutt ga ut en handlingsplan for forebygging av selvmord og selvskading i 2014. (Helsedirektoratet, 2014, s. 6). Til tross for dette nådde selvmordsstatistikken sitt høyeste tall på 25 år i 2016, med 614 registrerte selvmord. Til sammenligning var det 107 drepte i trafikken i 2017, som er det laveste tallet på 70 år (Vegdirektoratet, 2017).

Trafikkulykker er hendelser som gjerne får mye plass i media. Til tross for at selvmord tar langt flere liv per år, er selvmord lite representert i mediebildet. I dagens samfunn har pressen en sentral rolle. Det er en meningsdannende institusjon som har et ansvar for å formidle informasjon til samfunnet. Fra et funksjonalistisk ståsted regnes samfunnet som et system med behov som må tilfredsstilles, og pressen vil vurderes ut ifra hvor godt den tilfredsstiller det allmenne informasjonsbehovet. Pressen har mulighet til å sette dagsorden og rette publikums oppmerksomhet mot tendenser eller problemer i samfunnet. Likevel kan det se ut til at pressen finner selvmord vanskelig å skrive om.

Mye av motviljen til å omtale selvmord, handler om at det lenge har vært svært tabubelagt. Det kan se ut til at tabuet er noe som henger igjen fra da selvmord var forbudt ved norsk lov, hvor avdøde risikerte å bli begravet på utsiden av kirkegården og formue og eiendom skulle tilfalle kongen. Selvmordet ble ikke endelig avkriminalisert før med straffeloven i 1902. For pressen

har tabuet vært ekstra synlig gjennom nyhetsmedienes etiske fundament: Vær Varsom-plakaten. Helt siden sitt inntog i 1936 har Vær Varsom-plakaten oppfordret til å ikke rapportere om selvmord. Det var først ved revideringen av Vær Varsom-plakaten i 2006 at punktet om selvmord ble liberalisert – oppfordringen var deretter at man skulle være varsom ved omtale. Dette er også et av signalene på at tabuet rundt selvmord ser ut til å ha begynt å løsne.

Til tross for dette strides de lærde fremdeles om hvorvidt selvmordet helst burde snakkes i hjel eller ties i hjel. I 2010 utførte Heidi Hjelmeland og Birthe L. Knizek en undersøkelse i et forsøk på å kartlegge holdninger til selvmord og selvmordsforebygging blant ansatte i psykisk helsevern, krisetelefonarbeidere, politikere, relevante studentgrupper, og den norske befolkningen for øvrig. Her fant de at store andeler av psykiaterne/psykologene (26%), hjelpepleierne (20%) samt medisin- og psykologi-studentene (19%) i utvalget mente at folk har rett til å ta sitt eget liv. Som motpol utgjorde politikerne gruppen som stilte seg sterkest imot dette som en rettighet (78% imot og bare én politiker enig). Til tross for at mange i helsesektoren stilte seg mer positiv til dette, helte likevel flertallet av helsearbeiderne, studentene og lekfolket mot den holdningen at selvmord ikke er akseptabelt. Heller ikke i sammenheng med alvorlig, uhelbredelig sykdom. Likevel var et av de mest overraskende funnene i studien at så mye som 33% av krisetelefonarbeiderne mente at man ikke burde, eller ikke visste om man burde, snakke om selvmord, og at 11% av hjelpepleierne i psykisk helsevern mente det var farlig å snakke om selvmord (Hjelmeland & Knizek, 2010). Tidligere publikasjoner av Hjelmeland og Knizek har også tatt for seg det de kaller *myter om selvmord*, som at man ikke bør snakke om selvmord, at selvmord skjer uten forvarsel, og at de som truer med å ta sitt liv, ikke gjør det. Her viser de til at disse mytene, på tidspunktet for undersøkelsen, fremdeles lever i beste velgående i Norge (Hjelmeland & Knizek, 2004).

Pressen unngår imidlertid ikke selvmordsomtale bare fordi det er tabubelagt. David P. Phillips presenterte i 1974 en undersøkelse om at en økning i antall selvmord hadde en sammenheng med selvmordsomtale i avisene. På folkemunne kalles det for *smitteeffekten*. Dette er heller ikke ny kunnskap - utgivelsen av Johann Wolfgang von Goethes bok *Unge Werthers lidelser* i 1774 fortalte en historie om en mann som til slutt tok sitt eget liv på grunn av kjærlighetssorg. I tiden som fulgte utgivelsen, opplevde Tyskland en bølge av unge menn som tok sitt liv på samme vis som Werther, og effekten ble følgelig kalt «Werther-effekten». I likhet med Armin Schmidtke og Sylvia Schaller velger jeg imidlertid å bruke begrepet *imiterende adferd*

istedenfor *smitteeffekt* (2002, s. 21). Mens smitte gjerne er noe som spres gjennom luft eller kontakt og kan ramme vilkårlig, er imitasjon en form for sosial læring basert på etterligning.

Dette er pressens store dilemma i møte med selvmordet. Pressen er en arena for kommunikasjon, og har på mange måter et ansvar for å løfte slike temaer frem i samfunnet. Personer som har forsøkt å begå selvmord har stått frem og etterlyst større åpenhet rundt problemet, fordi de opplever at skammen og stigmaet knyttet til selvmord vedvarer fordi det ikke snakkes om (Nøra, 2011). Ved å ikke rapportere om selvmord vil pressen kunne bidra til å opprettholde tabuet knyttet til selvmordet. På den andre siden risikerer pressen å utløse flere selvmord ved å omtale fenomenet. Denne risikoen ble i 2006 inkludert som en del av teksten i punktet om selvmord i Vær Varsom-plakaten.

Det er god grunn til å studere selvmord som fenomen, og ikke bare på grunnlag av selvmord som et stort samfunnsproblem. Selvmord er noe som lenge har fascinert både filosofer, psykologer og sosiologer. Fenomenet er tidløst i den forstand at det alltid har forekommet at mennesker var valgt å ta sitt eget liv. Likevel er selvmordstendenser dynamisk, ved at motiv og metode gjerne endrer seg gjennom tid (Hammerlin & Enerstvedt, 1988). Den sosiologiske forståelsen av selvmord er først og fremst representert ved Émile Durkheim, som brøt med forståelsen av at selvmord måtte reduseres til biologiske eller psykologiske forklaringer på individnivå, og fremstilte istedenfor selvmord som et sosialt fenomen.

Å kombinere tabu med en stor informasjonsaktør i samfunnet utgjør et svært spennende utgangspunkt for en studie. Formålet for denne oppgaven er å undersøke hvordan norsk presse behandler selvmord, og hvilken rolle pressen har når den rapporterer om selvmord i dag

Oppgavens struktur

I kapittel 2 vil jeg gjennomgå min teoretiske forforståelse for denne studien, og med dette som grunnlag vil jeg også presentere en operasjonalisert problemstilling i slutten av kapittelet. I kapittel 3 vil jeg begrunne valg av metode, redegjøre for datautvalget, vurderinger knyttet til anonymisering og utfordringer knyttet til studiens kvalitet. I kapittel 4 vil datamaterialet analyseres med utgangspunkt i den teoretiske rammeforståelsen, og i dette kapittelet skal funnene presenteres og tolkes. Til slutt konkluderer jeg i kapittel 5, og avslutter studien med forslag til videre forskning.

Kapittel 2. Teoretiske tilnærminger

Fremstillingen medievitere gir av medium, mediasystem, budskap og bruk vil være avhengig av deres teoretiske ståsted. Det samme fenomenet kan tolkes på ulike måter gitt hvilket perspektiv man tar utgangspunkt i. I denne delen av studien vil jeg gå nærmere inn på mine teoretiske forforståelser jeg bruker for å undersøke problemstillingen, og hvorfor disse utgjør gode redskaper for å undersøke hvordan pressen rapporterer om selvmord.

Émile Durkheim og selvmordet

Émile Durkheim var en av de første som fremmet studiet av sosiale fenomener som et eget forskningsområde, og var med på å bane vei for sosiologien som vitenskap. I 1897 utga han sitt banebrytende verk *Selvmordet*, hvor han argumenterer for at selvmord er individets reaksjon på ulike former for, eller mangel på, integrasjon i samfunnet (Durkheim, 2010, s. 9). Ved å gjøre dette fremstilte han selvmord som et sosialt fenomen og et samfunnsproblem, snarere enn noe som ble redusert til biologiske eller psykologiske forståelser på individnivå.

Durkheim delte selvmord opp i fire kategorier, hvor tre av disse er utdypet i *Selvmordet*. Disse tre kategoriene er det *egoistiske selvmord*, det *altruistiske selvmord* og det *anomiske selvmord* (Durkheim, 2010, s.9-10). Egoistisk selvmord er selvmord som skyldes manglende integrering i samfunnet. Durkheim viste blant annet hvordan selvmordsraten var høyere i protestantiske land sammenlignet med katolske, og forklarte dette ut ifra at religioner med sterkere kollektiv orientering virker forebyggende mot selvmord (Durkheim, 2010, s.63). Den andre selvmordstypen er det altruistiske selvmordet. Denne selvmordstypen blir begrunnet som en slags motsetning til det egoistiske selvmordet, ved for sterk integrering i samfunnet. Denne formen for selvmord vektlegger hvordan individet begår selvmord fordi det blir ansett som en sosial plikt. Et eksempel på denne typen kan være selvmord blant tilhengere etter gruppelederens død (Durkheim, 2010, s.109). Den tredje selvmordstypen er anomisk selvmord. Durkheim argumenterer for at denne selvmordstypen skyldes for lite kontroll i samfunnet, hvor individet lider under manglende regler og grenser. Durkheim viser til statistikk for hvordan selvmordsraten øker i perioder med både økonomiske oppgangstider, men også nedgangstider (Durkheim, 2010, s.132). Dette forklarer han med at plutselige økonomiske svingninger påvirker normer i samfunnet som regulerer individet, med resultat at individet kan oppleve å være usikre på hvilke normer som er gjeldende. Denne usikkerheten kan da komme til uttrykk i anomiske selvmord (Durkheim, 2010, s.135).

Hans betraktning av selvmord oppfattes ifølge Hammerlin og Enerstvedt (1988, s. 64) som et individuelt avvik fra samfunnets normsystem. Eksempelvis kan individet stå overfor et samfunn med for mye eller for lite samhold (solidaritet), og problemet blir at den enkelte forholder seg til samfunnet som en helhet. Men i det virkelige liv vil individet være en del av et samfunn med ulike interesser og normer, og det å snakke om «samfunnssolidaritet» må være en abstrakt av virkeligheten (Hammerlin & Enerstvedt, 1988, s. 64). Det finnes ikke noe samfunn uten individer, og det finnes ikke individer uten samfunn. Oppsummert baserer jeg min sosiologiske vinkling blant annet på Durkheims teori, der han mener at for å opprettholde et samfunn, er det nødvendig med integrasjon for å sikre felles normer og verdier. Dette bidrar til at enkeltindivider føler de er en del av noe større enn seg selv. Dersom denne samfunnsmessige integrasjonen mangler, destabiliseres solidariteten i samfunnet og kan komme til uttrykk i selvmord. Dette viser også hvorfor selvmord regnes som et aktuelt sosialt problem som er satt på den politiske dagsordenen. Og et av de viktigste systemene vi har for å videreformidle den politiske dagsordenen, er pressen.

Systemteori

System er et ord som stammer fra den greske betegnelsen «systema», som igjen betyr en organisert helhet (Harper, u.å.). Dimitris Michailakis (2003, s. 213) beskriver likevel ikke samfunnet som hel, organisk og harmonisk i sine funksjoner, men snarere sammensatt av mange forskjellige systemer eller *organisasjoner*. I et system vil alle deltakere være i gjensidig påvirkning, og kan defineres som et sett av elementer i interaksjon (Hermansen, Löw & Petersen, 2013). Generell systemteori (GST) blir gjerne sett på som en reaksjon på funksjonalismens tendens til å «dissekere» verden i små deler, hvor hver del måtte studeres og forstås som en egen funksjonell enhet. GST tilnærmet seg verden på en annen måte og fokuserte heller på relasjonen og *kommunikasjonen* mellom de ulike delene: et system kan bare forstås ved å se på *helheten* relasjonene mellom disse delene utgjør (Hermansen, Löw & Petersen, 2013).

Niklas Luhmann har utviklet denne teorien videre. Først og fremst skiller han mellom tre ulike typer differensierte samfunn: det *segmentære samfunn*, som i all hovedsak er en betegnelse på stammesamfunn. Det *stratifiserte samfunn*, som baserer seg på en hierarkisk samfunnsstruktur. Sist, men ikke minst, beskriver Luhmann det moderne samfunnet, som har sin egen

differensieringsform; det *funksjonelt differensierte* (Luhmann, 2002, s. 124 - 126). Med andre ord vil det si at gjennom Luhmanns øyne består det moderne samfunnet av mange ulike delsystemer, som skiller seg fra hverandre og har sine spesifikke funksjoner for samfunnet.

Systemteorien ser på det som grunnleggende at det ved alle system finnes et skille mellom systemet og dets omverden. Selv om Luhmann var inspirert av funksjonalismen og Parsons strukturfunksjonalisme, tok han ett steg videre fra Parsons' fire systemer og videreutviklet teorien til å differensiere mellom et mylder av delsystemer i samfunnet. Pressen vil på denne måten bli klassifisert som et helt eget system med egne funksjoner. Disse funksjonene er spesifikke for systemet de tilhører: et system kan ikke overta eller ivareta et annet systems *funksjon*. Systemene opererer autonomt i forhold til hverandre, og deres spesialiserte natur gjør dem samfunnsmessig individuelt nødvendige og unike. Det er i disse spesialiserte systemfunksjonene vi finner betegnelsen *funksjonelt differensierte*.

Første del av Vær Varsom-plakaten tar opp pressens syn på sin egen samfunnsrolle og funksjon. Her vektlegges hovedsakelig en fri og uavhengig presse som fremmer av demokratiet ved å verne om ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkefrihet. I tillegg nevnes samfunnskritikk, informasjon og debatt som viktige oppgaver pressen har ansvar for. Ikke minst legger plakaten vekt på at det er pressens oppgave å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep og maktmisbruk (Pressens faglige utvalg, 2015, pkt. 1.1 – 1.5). Dette er de viktigste funksjonene pressen tillegger seg selv.

I systemteori viskes skillet mellom individ og samfunn ut, ved å erstatte menneskene med *kommunikasjon*. Her beskrives kommunikasjon som mulig uten individers nærvær ettersom omverdenen består av systemrelaterte forhold. Et system vil alltid representere en del av andre systemers *omverden*. Ved å være i hverandres omverden vil systemene påvirke hverandre, men de kjenner ikke logikken til de andre systemene - de kan bare gjette hva slags kommunikasjon som foregår på innsiden av systemene i sin omverden. Pressesystemet som helhet vil på mange måter ha den samme formen for logikk og kommunikasjon, men mellom de ulike redaksjonene vil det være interne forskjeller. En rekke norske mediehus har for eksempel egne, interne regler de følger ved siden av Vær Varsom-plakaten.

Individer inngår i de ulike systemene ved å innta integrerte roller. Det er altså ikke individene, men selve rollene og hva de innebærer som er viktige i systemet. I pressesystemet vil dette være

journalister og redaktører. Systemene danner grenser til omverdenen ved hjelp av koder – nærmere bestemt *binære koder*. Det fungerer med et enten/eller-prinsipp. For pressen vil dette være hva som defineres som informasjon, og ikke-informasjon. Denne distinksjonen mellom 1 og 0 er det som ligger til grunne for selvreferansen til pressen. Det som styrer bruken av koder, er *programmet* eller selve *funksjonen* til systemet, og pressen vil følgelig være opptatt av hva som har høy underholdnings- og nyhetsverdi, og hva som ikke har det.

Et viktig poeng i Luhmanns teori om systemer, er at de lukker seg rundt seg selv og ikke yter tjenester for andre systemer. Punkt 2 i Vær Varsom-plakaten handler om pressens integritet og troverdighet, med underpunkter som:

«(...) Redaktøren skal opptre fritt og uavhengig overfor personer eller grupper som av ideologiske, økonomiske eller andre grunner vil øve innflytelse på det redaksjonelle innholdet. Redaktøren skal verne om redaksjonens produksjon av fri og uavhengig journalistikk.» (Pressens faglige utvalg, 2015, pkt. 2.1).

Luhmann mener media har suksess fordi det fungerer som *irritasjon* i omverdenen til de andre systemene (Aalberg & Elvestad, 2012). Med andre ord, jo mer selvstendig og autonomt et system er i forhold til å fritt kunne uttrykke sitt innhold og sine uttrykk, jo mer differensiert og avansert er det fra omverdenen. Denne formen for autonomi og uavhengighet fører til større kompleksitet, og en ekspansjon i hvor gyldig og relevant systemet vil være. Når et system fungerer uavhengig av andre systemer, skapes irritasjoner til omverdenen på grunn av den økende differensieringen. Luhmann peker på dette som drivkraften bak samfunnsendringer, og at det er denne irritasjonen som tvinger samfunnet til å endre seg. Vi kan for eksempel se på endringen fra da politiske partier styrte pressen, til dagens situasjon der aktørene innen politikken i større grad må tilpasse seg medias indre logikk for å få oppmerksomhet. Før vi fortsetter er det viktig å nevne at dette synet også er gjenstand for kritikk, ved for eksempel Jürgen Habermas som stiller seg kritisk til hvordan medieoffentligheten faktisk fungerer i dag. Han mener dagens medieoffentlighet har likhetstrekk med offentligheten i føydalsamfunnet, der privat og offentlig sfære ikke var adskilt (Habermas, 2002, s. 14). Habermas mener media ikke formidler offentlige resonnementer fra frie privatpersoner, men at det snarere er media selv som preger det offentlige resonnementet. For partipressa er det å skaffe velgere, for det kommersielle er det å sikre seg et kjøpesterkt publikum. Luhmann er imidlertid uenig i Habermas tanke om media som formidler av den offentlige meningen. Han ser for eksempel på den politiske offentlige meningen som noe som befinner seg i omverdenen til det politiske systemet, og noe pressen deretter rapporterer om. I det moderne samfunnet vil pressen dermed

tilby kontinuerlig kompleksitetsreducerende informasjon om de ulike omverdenene, ved å skille ut hva som er relevant og irrelevant informasjon om samfunnet.

Hva som klassifiseres som relevant informasjon for samfunnet er ikke nødvendigvis så lett å definere. I dagens moderne samfunn finner vi mennesker med blogging som heltidsjobb hvor de utleverer sitt privatliv på daglig basis, en stadig mer personfokusert politikk, og realityserier som gjør toalettvaner og sex om til allmennunderholdning. Det private rom skrumper inn. Dette bringer oss videre til Jürgen Habermas begrepspar om den offentlige sfære, og dens motstykke; den private sfære.

Den offentlige og private sfære

Til tross for at Jürgen Habermas og Niklas Luhmann gjerne blir presentert som kritikere av hverandre, er det deler av de to teoretikernes bidrag som komplimenterer hverandre når man undersøker pressesystemet. Med Luhmanns teori om systemer vil Habermas begrepspar *den offentlige og private sfære* være gode redskaper for å forstå når pressen rapporterer eller ikke rapporterer om selvmord.

Som nevnt er kanskje pressens viktigste samfunnsoppdrag dets demokratiske rolle, noe som gjør mediene til en svært viktig del av offentligheten i det moderne samfunnet. Habermas anså medias samfunnsrolle som formidler av den offentlige meningen, hvor mediene ideelt sett skal fungere som kommunikasjonsbærer i samfunnet. En forutsetning for den borgerlige offentligheten er en fri presse, hvor fri debatt mellom borgere fører til dannelse av en offentlig mening som statsmakten må ta hensyn til (Nordbø, 2018). Men hvor går grensen for hva som er offentlig informasjon, og hva som er forbeholdt det private?

Et av pressens viktigste etiske hensyn handler om *personvern*. Personvern er først og fremst beskrevet i Norges grunnlov § 100 etter revideringen i 2004, som en av de eneste begrensningene for ytringsfriheten. Retten til privatliv er også beskyttet gjennom straffeloven i § 267: «Den som gjennom offentlig meddelelse krenker privatlivets fred, straffes med bot eller fengsel inntil 1 år.» (Straffeloven, 2009). Og ikke minst handler fjerde del av Vær Varsomplakaten om publiseringsregler for pressen, og inneholder blant annet retningslinjen: «Vis respekt for menneskers egenart og identitet, privatliv, etnisitet, nasjonalitet og livssyn. (...) Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken uvedkommende.» (Pressens faglige utvalg, 2015, pkt. 4.3). Vernet om menneskers privatliv markerer en grense mellom det

private og det offentlige rom. Jürgen Habermas definerer privatsfæren som noe som tidligere har vært begrenset til hjemmet. Privatiseringen av reproduksjonsprosessen og fremveksten av kapitalismen førte imidlertid med seg store endringer, også for skillet mellom den private og den offentlige sfære. Habermas beskriver det følgende: «*De virksomheter og avhengighetsforhold som hittil hadde vært holdt innenfor rammene av husøkonomien, trer utover husholdets terskel og inn i offentlighetens lys.*» (Habermas, 2002, s. 18).

Personvern og retten til privatlivets fred praktiseres imidlertid ikke likt for alle. Kjendiser og offentlige personer vil generelt ha vanskeligere for å unngå medieoppslag enn den gjennomsnittlige nordmannen. For lettere å definere hva som regnes som offentlige personer foreslår Lars Arve Røssland og Bjarne Kvam (1998) en hierarkisk modell med tre kategorier. Øverst blir offentlige personer beskrevet som mennesker med svært viktige samfunnsroller, men som i tillegg må ha stor tillit som privatpersoner, for eksempel statsministeren. Betinget offentlige personer plasseres i en mellomposisjon, og er mennesker som hovedsakelig er viktige for samfunnet gjennom sitt yrke eller stilling, men som ikke behøver den samme graden av tillit som privatperson. Dette vil for eksempel være leger, journalister og idrettsstjerner. Røssland og Kvam plasserer også kunstnere og artister i denne kategorien. Til sist har vi ikke-offentlige personer, som i all hovedsak er det vi ville kalt privatpersoner, og som alene ikke har noen spesiell interesse for samfunnslivets offentlige sfære eller det allmenne informasjonsbehovet (Røssland & Kvam, 1998, s. 135). De understreker imidlertid at grensene mellom kategoriene i praksis ikke vil være statiske. Alle de tre persontypene, men kanskje de to øverste i hovedsak, vil være daglig representert i pressebildet.

Med utgangspunkt i den hierarkiske modellen kan vi se at skillet mellom offentlige og private sfære til tider kan være vanskelig å definere. Et interessant argument Habermas har for dette, er at skillet mellom dem blir vanskeligere å opprettholde samtidig som staten får flere funksjoner i samfunnets privatsfære (Habermas, 2002, s. 140). Norge styres etter en sosialdemokratisk modell, hvor staten i mange tilfeller trer inn i privatsfæren, ved for eksempel helsetjenester, transport, og foreldrepermisjon. Videre mener Habermas at skillet mellom privatsfære og offentlighet er noe som går tvers gjennom huset, mellom stuens intime karakter og salongens offentlighet (Habermas, 2002, s. 43).

For denne studien er det mest interessant å bruke begrepsparet offentlig og privat sfære som et verktøy for å undersøke hva som faller inn under det «allmenne informasjonsbehovet». Slik jeg

ser det vil det som foregår i den offentlige sfære være på pressens agenda, mens det som foregår i den private som hovedregel ikke vil være det. Et selvmord er noe mange sannsynligvis vil anse som en del av den private sfæren, og som i seg selv ikke angår det offentlige. Derfor vil det i sin tur heller ikke være en sak for pressen. Selvmordet er et såpass sensitivt anliggende at det i tillegg kan oppleves som et overgrep å gi det plass i avisen: Finn Borgersen, lederen for landsforeningen LEVE gikk ut med åpenlys kritikk mot flere store mediehus for dekningen av selvmordet til en kvinne i 2008, og Terje Valestrand kalte den samme hendelsen «*en brutal krenkelse av den unge kvinnen*» (NTB, 2008). Hensynet til personvern og informasjonsplikten vil imidlertid befinne seg på kollisjonskurs i tilfeller hvor selvmordet er begått av en offentlig person, eller selvmord som påvirker det offentlige rom direkte. Hvordan pressen skal gå frem ved dekning av selvmord nevnes derfor spesifikt i et eget punkt i Vær Varsom-plakaten, og sier blant annet: «*Unngå omtale som ikke er nødvendig for å oppfylle allmenne informasjonsbehov.*» (Pressens faglige utvalg, 2015, pkt. 4.9).

Et annet viktig poeng for hvordan teknologien har endret pressesystemet, er innføringen av annonser. Mens Habermas fokus orienterer seg rundt de kommersielle foretaks strategiske bruk av offentligheten - gjennom reklame - til å styrke sin markedsposisjon og påvirke oss som konsumenter (Habermas, 2002, s. 171), ønsker jeg snarere å fokusere på hvilken betydning annonsene har for hvordan pressen opererer i dag. Medietilsynets delrapport om avishusenes økonomi viste at norske avisers annonseinntekter falt med over 1 milliard kroner fra 2015 til 2016 (Medietilsynet, 2017, s. 3). Overgangen fra papirform til nettaviser har gitt store, internasjonale konkurrenter om annonsekronene, slik som nettgigantene Google og Facebook. Norsk presse har lenge måtte årelate avisene sine, og den store nedbemanningen i mediekonsernene ser på mange måter ut til å henge sammen med et fall i annonseinntektene på nærmere 2,7 milliarder kroner for norske aviser i løpet av de siste fem årene. Selv om de største annonseinntektene fremdeles kommer fra papirutgavene, har utviklingen av medieteknologien ført til at pressen stadig må tilpasse seg i nettavisformat. Blant annet begynner lesere å gå lei av å bli eksponert for uønsket reklame på nett, og nettavisene må kontinuerlig forbedre teknologien for å unngå adblockers, som er en programvare designet for å blokkere reklame. Dette fører oss videre til betydningen av teknologiutvikling.

Medieteknologisk determinisme

Hvordan nyheter når ut til samfunnet, og ikke minst farten på informasjonsstrømmen har endret seg drastisk over relativt kort tid, som i stor grad henger sammen med teknologiutvikling. Perspektiv der teknologien blir tillagt en viktig rolle for samfunnsendringer, kalles gjerne teknologideterministiske perspektiver. En av definisjonene for teknologideterminisme er «*en kraft som ligger utenfor samfunnet og sammenlignes gjerne med en naturlov*» (Berg, 1998, s. 334). I mediesosiologien kalles dette medieteknologisk determinisme, og er et perspektiv som både lener seg på en forståelse av at medieteknologi har en avgjørende rolle for endringer i samfunnet, og at teknologien er med på å bestemme maktfordelingen i samfunnet. For denne studien ønsker jeg å fokusere på medieteknologiens betydning for hvordan pressesystemet oppfører seg i dag og hvem det må konkurrere med. Pressens medium har blant annet flyttet seg over fra papirform til en ny arena på nett. Slik jeg ser det har dette vært med på å påvirke hvordan pressen rapporterer om selvmord.

Et av de teoretiske bidragene innen medieteknologisk determinisme blir presentert av Everett Rogers. Hvis vi først tar utgangspunkt i et organisasjonsperspektiv på tradisjonell massekommunikasjon, defineres massemedia som «*de organisasjonene og den teknologien som produserer og sprer budskap slik at store grupper mottakere tar imot det samme budskapet på tilnærmet samme tid.*» (Schwebs & Østbye, 2013, s. 16). Everett Rogers argumenterer imidlertid for at det har skjedd en demassifisering, ved at enkeltmedium ikke lenger samler hele befolkningsgrupper. Ny teknologi har også ført til at budskapet ikke lenger nødvendigvis er tidsbundet.

Definisjonen i forrige avsnitt legger vekt på at massekommunikasjon tidligere har vært en enveisprosess. Rogers mener imidlertid at en ny form for interaktivitet bidrar til at moderne media ligner mer og mer på personlig kommunikasjon. Nyskapningen av medieteknologi har ført til at media har gått over til en toveiskommunikasjon, hvor publikum i større grad oppfordres til å delta. Denne formen for interaktivitet får ifølge Rogers konsekvenser. For det første vil nye medium gi publikum flere valgmuligheter. For det andre gjør nye medium det mulig for publikum selv å spre informasjon (Rogers, 1986). I 2013 startet Project Semicolon en kampanje med fokus på mental helse: «*Et semikolon brukes når forfatteren kunne ha valgt å avslutte setningen, men likevel ikke gjorde det. Du er forfatteren, og setningen er ditt liv.*». Etter dette begynte bilder av semikolontatoveringer å dukke opp på sosiale medier, og fikk fort en

egen *hashtag*, som vil si at det ble etablert som en underkategori på sosiale medier. Project semicolon utgjør bare ett av mange eksempler på mennesker som ønsker å dele sine vitnesbyrd og bruker nettbaserte arenaer for å uttrykke seg, gjort mulig av ny teknologi. Personlig, og også sensitiv, informasjon reguleres og deles av personene det gjelder.

Synet på at media påvirker hva slags saker folk er opptatte av, kalles *dagsordenfunksjonen*. Teorien om at det er media som setter dagsorden ble først innført av de amerikanske forskerne Maxwell McCombs og Donald Shaw i 1972. Det er vanlig å skille mellom to dagsordener; den hos media, og den hos publikum (Schwebs & Østbye, 2013, s. 234). Teorien sier at publikums dagsorden påvirkes av hva de finner i media. I valgkamper vil for eksempel de sakene pressen bruker mest tid og plass på, være sakene velgerne opplever som viktige (Sauerberg, 1976). Som tidligere nevnt har selvmordet blitt så anerkjent som samfunnsproblem at det har havnet på den politiske dagsorden, hvor regjeringen i 2014 innførte en tiltaksplan for å forebygge selvmord. Med en systemteoretisk tilnærming vil det si at selvmordet befinner seg i omverdenen til det politiske systemet, noe pressen rapporterer videre om. Likevel ser vi nå at pressen ikke lenger har monopol på rapporteringer om privatpersoners tragiske historier etter at sosiale medier gjorde sitt inntog.

Fra et teknologideterministisk ståsted tildeles teknologien en form som nesten eksisterer uavhengig av samfunnet. Ikke bare uavhengig, men den blir beskrevet som noe som først blir skapt i en annen sfære (som for eksempel den vitenskapelige) før den introduseres for samfunnet. Med andre ord blir den skapt på *utsiden* av samfunnet før den blir brakt inn. I et slikt verdensbilde kommer teknologien inn som en knyttneve, og når den treffer vil samfunnet endres. Dette er et syn som reduserer samfunnet til en myk leire som kan formes av teknologi. Mennesket er passive mottakere som formes i teknologiens bilde, og det er samfunnet som må tilpasse seg den teknologiske utviklingen. Med andre ord er det teknologien som ikke bare former, men også driver samfunnet fremover (Skjølsvold 2015, s. 26). Dette er et svært drastisk syn, og målet for denne studien er ikke å argumentere for hvor godt denne teorien stemmer for det moderne samfunnet. Det er heller ikke påpeke dens mange kritikkverdige forhold. Jeg ønsker snarere å bruke perspektivet på teknologiutviklingen for å bedre forstå pressens måte å rapportere om selvmordet, ved å blant annet se på hvordan forholdet mellom massemedier og publikum har gått fra en enveiskommunikasjon til en mer interaktiv modell.

Gjennom teorikapitlet har jeg presentert den teoretiske for forståelsen som ligger til grunn for å utføre denne studien. Kort oppsummert baserer jeg mitt sosiologiske perspektiv på forståelsen av selvmordet som et sosialt fenomen, og pressen som et autonomt system med egne former for intern kommunikasjon. Hva som faller inn under pressens fokus på hva som er det allmenne informasjonsbehovet lar seg lettere fremstille med et begrepspar om offentlig og privat sfære, som derfor også fungerer som et hjelpemiddel når man skal undersøke rapportering av selvmord. Til sist er det ikke til å komme utenom at pressen og samfunnet har sett en rask teknologiutvikling, som jeg mener har vært med på å påvirke hvordan pressen skriver om selvmord.

Det er også denne forståelse som vil prege hvordan funnene blir analysert. Med dette er det på tide å ta en ny kikk på temaet for oppgaven, som er hvordan norsk presse behandler selvmord, og hvilken rolle den har når den rapporterer om selvmord i dag. Mer spesifikt ønsker jeg å kartlegge hvordan store norske avisers praksis når de rapporterer om selvmord, og hvilken rolle de har i disse situasjonene. Derfor blir problemstillingen: *«Hvordan skjøtter norske toneangivende aviser sin rolle når de rapporterer eller ikke rapporterer om selvmord?»*

Kapittel 3. Metode

Ettersom jeg både ønsker å se på norske toneangivende avisers praksis, utvikling og holdninger i møte med selvmordsproblematikk, har jeg valgt en *kvalitativ tilnærming* til temaet. Videre har jeg valgt to ulike metoder for å undersøke pressens rolle i møte med selvmordet. For det første har jeg brukt idéanalyse av avisoppslag om selvmord fra 1891 frem til i dag. For det andre har jeg brukt informantintervjuer av redaktører og journalister. Dette vil gi innblikk i pressens praksis, holdninger og etiske vurderinger når den rapporterer om selvmord, og når den velger å ikke rapportere om det.

Ettersom målet for denne studien blant annet vil undersøke pressen som system, er utvalget mitt for både tekstanalyse og informantintervjuer hentet fra toneangivende aviser. Dette er i første omgang riksaviser, ettersom disse vil gi et godt inntrykk av hvordan seriøs journalistikk rapporterer om selvmord. I Norge regnes imidlertid også regionaviser som seriøse aviser, og jeg har derfor valgt å også inkludere regionaviser i utvalget. Med andre ord vil utvalget for både tekstanalyse og informantintervju være hentet fra riksaviser og regionaviser.

Selvord er for mange et sensitivt tema. Jeg har derfor valgt å anonymisere avisoppslagene slik at verken avdøde, pårørende eller overlevende navngis, ettersom datamaterialet for avisoppslagene analyseres helt frem til nåtid. Jeg fant det mer hensiktsmessig å anonymisere hele datamaterialet, istedenfor å anonymisere deler av det. Jeg har følgelig valgt å gi avisene nye navn basert på avisens størrelse. For eksempel Riks1, Riks2 og RegA, RegB, osv.

Tekstanalyse

Den første runden med datainnsamling var av tekst, og ble gjort i forbindelse med mitt prosjekt på analysekurs SOS3007 i siste del av masterutdanningen. Dette var et gruppearbeid hvor studenter som hadde fått samlet inn datamateriale til masteroppgaven kunne bruke dette som case og analysere materialet kollektivt i en gruppe. I gruppen jeg var en del av var det mitt datamateriale som ble brukt.

Utvalg

Til tekstanalysen består datamaterialet av avisoppslag. Utvalget består av 28 avisoppslag fra Riks1, to fra Riks2, to fra Riks3, og én fra RegA, som vil si at datamaterialet til sammen består

av 33 avisoppslag. Utvalget er tematisk, ved at alle sakene på en eller annen måte rapporterer om selvmord.

Med Riks1 som hovedkilde har jeg gjort stikkprøver av avisoppslag som omhandler selvmord fra 1891 frem til 2017. Avisens arkiv går enda noen tiår tilbake, men før 1891 var det få oppslag om selvmord. Avisoppslagene ble lokalisert ved søkefunksjonen i avisenes elektroniske arkiv, hvor jeg søkte på saker som inneholdt variasjoner av ordene «selvmord», «selvdrap» og «tok sitt eget liv». I tillegg søkte jeg på fraser som «personlig tragedie» og «politiet mistenker ikke noe kriminelt», ettersom dette har vært - og fremdeles er - vanlige tilsløringer for selvmord i avisene, som ble særlig relevant for datamaterialet etter 1975. Dette hadde sammenheng med at revideringen av Vær Varsom-plakaten i 1975 begrenset mulighetene for selvmordsomtale ytterligere, noe jeg kommer tilbake til i analysen.

Som nevnt er grunnlaget for utvalget tematisk. Jeg har hovedsakelig valgt avisoppslag som har omtalt faktisk selvmord, og ikke selvmord i andre betydninger (som for eksempel *politisk selvmord*). Det er imidlertid et par unntak til dette i utvalget, fordi noen ved første øyekast kunne se ut som en selvmordssak, men viste seg å ikke være det. Jeg har likevel valgt å beholde dem som en del av utvalget, fordi de tilfører noe til min studie, som jeg også kommer nærmere inn på i analysen.

Grunnen til at jeg har valgt avis RiksA som hovedkilde for datainnsamling var størrelsen på avisen og god tilgang til det elektroniske arkivet. Jeg oppdaget imidlertid underveis i arbeidet at RiksAs arkiv inneholder noen hull, hvor flere avisnummer mangler. Ettersom jeg har valgt en kvalitativ tilnærming, og jeg likevel klarte å ta stikkprøver fra alle tiår fra 1891 frem til i dag, anser jeg likevel ikke dette som et problem for analysegrunnlaget.

Tekstanalyse er et fellesbegrep for en rekke ulike måter å utforske tekster på. Formålet med analysen i denne studien er å undersøke hvordan rapporteringen av selvmord har forandret seg i pressen over tid ved de ulike revideringene av Vær Varsom-plakaten. Analysemetoden er av strukturalistisk karakter, og er det Øivind Bratberg klassifiserer som idéanalyse: *kvalitativ analyse av ideers tilstedeværelse i teksten der fortolkning er en vesentlig side ved analysen* (2017, s. 67). Det vil si at fokuset har vært å gå bakenfor teksten for å få tak på idéene som driver den. I dette tilfellet vil aktøren ikke nødvendigvis være journalisten, men pressen som system og samfunnet for øvrig.

For å kunne analysere tekst over tid, har det vært viktig å knytte det opp mot referansepunkt. Det viktigste verktøyet for analysen av tekstene har vært Vær Varsom-plakaten. Vær Varsom-plakaten ble vedtatt i 1936, og har siden da blitt revidert mange ganger. Punktet som omtaler selvmord har vært inkludert helt siden den originale plakaten i 1936, men har i ettertid kun blitt revidert ved tre anledninger, i henholdsvis 1956, 1975 og 2006.

Vær Varsom-plakaten: 1936 (vedlegg 1)

«Selvmord, selvmordsforsøk og sinnssykdom bør ikke omtales uten i helt ekstraordinære tilfeller.»

Vær Varsom-plakaten, første revidering: 1956 (vedlegg 2)

«Selvmord og selvmordsforsøk omtales ikke, dersom ikke ganske særegne omstendigheter – f. eks. i samband med alvorlige forbrytelser – gjør det forsvarlig.»

Vær Varsom-plakaten, andre revidering: 1975 (vedlegg 3)

«Selvmord og selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.»

Vær Varsom-plakaten, tredje revidering: 2006 (vedlegg 4)

«Vær varsom ved omtale av selvmord og selvmordsforsøk. Unngå omtale som ikke er nødvendig for å oppfylle allmenne informasjonsbehov. Unngå beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger.»

Det er disse paragrafene som vil markere skillet for de ulike periodene i analysen. I analysen vil jeg da først ta for meg perioden som ikke var regulert av noen Vær Varsom-plakat, som vil si tiden mellom 1981 og 1936. Etter dette vil jeg gå gjennom datamaterialet i hver periode markert ved den gjeldende Vær Varsom-plakaten, frem til vi når dagens pressesituasjon. Når de ulike revideringene presenteres gjennom analysekapittelet, vil revideringene være nummerert ut i fra når punktet om selvmord ble endret, og ikke ut i fra hvor mange ganger plakaten har blitt endret som helhet. Dette er for at analysen skal være mer oversiktlig.

Fordelingen av datamaterialet er syv saker fra perioden før den første Vær Varsom-plakaten, fire fra perioden etter innføringen av Vær Varsom-plakaten i 1936, fire fra perioden etter første revidering i 1956, ni fra perioden etter andre revidering i 1975, og ni fra perioden fra den tredje revideringen i 2006 frem til i dag.

Periodeinndelingen utgjør i all hovedsak det historiske bakteppet. For å best bygge opp studien har jeg valgt å starte analysen med denne historiske gjennomgangen for å undersøke hvordan pressen tidligere har rapportert om selvmord, og hvordan dette har endret seg. I avsnittet som ser på tendensene i tiden etter revideringen i 2006 vil det også inkluderes sitater fra informanter, ettersom dette er perioden som vil gjelde for dagens presse. Deretter vil andre del av analysen ta for seg dagens pressesystem, og siste del av analysen undersøker pressens rolle i møte med selvmordet i dag. Det er særlig i de to siste delene av analysen det vil være relevant å bruke refleksjoner og erfaringer fra informanter.

Informantintervju

For å bedre undersøke pressens praksis, holdninger og etiske vurderinger når den rapporterer om selvmord - og når den velger å ikke rapportere om det - ønsket jeg å supplere innholdsanalysen med beretninger fra aktører innenfor pressen. Derfor ble det naturlig å i tillegg benytte informantintervju som metode for innsamling av data. Gjennom tekstanalysen ønsket jeg å få en forståelse av avisenes praksis og hvilke idéer dette ga uttrykk for gjennom ulike tidsperioder. For intervjuene ønsket jeg en mer fenomenologisk tilnærming, hvor jeg var mer interessert i å høre mer om opplevelser og holdninger fra et førstepersonsperspektiv. Informantintervju åpnet også muligheten til å høre mer om refleksjoner rundt de etiske problemene som oppstår når pressen skal skrive om selvmord.

Med andre ord, mens jeg i tekstanalysen ser på *hva* de gjør og *hvordan* de gjør det, lurer jeg i intervjuene mer på det samme tussene i Ronja Røverdatter stadig spør seg selv om: «*Varför gör dem på detta viset?*». I avsnittet under vil jeg gjøre rede for utvalg, intervjuer og databehandling.

Utvalg og metode

Til utvalget mitt ønsket jeg å finne fem til ti informanter, og til dette benyttet jeg meg av et strategisk utvalg. For det første ønsket jeg å snakke med både journalister og redaktører. Kriteriene for journalistene var journalister fra toneangivende aviser som hadde erfaring med å skrive om selvmord. Helst ville jeg at disse sakene skulle være relativt nye, med tanke på at jeg ønsket refleksjoner fra informantene rundt prosessen. Unntakene var hvis det var snakk om omfattende gravesaker, som for eksempel portretter. Det var også et poeng at sakene var av en viss lengde, men dette var delvis fordi de fleste korte notisene jeg fant om selvmord var skrevet av nyhetsbyrået NTB, som blir sitert uten kreditert forfatter.

For å finne informanter til journalistutvalget søkte jeg opp saker om selvmord i ulike aviser, og kontaktet journalistene bak sakene via mail. I mailen presenterte jeg studien min sammen med en vedlagt prosjektbeskrivelse (se vedlegg 5) og refererte til den konkrete selvmordssaken de selv hadde dekket, med spørsmål om de kunne tenke seg å møte meg for å snakke om temaet.

For redaktørutvalget ønsket jeg redaktører fra avdelinger hvor det var mer sannsynlig at de hadde møtt på selvmordsproblematikk, som for eksempel nyhetsredaktør eller ansvarlig redaktør. Det var også en fordel om de hadde hatt noen års erfaring i denne stillingen, men dette var ikke et avgjørende kriterium for utvalget. Her valgte jeg å sende mail til redaktører av ulike toneangivende aviser, med presentasjon av studien og vedlagt prosjektbeskrivelse. I noen tilfeller refererte jeg til konkrete saker selve avisen nylig hadde dekket, men ellers var det et overordnet spørsmål om de kunne tenke seg å snakke med meg om erfaringer og refleksjoner knyttet til hvordan journalister og redaktører forholder seg til rapportering av selvmord.

Til sammen sendte jeg ut 21 mailer til ni redaktører, elleve journalister og én nøkkelinformant. Av disse fikk jeg svar fra fjorten, hvorav tre takket nei, og ti takket ja. I det siste tilfellet ble jeg satt videre i kontakt med en redaktør de mente var bedre egnet til å svare på tematikken, som i sin tur svarte ja på henvendelsen. Videre var en av redaktørene jeg sendte mail til en informant jeg hadde blitt satt i kontakt med gjennom en slektning som har jobbet i bransjen. Hun var imidlertid hovedsakelig tidligere redaktør for et tv-program, noe som gjorde meg usikker på om dette kunne brukes på lik linje med de andre informantene. I tillegg var de andre informantene plukket ut ved strategisk utvalg, mens jeg i dette tilfellet hadde blitt satt i kontakt med en informant jeg ikke visste noe om på forhånd. Jeg har likevel valgt å beholde henne som informant i utvalget, fordi hun og hennes redaksjon følger Vær Varsom-plakaten på lik linje med de andre informantene.

Utvalget mitt ble derfor på elleve informanter, bestående av fire redaktører, seks journalister, og én nøkkelinformant. Nøkkelinformanten i utvalget mitt er en person med inngående kunnskap til både selvmord og pressen, og har erfaring som både journalist og redaktør. Nøkkelinformanten har derfor en viktig rolle med «ekspertkunnskap» innenfor feltet jeg er interessert i, og vil derfor kunne bidra med særlig innsikt i de etiske spenningsfeltene.

Som tidligere nevnt er utvalget hentet utelukkende fra regionaviser og riksaviser. I sin avhandling oppdaget Hege Lamark at selvmordsomtale var så godt som fraværende i materialet hun hadde samlet inn fra de små lokalavisene (2007, s. 13). Hun fant at de store avisene rapporterer noe om selvmord, mens de små avisene nesten ikke gjør det. Jeg forsøkte også å kontakte et par redaktører fra lokalaviser ettersom det kan være vel så interessant med hvorfor de velger å *ikke* dekke selvmordshistorier, men her mottok jeg ikke noe svar. Dette anså jeg likevel ikke som noe problem for å få belyst dette spørsmålet, ettersom jeg antok at informantene fra de større avisene også hadde erfaring med situasjoner hvor de bevisst har unngått å rapportere om selvmord. Ikke minst hadde samtlige i utvalget mitt tidligere erfaring fra lokalaviser.

Informantene vil bli referert til med fiktive navn med forbokstav etter hvilken rolle de har i utvalget, sammen med et fiktivt navn på avisen basert på avisens størrelse. Nøkkelinformanten er plassert i tabellen sammen med redaktørene.

Navn:	Jenny	Jill	Jinni	Jiselle	Jeanette	Jessica
Avis:	RegA	Riks2	Riks2	Riks2	RegA	RegA

Tabell 1: journalistutvalget.

Navn:	Rita	Rina	Rikke	Reidar	Nina
Avis:	Riks1	Riks2	Riks4	RegA	Nøkkelinformant

Tabell 2: redaktørutvalget.

Intervjuguide

Jeg utarbeidet to intervjuguider (se vedlegg 6 og 7), én for journalistene og én for redaktørene. Guidene ble utformet med fokus på fire ulike temaer. Først er det spørsmål som tar for seg en *aktuell sak* journalisten eller avisen nylig har dekket. Deretter følger en *utfordring* som tar utgangspunkt i et sitat fra 2006 hvor pressen blir beskyldt for å være feige i sin omtale av selvmordet. Det tredje temaet handler om *Vær Varsom-plakaten*, og det siste temaet handler om *avisen* som helhet. Etter dette kommer avslutningsdelen av intervjuguiden, hvor informantene fikk mulighet til å legge til eller endre på det som allerede var sagt, eller ta opp ting de følte de ikke hadde blitt spurt om. Det er verdt å nevne at det ikke nødvendigvis bare var i «hoveddelen» av intervjuene det kom frem interessant informasjon: overraskende mye

interessant materiale har kommet frem i avslutningsdelen. Denne malen gjaldt for begge intervjuguidene, selv om spørsmålene nyanserer.

Ettersom redaktørene gjerne hadde journalistisk erfaring bak seg, brukte jeg i noen tilfeller spørsmål om aktuelle saker de hadde dekket som journalister tidligere i sin karriere. Dette gjaldt også for nøkkelinformanten, som fikk spørsmål fra både journalistguiden og redaktørguiden.

Forskerrollen

Intervjuene ble i nesten alle tilfeller utført i redaksjonen hvor informantene jobbet, bortsett fra i to tilfeller hvor jeg møtte informantene på kafé, og nøkkelinformanten som jeg møtte på en skole. Før intervjuene startet ble informantene informert om de formelle opplysningene angående konfidensialitet. Alle samtykket til bruk av båndopptaker, som ble utført med mobil.

I forkant av intervjuene hadde jeg gjort meg kjent med intervjuguiden slik at jeg skulle kunne snakke fritt med informantene basert på den, og kun bruke den som sjekkliste underveis. For meg representerte intervjuguiden kjernen for hva jeg ville vite, men jeg ønsket at både jeg og informanten skulle kunne bevege oss fritt ut i fra den med hensyn til hvor samtalen tok veien. Guiden var likevel et ankerpunkt, ved at jeg innimellom sørget for at vi hadde vært gjennom de ulike temaene. Ettersom mange av spørsmålene var reflekterende hadde informantene delvis ulike måter å svare på: en informant valgte for eksempel å nærme seg tematikken ved å fortelle mange historier fra hendelser gjennom sine år som journalist og redaktør. Det korteste intervjuet varte 37 minutter, mens det lengste varte 1 time og 43 minutter. Disse var imidlertid to ytterpunkter, og de fleste intervjuene varte i tilnærmet én time.

Journalister og redaktører som informantgruppe har vært svært interessant. Dette er en gruppe som selv har mye erfaring med å intervju kilder, som plutselig befant seg på motsatt side av båndopptakeren. Personlig opplevde jeg dette svært positivt. Nesten alle informantene var så selvgående at min jobb stort sett var å sitte og lytte, samt stille oppfølgingsspørsmål. Mange av dem var innom flere av de overordnede temaene jeg ønsket å vite mer om uten at jeg trengte å spørre.

Ved et par anledninger opplevde jeg at informantene tilla meg en tydeliggjort forskerrolle ved å poengtere det underveis i intervjuet, ved kommentarer som «*Dette er jo bare hva jeg tror - det er du som er forskeren her*». Det var ikke mitt mål å synliggjøre denne forskjellen i

samtalene, ettersom det i intervjusituasjonen er informantene som er ekspertene innen sitt felt, og min jobb som forsker i stor grad kommer etterpå. Jeg tror likevel ikke dette har kommet i veien for refleksjonen hos informantene, ettersom disse kommentarene nesten utelukkende kom som en *disclaimer* på slutten av en slik refleksjon.

Databehandling

Etter at intervjuene var gjennomført, ble de transkribert over på en datamaskin ved hjelp av transkriberingsprogrammet *transcribe*. De ble transkribert i sin helhet for å ikke gå glipp av viktige funn. Navn og personopplysninger ble anonymisert allerede i transkriberingsprosessen. Intervjuene ble også renskrevet til bokmål for å bevare anonymiteten. Jeg valgte å luke ut muntlige ord og fraser underveis, som «*øh*», «*liksom*», «*ikke sant*» og «*på en måte*» i situasjoner hvor de var overflødige. Da transkriberingen var ferdig, ble alle opptakene slettet.

Undersøkelsens kvalitet

Når man vurderer datagrunnlag og resultater er det tre viktige forhold som må tas i betraktning: reliabilitet, validitet og grunnlaget for generalisering. Her skal jeg klargjøre hvilke tiltak jeg har gjort underveis i prosessen for at de tre forholdene skal være så gode som mulig.

Reliabilitet

Reliabilitet, eller pålitelighet, forteller noe om hvorvidt undersøkelsen er utført på en tillitsvekkende måte, og om man kan stole på resultatene som fremkommer. Som metode handler tekstanalyse om hvordan man kan bruke og fortolke andres tekster for å svare på et eller flere forskningsspørsmål (Leseth & Tellmann, 2014, s. 168). Jo mer vekt som legges på tolkning, jo større vanskeligheter står analysen overfor når det gjelder reliabilitet, i betydningen etterprøvbarhet. Tekstanalysen for denne studien ser på hvordan avisene skriver om selvmord, men tolkning vil være essensielt for å prøve å forstå idéene som ligger til grunne bak tekstene. Ettersom dette er tekster fra slutten av 1800-tallet frem til i dag, vil tolkningen blant annet lene seg på forkunnskaper om avkriminaliseringen av selvmordet. Likevel er det viktigste verktøyet for analysen Vær Varsom-plakaten og dens ulike revideringer: alle tekstene er skrevet ut i fra den ledende etikken fra perioden de er hentet fra, og vil på denne måten allerede følge visse retningslinjer før publisering. Dette gjør at jeg ikke opplever reliabilitetsutfordringen som et problem for kvaliteten på tekstanalysen.

En utfordring knyttet til gjennomsiktighet er imidlertid at jeg har valgt å anonymisere tekstmaterialet, som består av avisoppslag. Her vil det være en svakhet at leseren ikke har mulighet til å selv lese de ulike avisoppslagene og gjøre egne vurderinger knyttet til teksten. Dette er forsøkt løst ved tykke beskrivelser og mange eksempler i analysen.

Noe som kan svekke tilliten i forskning er for eksempel hvis egne holdninger til temaet som forskes på har en påvirkning på resultatene. Dette gjelder for både intervju og tekstanalyse. Jeg har tenkt på det som en pepperkakedeig: når man har kjevlet ut materialet, kan man bruke former for å se hva deigen kan bli til. Det kan derimot bli et problem dersom man legger formen på bordet først, og prøver å presse deigen oppi. Som påpekt av Brinkmann og Tangaard (2012, s. 27) vil ingen forskningsintervjuer være helt nøytrale, da de er bestemt av den ene parts dagsorden (forskerens). Slik jeg ser det er ikke dette et problem så lenge man er bevisst på sitt eget ståsted, og ikke lar det styre intervjuet eller hva man finner i datamaterialet.

I mange tilfeller handler svekket reliabilitet om tilfeldige målefeil. For å forhindre dette brukte jeg båndopptaker ved intervju, og transkriberingen av lydopptaket etterpå ble gjort så nøyaktig som mulig.

Noen ganger hører man at det ikke er bra å ha for mye forkunnskap om emnet, fordi dette kan redusere forskerens nøytralitet og objektivitet. Personlig var jeg aldri i tvil om at jeg ønsket mye kunnskap om temaet før jeg møtte informantene, men jeg hadde dette i bakhodet da jeg startet intervjuprosessen. Jeg forsøkte i stedet å innta en form for «bevisst naivitet». Det viste seg at mange informanter møtte meg med utskrifter av aktuelle saker og Vær Varsom-plakaten. Mange av sakene hadde jeg allerede lest, og Vær Varsom-plakaten er jeg etter hvert godt kjent med, og selv om jeg ikke spesifikt understreket dette for informantene, ble det raskt etablert at begge parter var kjent med det grunnleggende. Jeg opplevde i disse tilfellene at stemningen endret seg, fra at informantene snakket om det grunnleggende informative til å gå over til å snakke mer fritt basert på dette. Det er absolutt mulig at informanten hadde gjort dette uansett når han/hun bare hadde fått kommet litt i gang, men jeg opplever at mine forkunnskaper gjorde at vi raskere kom inn på emnene jeg var interessert i å vite mer om. Ved ett tilfelle opplevde jeg å ikke ha rukket å lese nøye gjennom sakene de jeg intervjuet hadde skrevet – dette føltes helt klart som en svakhet, da jeg plutselig opplevde at jeg måtte spørre mer om den konkrete, grunnleggende informasjonen jeg egentlig kunne ha funnet ut på egenhånd. Dette ga mindre tid til informantens refleksjon rundt temaet.

Til tross for at jeg snakket med ansatte innenfor flere ulike redaksjoner av forskjellig størrelse, var mange av svarene overraskende samstemte. Rundt det syvende intervjuet merket jeg at jeg var nådd et slags metningspunkt, hvor det stort sett var den samme typen informasjon som ble gjentatt, og det var lenger mellom nye relevante opplysninger. Dette anser jeg som positivt, ettersom det er et tegn på at jeg har fått undersøkt fenomenet på en konsis måte.

Validitet

Validitet dreier seg om hvorvidt data beskriver det aktuelle fenomenet på en riktig og god måte (Schiefløe, 2003). Derfor vil det for eksempel være viktig i intervjusituasjonene at svarene jeg har fått faktisk er svar på spørsmålene jeg har forsøkt å stille. Intervjuguiden har derfor vært et viktig verktøy for å sikre høy validitet. Før den ble utarbeidet, leste jeg meg opp på resultater fra studier av samme tema (Lamark & Andreassen, 2007) (Hognestad, 2007), og hvordan de hadde valgt å kartlegge fenomenet. Deretter utformet jeg åpne spørsmål ut i fra hva jeg mente ville være relevant for min studie.

Noe som det også er viktig å ta høyde for i dette tilfellet er at journalistene og redaktørene jeg har snakket med gjerne forteller om temaet ut i fra hvilke erfaringer de har. Dette er helt klart innenfor hva jeg ønsker å undersøke, men samtidig vil dette gjøre at enkelte informanter vil være mer representert i deler av analysen enn andre, ut i fra hvilke saker de har dekket. For eksempel jobber Jenny mye med kjendissaker, og har derfor erfaring med å dekke selvmord av profilerte personer. Dette gjør at hun er mer representert i avsnittet hvor jeg snakker om pressen i møte med selvmord utført av offentlige personer enn for eksempel Jeanette og Jessica, som har skrevet en systemkritisk serie basert på selvmord innenfor deler av helsesektoren. Likevel har dette ført til at det er mange ulike perspektiver og innfallsvinkler som er representert i møte med selvmordet, noe jeg mener har vært med på å kartlegge fenomenet på en god måte.

Det er også et poeng at nesten samtlige journalister og redaktører jeg snakket med hadde over 20 års erfaring fra bransjen. Akkurat dette er mer positivt enn negativt for refleksjonsnivået i svarene jeg har fått, men det er samtidig viktig å huske på at pressen ikke består utelukkende av mennesker med så lang erfaring bak seg. Det er også mange ansatte med mindre erfaring som kunne ha opplevd spørsmålene mine som vanskeligere å svare på, eller svart annerledes.

En svakhet ved idéanalysen av det avisoppslagene er at den er avhengig av subjektiv analyse. Hovedsakelig vil en av fallgruvene være at ikke all data blir analysert, og at funnene tolkes subjektivt. For denne studien vil avisoppslagene tolkes ut i fra en historisk setting, og det er forsøkt å analysere avisoppslagene ut i fra et felles grunnlag ved å undersøke dem ut i fra samme kriterier. Eksempler på dette er språk, metodebeskrivelse og hva som ser ut til å ha vært hensikten med rapporteringen.

Generalisering

Som nevnt har jeg benyttet meg av et tematisk utvalg for tekstanalysen, og strategisk utvalg for informantintervjuene. Med andre ord vil funnene mine allerede her være farget av en slik form for utvelgelse, noe som vil gjøre det vanskelig å generalisere.

Statistisk generalisering er heller ikke et mål for min studie: til dette trenger man først og fremst store utvalg. Likevel, Kvale (1997) bruker *analytisk generalisering* som en mulig rettleiding for om funn fra én studie kan indikere hva som vil skje i lignende situasjoner.

Kapittel 4. Analyse

Analyse har sin egen verdi i forskningsprosessen. Det viktigste med analysen er ifølge Leseth og Tellmann “å løfte” det empiriske materialet (2014, s. 138). Analysegrunnlaget for dette kapitlet er informantintervjuer og idéanalytisk tekstanalyse.

Hvordan pressen rapporterer om selvmordet i dag er et resultat av en lang prosess. I denne studien vil det handle om tiden fra 1891 frem til i dag. Hovedproblemstillingen for oppgaven er hvordan pressen skjøtter sin rolle i møte med selvmordet. Et godt utgangspunkt for å forstå hvordan pressen møter selvmordet i Norge i dag, vil være å se hva pressen bygger sine etiske vurderinger på. Derfor vil første del av analysen ta for seg en historisk utvikling av pressen gjennom idéanalyse av tekst.

Pressens utvikling

De følgende avsnittene bygger på tekstutvalget hentet fra avis Riks1, og vil bli gjennomgått kronologisk ved å deles inn i de fem periodene som representerer tiden fra før Vær Varsom-plakaten ble vedtatt, introduksjonen av den første plakaten, og dens tre revideringer til vi befinner oss i dagens situasjon.

Tiden før 1936

Den første artikkelen i utvalget er hentet fra 1891, og representerer startpunktet for tidslinjen i denne studien. De første syv sakene er hentet fra perioden før Vær Varsom-plakaten ble introdusert i 1936. Det er med andre ord ingen offisiell regulering av innholdet i sakene fra denne perioden utover det norske lovverket. De etiske vurderingene ser istedenfor ut til å basere seg på datidens normer, som i stor grad ble påvirket av at selvmord ikke var endelig avkriminalisert før med straffeloven i 1902, hvor forbudet mot bruk av kristne seremonier ved gravlegging ble fullstendig opphevet. Utover dette er det også viktig å påpeke at avisen i denne perioden benyttet seg av en form hvor alle innlegg ble skrevet i spalteformat uten kreditert forfatter.

Et av oppslagene fra denne perioden er en notis uten forfatter der avisen refererer til en tidligere sak hvor en mann ble funnet død i Danmark etter en overdose av kokain, og mistanken opprinnelig baserte seg på at han var blitt drept ved forgiftning. Notisen oppklarer at offeret var medlem av en smuglerbande, og hadde «*frivillig tatt den drepande porsjon kokain*». Selv om

det i utgangspunktet er snakk om kriminelle forhold ved kokainsmugling, ser det ut til at notisen hadde som overordnet hensikt å oppklare en tidligere sak avisen hadde dekket, noe som støttes av underoverskriften «*Det var selvmord*». Mannen er ikke navngitt i notisen. Avisen adresserte ikke motivet for selvmordet, men metoden står beskrevet som vist i sitatet over. Metodebeskrivelse er noe som går igjen i nesten alle sakene fra denne perioden. Det er imidlertid flere eksempler på at avisen ikke nøyer seg med det. Det som vekker mest oppsikt i utvalget fra denne perioden er et sjokkerende nivå av grafiske beskrivelser: En notis handler om en 12 år gammel jente som lot seg overkjøre av toget i England. Avisen kunne fortelle at hun hadde lagt seg på skinnegangen, og at «*hendes hoved blev skilt fra kroppen*». Denne notisen fremstår som svært sensasjonspreget, både innholdsmessig og ved overskriften, og bruker som vist groteske beskrivelser av metode. Jenta er også identifisert med navn i notisen. Gjengivelse av fullt navn er også noe som er typisk for sakene fra utvalget i denne perioden. Det er også tilfeller hvor dette er vanskelig å unngå, slik som ved selvmordet til en kjent, svensk skuespiller. I denne notisen står det at han skjøt seg selv, og avisen antar dette skyldes «*nervøsitet og søvnløshet*». Overskriften er sensasjonell, og henspiller på at han drepte seg av søvnløshet.

Selvordene som blir rapportert om av pressen er hovedsakelig svært sensasjonspregede, slik som at over 70 japanske fanger begikk selvmord i Frankrike. Videre er ingen av selvmordene omtalt i denne perioden fra Norge. De presenteres imidlertid som om de skulle vært like relevante for norske lesere. Også en sak om en kvakksalver-prest fra Sverige får litt mer plass enn de vanlige notisene, og er skrevet over to korte spalter. Presten påsto han kunne helbrede alvorlig syke mennesker, og da en av pasientene hans oppdaget at han fremdeles var døende, kastet han seg ut av vinduet i prestens leilighet. I tillegg til at dette foregår i Sverige, er både presten og offeret navngitt. Videre kan avisen tilby rike beskrivelser, som at offeret kastet seg ut av vinduet i sin «*fortvilelse og skuffelse over det feilslagne håp*», og at han deretter «*knuses mot stenbroen*». Både overskriften og innholdet er svært sensasjonspreget. Dette er imidlertid ikke den eneste saken som omhandler en prest. Den andre saken får like stor plass i avisen som den første, og handler om en prest som hadde «*tatt livet av sig ved gass*» i England. Mye av historien er imidlertid orientert rundt hvordan presten var besatt av en ond ånd og lyste sin egen familie i bann. Det kan se ut til at historiene om de to prestene får mer plass enn de typiske notisene, både fordi de begge er av sensasjonell karakter, men kanskje mest på grunn av presterollen. Ut i fra Røssland og Kvams (1998) modell for offentlige personer vil prester helt

klart karakteriseres som offentlige personer ut i fra deres viktige samfunnsrolle, og som i tillegg må ha stor grad av tillit som privatpersoner.

Vær Varsom-plakaten: 1936

Vær Varsom-plakaten gjorde sitt inntog i 1936, og bortsett fra Tekstreklameplakaten som ble introdusert i 1925 var dette den første offentlige reguleringen som var øremerket norsk presse. Ikke minst ble denne presseetiske justisen innført av pressens eget fellesorgan – Norsk Presseforbund. Vær Varsom-plakaten fra 1936 er bare på én side, men omtale av selvmord står beskrevet i et eget punkt: «*Selv mord, selvmordsforsøk og sinnssykdom bør ikke omtales uten i helt ekstraordinære tilfeller.*». Selvmordsomtale var med andre ord noe som skulle tilhøre unntakene. Når vi ser tilbake på tendensene fra den foregående perioden, er sakene derfra stort sett i tråd med dette punktet i Vær Varsom-plakaten, selv om disse ble skrevet uten noen form for offisiell regulering.

Det er imidlertid noen andre punkt fra den nye plakaten som bør nevnes. Det ene punktet er: «*Offentliggjør ikke navn på dem som mistenkes eller anmeldes for noe rettsstridig.*». Lenger ned i plakaten blir det også poengtert at man ikke skal nevne navn når det gis betinget dom. Selv om disse knyttes til mistanke om kriminell aktivitet og ikke har direkte kobling til selvmord, er det fremdeles et skritt i retning av økt personvern. Det er også et punkt som sier at meldinger om mindre lovbrudd ikke skal få sensasjonelle overskrifter. Punktet gir imidlertid muligheter for å fortsette med sensasjonelle overskrifter ellers. Generelt er det her snakk om det første skrittet i profesjonaliseringen av pressen.

I utvalget finner vi en sak fra Sverige, skrevet over to korte spalter, som handler om en mann politiet mistenkte for spionasje på grunn av sin mistenkelige oppførsel. I teksten skriver avisen at «*etter at politiet hadde skygget ham en stund, begikk han selvmord*». I ettertid viste det seg at mannen i virkeligheten var en svindler som hadde tappet firmaet sitt for store pengesummer. Selvmordet er ikke nevnt i overskriften, som likevel fremstår som sensasjonspreget ved bruk av ord som «*spionasje*» og «*svindler*». Hensikten ser ut til å være å informere om en sensasjonell hendelse. Det som er verdt å merke seg, er at metoden overhode ikke er beskrevet, og selvmordet kun er nevnt ved setningen over. I tillegg er mannen heller ikke navngitt, noe som skiller ham fra utvalget i foregående periode, og som sannsynligvis er et resultat av innføringen av Vær Varsom-plakaten. Det som derimot ikke har endret seg, er at handlingen

utspilte seg i utlandet. Typisk for denne perioden er at tekstene fremdeles er skrevet i spalteformat uten kreditert forfatter.

Et annet oppslag er en kort notis om en ung gutt som «*hadde tatt livet av seg med sovepiller*». Også dette er en hendelse som ikke skjedde i Norge, men er hentet fra Danmark. Saken beskriver også hvordan gutten har forsøkt å ta livet sitt på lignende vis tidligere, men «*da var dosen for svak*». Oppslaget ser imidlertid ut å ha som hensikt å informere og unngå spekulasjon med teksten «*det viste seg at det ikke forelå noen forbrytelse*». Også i denne saken er offeret anonymt. Selv om ingen av sakene fra denne perioden inneholder støtende detaljer, betyr ikke det at avisen unngår det bevisst: på samme side som gutten som tok sitt eget liv er det en annen notis om en ulykke hvor en ung gutt syklet inn i en lastebil. Denne notisen inneholder beskrivelser som «*den ene armen ble revet tvers av*». Til tross for at dette opprinnelig ikke er en del av utvalget, vil jeg understreke at det tyder på at pressen fremdeles bruker et grotesk detaljnivå når de dekker sensasjonelle hendelser.

Første revidering: 1956

Den første revideringen av Vær Varsom-plakaten skjedde i 1956, tjue år etter at Vær Varsom-plakaten først ble vedtatt. I mellomtiden hadde pressen også fått sin første Redaktørplakat i 1953. Vær Varsom-plakaten gikk fra å få plass på én side til å dekke fire, og om omtale av selvmord sier plakaten at «*Selvmord og selvmordsforsøk omtales ikke, dersom ikke ganske særegne omstendigheter – f. eks. i samband med alvorlige forbrytelser – gjør det forsvarlig.*». Det er fremdeles en oppfordring til at selvmordsomtale skal tilhøre unntakene, men her er det gitt eksempler på tilfeller som åpner for muligheten for å rapportere om det.

Den første saken fra denne perioden har som overskrift: «*Politiet kan ikke lastes*» etter at en mann døde i fyllearresten. Denne har, i likhet med saken om kokainoverdosen tidligere, til hensikt å oppklare en tidligere sak hvor fokuset ligger på at det ikke var politiet som hadde skylden for dødsfallet. Dette er den første saken i utvalget som handler om et norsk selvmord. Det kan se ut til at denne saken til en viss grad kom som en nødvendighet, ettersom den første saken må ha handlet om en mann som døde i fyllearresten. Det er ikke overraskende at dette reiser noen spørsmål blant publikum. Avisen ser derfor ut til å gå ut med informasjonen om obduksjonen for å fjerne mistanke rettet mot politiet. De har imidlertid også lagt ved en delvis detaljert metodebeskrivelse: «*Dødsårsaken var svikt i blodtilførselen til hjernen, på grunn av tilstrømning rundt halsen etter selvmordsforsøk.*».

Den neste saken handler om en mann som satte fyr på seg selv i USA. Grunnen til at denne saken fikk oppmerksomhet ser ut til å blant annet være fordi det var en politisk protest mot Vietnamkrigen, som mange munker protesterte mot ved å tenne på seg selv. Det som likevel er et av de mest sensasjonelle faktorene ved saken, er at han holdt et spedbarn i armene da han tente på. Han slapp det imidlertid på oppfordring fra publikum, som gjorde at barnet kom uskadd fra hendelsen. Saken får mer plass enn de hittil notispregede sakene med fire spalter og de to første bildene hittil i utvalget, men står fremdeles uten forfatter. At saken får mye plass gjør at den også er rik på beskrivelser: «*der han tilsynelatende helte et eller annet brennbart stoff over seg og tente på. På et øyeblikk var han en levende flammesøyle.*» Mannen er identifisert ved fullt navn, og saken inkluderer blant annet deler av en erklæring mannens kone sendte ut etter hendelsen, som hovedsakelig begrunner mannens handling. Selv om det kommer frem gjennom teksten at selvmordet var politisk motivert, er det ikke avisens hensikt å rette fokus mot Vietnamkrigen. Hensikten er å informere om en sensasjonell hendelse, og fokuset understrekes av sakens overskrift, som er at en mann «*brente seg i hjel*».

Andre revidering: 1975

Etter 1956 ble det gjort enda en revidering av Vær Varsom-plakaten i 1966, men punktet om selvmord ble ikke endret på nytt før ved den neste revideringen av Vær Varsom-plakaten i 1975. Punktet ble da endret til: «*Selvmord og selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.*». Det er det korteste punktet hittil. Oppfordringen til å være varsom er borte, og det er ikke lenger vedlagt noe eksempel for når selvmord kan omtales. Punktet nevner denne gangen ingen omstendigheter som tillater unntak. Teksten minner om punktet fra den første Vær Varsom-plakaten i 1936, men det står ikke lenger noe om å unngå omtale av sinnssykdom. Plakaten har også krympet fra fire til én side igjen.

Den første saken fra denne perioden handler om en svensk finansgigant som skulle gå av med pensjon, hvis sønn hadde begått selvmord noen år tidligere. Sønnens selvmord er med på å understreke at det ikke er noen til å overta stafettpinnen. Avisen kunne derfor bruke en mer dramatisk overskrift som er i ordlyden av at «*den siste [finansgigant] forlater sitt imperium*». Selvmordet får likevel god plass i artikkelen, og inkluderer at sønnen kjørte ut i skogen og «*skjøt seg med et jaktgevær*». Hensikten er imidlertid å opplyse om at en profilert person går av med pensjon, noe som betyr slutten for «imperiet» - og som også er hvorfor selvmordet er relevant for teksten. Dette er den første artikkelen hittil i utvalget, og den første saken hvor

forfatter står oppført. Den neste saken handler også om sønnen til en profilert person som tok sitt liv. Denne gangen er det snakk om sønnen til en tysk aviskonge. Som vi ser, er ingen av de to hendelsene hentet fra Norge. Saken om den tyske aviskongens sønn er til forskjell fra den forrige skrevet i notisform uten kreditert forfatter. Den inkluderer grafisk beskrivelse av metode, med ordlyden: «*døde i går etter å ha skutt seg i hodet med revolver.*», og videre skildringer som at han «*ble funnet av en forbipasserende (...). Revolveren lå ved siden av ham på benken.*». Det er ingen forsøk på å forklare motivet. Hensikten med oppslaget er å opplyse om at sønnen til en profilert person har begått selvmord, som går igjen i notisens overskrift. Det som er interessant er at det er aviskongen – ikke sønnen – som er den offentlige figuren, men farens status gjør selvmordet til en sak for avisen.

Den neste saken skiller seg fra de andre ved at den ikke omtaler et faktisk selvmord. Dette er en notis som handler om en annen riksdekkende presses programserie om selvmord, gjort fra de pårørendes synsvinkel. Notisen handler om programmet og – ikke minst – reaksjonene på programmet, som også er hvorfor notisen ble beholdt som en del av utvalget: «*reaksjonene tyder på at mange synes det er fint at emnet blir tatt opp, at de har behov for å snakke om det.*». Motivasjonene for å lage programmet var at selvmordet var et så tabubelagt tema mange unngikk å snakke om, og at mange «*ufarliggjør det med taushet.*». Dette kommer også frem gjennom Vær Varsom-plakatens oppfordring om å ikke dekke selvmord.

Det er også en sak fra denne perioden som i all hovedsak er en debatt om aktiv dødshjelp, etter at en lege hadde gitt «*en dødelig dose morfin*» til en dødssyk kvinne et år tidligere. Kvinnen hadde lagt igjen et videoopptak hvor hun presiserte at dette var noe hun ønsket i et forsøk på å beskytte legen, men hendelsen førte til rettssak likevel. Saken er skrevet som en artikkel med forfatter, og inkluderer et bilde. Deler av teksten beskriver kvinnens sykdom, hendelsesforløpet frem til dødsfallet, og deler handler om rettssaken mot legen. Denne beskrives som «*historisk*, fordi det var første gang aktiv dødshjelp ble behandlet av en domstol i Norge. Saken er markert med «*aktiv dødshjelp*» og ser ut til å ha som hensikt å belyse perspektivet fra svært syke mennesker som ikke ønsker å leve lenger på grunn av sin sykdom. Dette er svært interessant, for det markerer en dreining fra avisens hensikt så langt. Tidligere har hensikten hele veien vært å informere om sensasjonelle hendelser, og opplyse om hendelser som i svært mange tilfeller var «*kuriositeter*» fra utlandet.

Den neste saken er også noe spesiell. Det er en notis uten forfatter, og handler om et selvmord begått av to «elskere» i Frankrike. En tenåringsjente og hennes ti år eldre kjæreste «*begikk selvmord sammen på jernbanelinja*». Dette er det mest romantiserende oppslaget i datamaterialet, med beskrivelser av motivet som at de «*valgte å gå i døden sammen i fortvilelse over at familiene deres nektet dem å være sammen*». Det er ingen grafiske beskrivelser av hendelsen, men det er en skildring av hvordan de ble funnet etter at «*jernbanefolk oppdaget rester av klær mellom to av vognene*». Overskriften er like sjokkerende, med en tittel som inkluderer begreper som «*valgte døden*» og «*unge elskere*». Saken gir på mange måter assosiasjoner til historien om Romeo og Julie. Selv om denne siste notisen minner mest om noe vi kunne forvente å finne i datamaterialet fra tiden før Vær Varsom-plakaten, bringer den med seg en bråstopp for omtale av selvmord i avis Riks1.

Perioden mellom 1975 og 2006 bærer med seg et skifte for utvalgsstrategien. Det ble gradvis vanskeligere og vanskeligere å finne avisoppslag som omtalte selvmord under de vanligste variasjonene av ordene «selvmord», «tok sitt liv», «selvdrap». Dette er særlig tydelig når vi når årtusenskiftet, hvor selvmordene forsvant fullstendig. Ordene kunne fremdeles gi treff på metaforer som «politisk selvmord» o.l., men de ga ikke lenger treff på saker som handlet om faktiske selvmord. Statistikken viser at dette ikke var fordi nordmenn plutselig sluttet å ta sine egne liv – tvert imot: I perioden mellom 1970 og 1990 doblet risikoen for selvmord seg for begge kjønn (Folkehelseinstituttet, 2014). Derfor valgte jeg på dette tidspunktet å endre utvalgsstrategien. Det viste seg å være hensiktsmessig å søke på ulike former for tilsløringer av selvmord, slik som «personlig tragedie», «funnet død», og «politiet mistenker ikke noe kriminelt». Sakene som følger vil likevel være tilfeller hvor det med sikkerhet er snakk om faktiske selvmord.

Den første saken er en lang artikkel som handler om en «*ny tragedie*» i en by i Norge. Saken starter med at det er snakk om to dødsfall, og at «*sammen med mange andre skuelystne ventet de vantro ved politisperringene*», men dette er det eneste vi får vite før artikkelen går over til å fokusere på uttalelser fra hva forbipasserende synes om det som har skjedd, med ord som «*Sjokkerende*», «*Grotesk*», og «*Helt sykt*». Det fremgår enda ikke hva det er som har skjedd. Avisen går også inn for å beskrive følelsene de tilfeldig forbipasserende har, som i hovedsak er studenter, og skriver at «*vennene synes det er vanskelig å forholde seg til den grufulle virkeligheten*», og at en gutt «*følte seg makteløs*». Det er også en kommentar fra en rådmann,

som sier: «vi vil se på rutiner og praksis, men det er vanskelig å forebygge personlige tragedier.». Mot slutten av artikkelen blir det beskrevet at det er snakk om skudd, og deretter hvordan «drapene har satt sine spor». Den tydeligste forklaringen på hva som har skjedd finner vi i beskrivelsen under et bilde i det ene hjørnet, som sier «to personer ble funnet døde etter en skyteepisode». Helt til slutt i artikkelen velger avisen å skrive «denne gang var det en personlig tragedie som tok to liv». Det som er spesielt med hele denne artikkelen, er at det i ettertid viste seg å være mann som hadde skutt sin ekskjæreste før han skjøt seg selv. Han hadde imidlertid etterlatt et brev fra dem begge, som førte til at man først trodde det dreide seg om to selvmord. Det ser ut til at artikkelen opererer ut i fra denne forståelsen. Hensikten med artikkelen er å opplyse om en hendelse som har påvirket offentligheten, og rystet byen. Selv om artikkelen er full av beskrivelser og sitater over hvor forferdelig hendelsen er, unngår de bevisst å forklare at det er snakk om selvmord.

Etter denne dukker det opp flere saker som forsøker å unngå å bruke ordet «selvmord». En sak er en kort notis med kreditert forfatter, som kort omtaler at en mann har skutt seg selv og sin sønn. Avisen siterer lensmannen, som sier «alt tyder på at det dreier seg om en familietragedie». Dette kan være et forsøk på en forklaring på hvorfor det skjedde, men det som er interessant er at «familietragedie» ser ut til å ha vært et vanlig uttrykk når menn drepte sin familie og deretter i mange tilfeller seg selv (Jakobsen, 2013). Saken ser ut til å være av interesse fordi det er snakk om et drap på et barn, og også mannens stilling har fått plass i tittelen. I løpet av den korte teksten er det svært detaljerte beskrivelser av hvor de ble funnet, og av drapsvåpenet: «en maskinpistol av type MP5». Den neste notisen ligner på denne, men har til overskrift at det ikke lenger er mistanke om drap. Beskrivelsen i den korte notisen er at politiet ikke lenger tror en kvinne som ble funnet død «med to eller flere knivstikk i magen» ble drept. De slår videre fast at det er ingenting som tyder på at det «ligger en kriminell handling bak», og «Trolig er dødsfallet resultat av en personlig tragedie». Muligheten for at dette var et uhell er vanskelig å argumentere for når det er snakk om flere knivstikk. Hensikten med notisen ser ut til å være å oppklare et tidligere oppslag om en kvinne som ble funnet død med stikkskader. Med andre ord ser det påtvunget ut: det ville vært vanskelig for pressen å unngå å følge opp en slik sak, men det ser ut til at de har forsøkt å gjøre det så sparsommelig som mulig. Notisen er til gjengjeld svært liten, og er plassert oppe i et hjørne sammen med en annonse. Å rapportere om en privatpersons selvmord er ikke noe pressen har interesse av å gjøre lenger.

Tredje revidering: 2006

Mellom 1975 og 2006 ble Vær Varsom-plakaten revidert fem ganger. Punktet om selvmord sto imidlertid urørt frem til Vær Varsom-plakatens revidering som trådte i kraft fra 2006. Teksten er nå: «*Vær varsom ved omtale av selvmord og selvmordsforsøk. Unngå omtale som ikke er nødvendig for å oppfylle allmenne informasjonsbehov. Unngå beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger.*». Hovedregelen som har vært gjennomgående i hver eneste av plakatenes forgjengere - «ikke omtal selvmord» - er fjernet. Den er istedenfor erstattet med en oppfordring til å være varsom og unngå omtale dersom det ikke er nødvendig for samfunnets informasjonsbehov. I tillegg er det for første gang lagt ved en advarsel mot å beskrive metoden, med en kommentar om at dette kan føre til flere selvmord. Plakaten som helhet har også vokst ut igjen. Denne gangen er den hentet fra Pressens Faglige Utvalgs egne hjemmesider, og utgjør fire og en halv side som vedlegg. Ettersom vi har beveget oss inn i nåtid for mye av datamaterialet, vil også informantenes vurderinger bidra til å tegne opp pressens tendenser for nyere tid.

Flere av sakene fra denne perioden bruker fremdeles tilslørende språk. Den første saken er en artikkel om en kjent forretningsmann som ble «*funnet død hjemme*». En av beskrivelsene er at «*Politiet etterforsker ikke dette som en kriminalsak*». Artikkelen er en utredelse av mannens liv, og hensikten ser ut til å være å opplyse at en profilert, norsk forretningsmann er død. Han hadde tatt sitt eget liv, men dette kom ikke frem gjennom artikkelen. Det som er særlig interessant er at disse formene for tilsløringer også har gitt pressen hodebry. Jan Werners dødsfall i 2006 genererte en stund spekulering rundt hvorvidt han hadde tatt sitt eget liv. Hege Lamark og Jan-Erik Andreassen viser i sin studie hvordan pressens omtale sannsynligvis bidro til slike selvmordsrykter med fraser som «*funnet død hjemme*», «*ikke noe kriminelt*», og «*personlig tragedie*», som er vanlige tilsløringer for selvmord (2007, s. 36). Også informantene forteller at de har erfaring med at slike tilsløringer betyr at det er snakk om et selvmord: «*Det ble skrevet at han ble funnet ja. Og "ikke mistanke om noe kriminelt", og da kan du lese mellom linjene at det er selvmord. Hvis han hadde snublet og knekt nakken, så hadde det stått.*» (Reidar). En annen sak handler om en britisk politiker som ble «*funnet død*» etter at han var suspendert etter beskyldninger om upassende oppførsel. Her er det også verdt å merke seg at selv om norsk presse ikke omtaler dødsfallet som et selvmord, står dette beskrevet i britiske aviser. Dette eksempelet er også det som ligger nærmest nåtid, som viser at tilsløringer er noe som fremdeles forekommer i avisene til dags dato. Rita forklarer det tilslørende språket på

følgende måte: *«Jeg kan tenke meg at da er ønsket å ta hensynet til de pårørende på en måte – at det høres veldig brutalt ut å si "selvmord". At det er en så enkel forklaring. Det er et vanskelig ord å ta i munnen.»*. En annen redaktør påpeker at denne formen for tilsløring imidlertid kan få konsekvenser for samfunnets holdninger til selvmordet: *«I det man pakker det inn i "en personlig tragedie" eller størrelser som ikke er spesifikke, så tror jeg at det kan bidra til videreføring av det tabuet, og at også den skammen ligger der.»* (Rina).

En sak skiller seg ut ved at den handler om et trippeldrap hvor gjerningsmannen til slutt tok sitt eget liv. Nyheten er drapene, og at drapsmannen begikk selvmord er kun enden på historien. Det som er interessant er at det står beskrevet hvordan mannen skjøt to, og drepte en annen med kniv. Det er også beskrevet at han først ble truffet av et varselskudd avfyrt av politiet, og at han ble *«truffet i foten»*. Alle andre beskrivelser enn selve selvmordet er inkludert i teksten, som kun omtales ved at han *«tok sitt eget liv»*.

Gjennom datamaterialet har det periodevis vært flere rapporter om utenlandske selvmord enn norske. Nina forteller at det fremdeles er svært mange etiske problemer ved å dekke norske selvmord, men at norsk presse har mer slingringsmonn når de dekker utenlandske selvmord: *«Det er jo litt spesielt, hvis du sier til folk som ikke har så mye kjennskap til presseetikk og forklarer dem at "norske lik er ikke greit å ha bilde av i norsk presseetikk, men utenlandske lik er greit"»*. Årsakene informantene oppgir for dette, er imidlertid at det handler om å være sikker på at de ikke går ut med opplysninger for tidlig: *«Vi må være sikre på at "er alle de pårørende varslet her?" - det gjelder jo også sånn generelt rundt dødsfall.»* (Jinni). Likevel er det ikke lenger slik at pressen ukritisk siterer utenlandske selvmord uten videre. En av de store forskjellene mellom dagens presse og de tidligere stadiene i pressens utvikling blir illustrert i et eksempel fra en redaktør:

«Her er en sak som ble laget på kveldstid, som ble fanget opp på fronten vår om at en student hoppet i døden fra 20 etasje. og landet på en annen person som var på vei hjem. Poenget her var jo at det var noen som fikk en som tok selvmord i hodet, og ble drept. Er det da grunn for å skrive om det? Og denne har vi snakket mye om, for den fjernet vi med en gang. (...) Det jeg følte vi manglet som vi ikke klarte å argumentere for her da, er det allmenne informasjonsbehovet. For jeg mener at hvis dette hadde vært noen som hadde hoppet fra Oslo Plaza midt i primetime på dagtid i Oslo med masse folk rundt, og hadde truffet en hotellgjest i hodet og hotellgjesten hadde blitt drept - så burde og kunne vi ha skrevet om det. Dette har ikke noen relevans annet enn at det er en litt sånn kuriositet-sak, fordi det skjer på andre siden av kloden.» (Rikke).

Der pressen tidligere dekket utenlandske selvmordssaker av nettopp oppsiktsvekkende karakter, kan ikke dette lenger forsvares som god nok grunn alene til å kunne rapportere om det. Det ser ut til at noe av årsaken henger sammen med oppfordringen til å ikke omtale selvmordsmetode, som også er nytt for den siste revideringen av selvmordspunktet i Vær Varsom-plakaten. Med denne revideringen ble det også oppfordret til å unngå metodebeskrivelse, noe som gjenspeiler seg i informantenes holdninger: «*Jeg behøver ikke å vite hvordan ting har skjedd. (...). Du trenger ikke gosse deg med... det er nok av folk som synes at sånt er gøy. Og de behøver ikke få det. I hvert fall ikke hos oss.*» (Rita). Informantene har imidlertid noe ulikt syn på om metode er noe som skal unngås uten unntak, eller om det kan omtales ved enkelte tilfeller. Rikke var en av informantene som faktisk valgte å nevne metoden i en sak hun dekket, og ble klaget inn til Pressens Faglige Utvalg på grunnlag av dette. Dette var imidlertid like før 2006-revideringen av Vær Varsom-plakaten, men hun stilte seg uenig i klagen og forteller at hun ville gjort det samme igjen. Dette var fordi hun anså metoden som av betydning for hensikten med artikkelen, som var en systemkritikk mot deler av helsesektoren, hvor en jente hadde begått selvmord mens hun var innlagt:

«Vi brøt ikke god presseskikk, men det som var mest kontroversielt der var nok at vi beskrev metoden. (...) Vi mente jo det at det var viktig å beskrive metoden nettopp fordi hun hadde brukt de tingene som venner og familie hadde reagert på at hun hadde på rommet, til å ta livet sitt.»

Det som også er verdt å nevne angående denne saken er at den ser ut til å være en av de første avisoppslagene hvor selvmordet blir skrevet om med en mer overlatt hensikt. Denne artikkelen har et tydeligere mål enn selvmordssakene så langt i utvalget ved at den ønsker å rette søkelyset mot feil og mangler i et system. Dette viser at pressen ser ut til å gradvis inntar en mer bevisst rolle i møte med selvmordet.

Journalistene og redaktørens motvilje mot å bruke grafiske beskrivelser og metodebruk er noe som klart skiller seg fra den første delen av pressens omtale av selvmord. Frykten for imiterende adferd er også noe som relativt nylig har blitt knyttet sammen med metodebeskrivelse i Vær Varsom-plakaten, selv om effekten er noe man har vært klar over siden selvmordsbølgen som fulgte utgivelsen av Johann Wolfgang von Goethes bok «Unge Werthers lidelser» i 1774. Frykten for imiterende adferd er derfor et viktig poeng for når dagens presse omtaler eller ikke omtaler selvmord: «*Det med smitteeffekten er jo på en måte hovedårsaken til at vi ikke skriver om selvmord. Utgangspunktet er at vi ikke gjør det, så tilhører jo unntakene når vi gjør det.*» (Jill). Som Jeanette påpeker: «*Til vanlig så sier jeg til meg selv "jaja, om vi gjør en feil så er*

det ingen som dør av det." Men her så kunne det faktisk være det.» Selv om journalistene og redaktørene viser en generell motvilje til å skulle omtale selvmord uten videre, ser det ut til å være noen faktorer som er knyttet opp mot risikoen for å utløse flere selvmord. Den første faktoren er som nevnt metodebeskrivelse. Den andre faktoren er dersom selvmordet er begått av en kjendis. Joshua Meyrowitz (1985) kaller det *parasosial interaksjon* når publikum føler de kjenner personer de ser på tv eller via andre medier, og gjør at mange opplever et nært forhold til slike personer. Dersom pressen ikke utøver vaktksomhet ved et selvmord begått av en slik person, risikerer de at kjendisene inspirerer med sin siste handling:

«Det er jo - hva skal du si da? - spektakulært på en måte, når en kjent person henger seg i et slips eller en beltespenne inne på et bad. Men samtidig så vet man at det kan inspirere - i hvert fall tror vi at det kan inspirere. Det er mange som går med selvmordstanker, og så ser de da at "oi, mitt store idol gjorde sånn og sånn", og så tenker vi at det er ikke egentlig noen verdi i å vite hvordan vedkommende gjorde det.» (Jinni).

Dette blir enda mer problematisk dersom det kombineres med romantisering eller glorifisering: «*Hvis du går inn i forskningen som er gjort knyttet til smittefare, så er det jo primært rundt sånne kjendis-selv mord. Altså, sånn type glorifisering av selvmord - spektakulære selvmord.*» (Rikke). Utenom metodebeskrivelse, kjendisselv mord og glorifisering var det også to av informantene som uttrykte bekymring da de trykket en systemkritisk serie om selvmord i helsesektoren over en lengre periode:

«Det var jo det vi var redde for. Det var mengden og omfanget. Når er vi på rett plass? For til slutt satt vi jo med så mye stoff. En ting var systemgjennomgangen vi hadde - dette er en sak hvor vi gikk gjennom, som vi hadde fått innsyn i, og alt det her, men så har du jo de konkrete enkelthistoriene som selvfølgelig treffer enda mer. I forhold til sånn copy-cat, og alt det her. (...) Jeg tror i hvert fall vi hadde tre oppslag på enkeltselvmordhistorier.» (Jeanette).

Å brått eksponere samfunnet for «mange selvmord» på en gang oppleves problematisk. Likevel gjør journalistene det i et forsøk på å rette søkelyset mot systemfeil i et viktig hjelpeapparat. I likhet med den systemkritiske saken Rikke dekket fra forrige periode, møter pressen selvmordet bevisst.

Til tross for at det fremdeles er høy grad av tilsløringer i avisoppslagene så langt i denne perioden, skjer det også en uventet endring for selvmordsomtale. I denne perioden vokser det nemlig frem en ny sjanger, som også bruker selvmordshistorer bevisst: portrett. Portrettene er lange, dyptgående saker som baserer seg på et langtidsperspektiv hvor pressen går inn for å

etablere hvem personene var i live, og hvilke utfordringer de møtte. I utvalget er det tre portretter som handler om unge mennesker som tok sine egne liv. To av portrettene presenterer personlige historier om psykisk helse, og det siste portrettet forteller en historie om mobbing. Selvmordene presenteres som ytterste konsekvens på alvorlige samfunnsproblemer. I likhet med de systemkritiske sakene går pressen i disse tilfellene bevisst inn i saker som handler om selvmord, hvor omtalen av hendelsene har mer tydelige hensikter. Alle tre handler om å åpne opp om selvmord, og at det er et problem som må gjøres noe med. Fokuset i alle tre er imidlertid rettet mot årsaksforholdene til selvmordene. Selvmordene i seg selv får svært lite plass i teksten, og blir gjerne beskrevet ved «*finner henne livløs på badet*», før historien fortsetter.

To av sakene fremstår som delvis systemkritiske, ved at de setter spørsmålsteget ved oppfølgingen de to ofrene fikk fra helsesektoren og skolen. Den tredje ser ut til å ha som hensikt å gi ansikt til problematikken rundt ungdom og psykisk helse, og inneholder ingen kritikk rettet mot noen. Det er snarere en tragisk fortelling som kan gi et bidrag til en viktig debatt. Portrettene gjør leserne kjent med selvmordsofferet gjennom bilder og historier fra pårørende, venner og andre relevante personer, som lærere. Det som også er interessant er de språklige virkemidlene som blir brukt: istedenfor de grafiske detaljene vi er vant til fra første del av datamaterialet, er språket nøkternt og bruker istedenfor tykke beskrivelser. I forskning er målet ved å bruke tykke beskrivelser å belyse en hendelse ved å inkludere mye kontekst (Geertz, 1973, i Leseth & Tellmann, 2014, s. 146). Dette er samtidig svært effektivt, som når de for eksempel beskriver hvordan lillesøsteren «*setter seg fremst i kirkerommet og holder fast i kisten*». Også informantene forteller at de grafiske detaljene ikke lenger hører hjemme i saker som omhandler selvmord, men at de språklige virkemidlene kan være minst like effektive for å få frem poenget:

«Saken er skrevet veldig nedstrippet - det er nesten ikke adjektiv i saken. Det er veldig enkelt språk. Som ofte kan gi en veldig sånn effekt av at du kommer rett inn i situasjonen. Det er egentlig ganske vanskelig å skrive på den måten - det som er lett er å skrive masse klisjeer. Men når du bare stripper det ned, så blir det veldig effektivt da. Men det er jo mye mer sånn skriveteknisk greie enn noe annet.» (Jiselle).

Journalistene forteller også hvordan de i dag er bevisste på språkbruken når de omtaler selvmord: «*Jeg kan reagere litt når jeg ser sånn "hun valgte å forlate livet". (...) Fordi for den personen så fremstår det ikke som et valg. Da er du så presset. Så jeg er ganske bevisst på formuleringene.*» (Jiselle).

Den siste viktige endringen som er viktig å ta med for hvordan dagens presse rapporterer om selvmord, er et skifte mot å unngå å rapportere om privatpersoners selvmord med mindre det har en tydelig hensikt. Og til forskjell fra selvmordssaker vi har vært innom tidligere, vil ikke selvmordet til en privatperson være interessant for pressen selv hvis personen har en relasjon til en profilert figur:

«Jeg skrev en sak i går om en annen kjendis som hadde gått ut i helgen og etterlyst broren sin, for han var borte. Og så gikk det et døgn, og så gikk hun ut og så at "han er død, vi har funnet ham" og "nå er vi i sorg". Og da skrev jeg en sak på det at broren var funnet død - og vi vet ikke noe mer. (...) Nyheten var på en måte at broren hennes, som hun hadde etterlyst, er funnet død. Og så tenker jeg at hvis det skulle blitt kjent i dag eller om to dager at "nei, broren til denne kjendisen tok livet sitt" så er ikke det noen sak - han var ikke kjendis. Og da føler jeg ikke at det er sånn som folk er veldig opptatt av. Men hvis hun ville gi et intervju, og liksom snakke om hvordan det er å sitte igjen når en person velger å ta sitt eget liv, da er det noe annet.» (Jinni).

For, som de fleste informantene er svært klare på: «*Selvmord er jo av de tingene som i hovedsak tilhører en privat sfære, og er av det såreste, mest vanskelige, og liksom i det innerste rommet til folk.*» (Rina).

Hva forteller gjennomgangen av pressen fra 1891 frem til i dag? Målet har så langt vært å undersøke pressens praksis og utvikling. Det vi har sett er en gradvis profesjonalisering av pressen i møte med selvmordet. For det første har avisen har endret form, og gått fra notiser i spalteformat uten kreditert forfatter til tabloid-formatet vi er kjent med i dag, som består av et utvalg varierende sjangere, men hovedsakelig artikler. I utvalget for nyere tid finner vi fremdeles notiser, men også en ny sjanger når pressen rapporterer om selvmord – portretter. Denne sjangerinnføringen markerer også et skifte for pressens hensikt når de dekker selvmord. Pressens utgangspunkt var at de gjerne skrev om utenlandske selvmord av sensasjonell karakter. Vi vet at selvmordet på denne tiden var svært tabubelagt, som kan være med på å forklare hvorfor det første norske selvmordet ikke dukker opp i utvalget før 1960. I dag har vi sett at med mindre utenlandske kuriositetsaker kan forsvares med et allment informasjonsbehov, kan de bli fjernet fra avisen. Tidligere dekket pressen like gjerne privatpersoners selvmord som profilerte personers, men i dag vil ikke privatpersoners dødsfall ha interesse for pressen med mindre det påvirker den offentlige sfære og dermed faller inn under det allmenne informasjonsbehovet. Pressen gir ikke ut informasjon om selvmord med mindre det er nødvendig. Dette preger også språkutviklingen i avisen, som har gått fra å være svært grafisk med til tider et grotesk detaljnivå, til tidvis tilslørende språk, og en ellers nøktern måte å omtale

selvmord. Også selvmordsmetode, som gjerne ble beskrevet i detalj tidlig i pressens utvikling, forsvant mer og mer gjennom de siste periodene før det i dag er fullstendig luket ut fra avisinnholdet på Vær Varsom-plakatens oppfordring. Særlig tiden mellom 1975 og 2006 markerer en overgang i pressens rutiner, og er den perioden som er mest preget av en varierende praksis.

I gjennomgangen av pressens utvikling har vi sett hvordan pressen har endret måten å rapportere om selvmord. Det neste som er verdt å spørre seg om er hva denne endringen skyldes. Kan det være så enkelt som at det er en naturlig utvikling som følge av at samfunnet beveger seg fremover? Endringene ser hovedsakelig ut til å komme av en gradvis profesjonalisering av pressen. For å se nærmere på hvorfor denne profesjonaliseringen har skjedd, og hva den betyr, vil det neste steget være å undersøke pressen som system.

Pressesystemet

Det som er særskilt ved det norske pressesystemet er at det er satt til å vokte seg selv. Både Vær Varsom-plakaten som kom i 1936 og Tekstrekklameplakaten som kom i 1925 (og som ble slått sammen med Vær Varsom-plakaten i 2015) ble vedtatt av Norsk presseforbund. Redaktørplakaten er et resultat av et samarbeid mellom Mediebedriftenes Landsforening (tidligere Norske Avisers Landsforbund) og Norsk Redaktørforening. Denne formen for presseetisk selvjustis blir gjerne kalt *den sosialt ansvarlige pressemodellen*, og understreker hvordan Norges frie presse fremdeles må underkaste seg en selverklært presseetikk (Olaussen, Tørdal & Aaberge, 2011). Pressens maktfordelingsprinsipp stopper heller ikke med den interne lovgivningen – pressen har også ansvaret for å dømme seg selv ved brudd på presseetikken. Pressens Faglige Utvalg, heretter referert til som PFU, ble også opprettet av Norsk Presseforbund i 1936, og har som hovedoppgave å behandle klager mot pressen, og felle pressen i tilfeller hvor de bryter med god presseetikk. Man kan spørre seg om det er optimalt at pressen vurderer etikken i arbeidet sitt, men ordningen ser ut til å fungere – vi ser for eksempel den gradvise profesjonaliseringen av pressen gjennom utviklingen fra 1891 til i dag. Når pressen blir felt av PFU, blir de nødt til å publisere en fellende uttalelse på en godt synlig plass. På denne måten fungerer pressen som sin egen gapestokk. Nina forteller at denne måten å praktisere presseetikk er spesielt for Norge:

«Det skiller jo Norge fra de fleste andre land - det at alle mediene går sammen og stiller seg bak PFU. Og vi har en felles VVP. I Sverige har de en VVP som ikke allmennkringkastelsen er med. De er ikke med i

det samme systemet - de har et eget system. Og der har de ikke tekstreklame-biten inn i presseetikken. Så alt som handler om diskusjoner om content-marketing i Sverige er ikke behandlet av det som tilsvarer PFU i Sverige.» (Nina).

Også innad i Norge vil norske mediehus skille seg fra hverandre, som nevnt i teorikapittelet, ved at de utvikler egne husregler tilpasset deres redaksjon: *«Det er jo det som gjør det spennende. At det som RegB [ønsker å gjøre] ikke er det samme som RiksI ønsker å gjøre. De gjør sine egne, selvstendige valg. Det gjør jo at vi får et mangfold av media.»* (Nina).

Dette korte risset av rammeverket som omgir pressen er hovedsakelig for å understreke at den frie pressen fungerer som autonome virksomheter med en egen logikk. Denne logikken vil også være det som beveger seg på innsiden av pressesystemet, som fører oss videre til pressesystemets *indre kommunikasjon*.

Indre kommunikasjon

Den indre kommunikasjonen i pressesystemet kan på mange måter sies å komme til uttrykk ved pressens indre logikk. I møte med selvmord vil dette være de etiske vurderingene som blir gjort, og hvordan pressen ønsker å legge rapporteringen opp etter egne retningslinjer. Ansvaret for å forvalte etikken som er nedfelt gjennom de ulike plakatene fordeles imidlertid på ulike måter mellom rollene innad i pressesystemet. Journalistene er representanter for avisens praksis, og med et ansvar om å samle inn informasjon om samfunnet fører dette til at det er journalistene som blir det fysiske mellomleddet for menneskene de møter og historiene pressen rapporterer om.

De dyptgående selvmordssakene vil være avhengig av pårørende, og med journalistenes rolle i systemet vil dette føre dem svært tett på mennesker i krise. Jenny forteller at det i slike situasjoner er viktig å ha journalistrollen langt frem i hodet: *«Du har med deg VVP hele tiden, og du må jo tenke gjennom de etiske tingene. Så du må jo passe på at du er journalist, og ikke går inn i en sånn sørgekonerolle. Men samtidig så er du jo medmenneske også.»*. Mens Jenny viser til presseetikk i et forsøk på å skape distanse til tragiske saker, forteller også flere av journalistene at dette kan være vanskelig:

«Denne selvmordssaken tok jeg litt med meg hjem, men det er også fordi du nesten må det, i den perioden du gjør det. For du kan liksom ikke skrive, legge det fra deg og så dra hjem, og så ha det helt null stress, og så dra tilbake på jobb og skrive.» (Jill).

Når saker viser seg å være etisk problematiske, vil journalistene ofte rådføre seg i redaksjonen: «*Det starter jo med journalist og nærmeste leder, og alltid når det er saker som kan være etisk problematisk, så skal jo redaksjonssjef og/eller redaktør alltid kobles på.*» (Rikke). Nina illustrerer skillet mellom redaktør og journalist i møte med selvmord:

«Altså, du må jo møte folk, og du skal jo være menneskelig - det er ikke det - men du må på en måte samtidig være profesjonell. Og så er det kjempeviktig at man har journalister som er ute på jobb og møter disse utfordringene, at du har et godt apparat rundt dem. Og det er jo der redaktøren kommer inn, som både arbeidsgiver og den som er ansvarlig for alt som publiseres - og se om vedkommende er i stand til å være i den rollen, om de må ta ham eller henne ut.» (Nina)

Ettersom ulike former for selvmord vil ha forskjellige behov for etiske vurderinger før det rapporteres om, snakker Rina om ansvaret som tilfaller henne som redaktør:

«Vi må alltid vurdere hver enkelt sak for seg. Og med det som utgangspunkt tegne en linje - en publiseringslinje, for hvordan vi forholder oss til de sakene. Så det ligger jo til mitt ansvar, å trekke opp den linja, og også kommunisere det til redaksjonen sånn at det blir en rød tråd, i de vurderingene vi gjør.» (Rina).

Mens journalistene har ansvar for å praktisere god presseetikk, har redaktørene ansvar for å forvalte god presseetikk og sørge for at journalistene retter seg etter den. Med andre ord fungerer journalistene som representanter for avisens praksis, mens redaktørene fungerer som representanter for avisens moral. Kommunikasjonen i pressesystemet vil basere seg på denne fordelingen av ansvar. Rollene innad i pressen er også tydelig markerte ved at journalistene og redaktørene er bevisste på å ikke blande inn ansvar som opprinnelig tilhører roller på utsiden av pressesystemet:

«Hvis du er journalist, og tar et bilde av en bil som gjør at pårørende kanskje blir varslet om dødsulykken fordi du publiserer det bildet, så er PFU kjempestreng. (...) Det er jo et forferdelig budskap å få uansett, men det er ikke vår jobb å være prest, og gå med dødsbudskapet.» (Nina).

Dagens pressesituasjon trues imidlertid av endring på grunn av ny teknologi. «*Det har jo vært gradvis nedbemanning i norsk presse i mange år på grunn av transformasjonen over til det digitale. Det er en krevende medieøkonomi.*» (Rikke). Det som utgjør pressens største dilemma ved medieteknologisk utvikling, er at en del av pressens mest grunnleggende funksjon er å sende nyheter ut så fort det lar seg gjøre. Digitaliseringen har gjort at dette kan gjøres mye fortere enn før. Forsinkelsen mellom pressen og publikum er borte, og gjør at nettavisene oppdateres uavbrutt og bytter overskrifter regelmessig i løpet av dagen. Utviklingen i pressen

er nå at nyhetene skal sendes ut fortere, og det er færre folk til å utføre jobben. Når man deretter spør seg hvordan dette påvirker rapportering av selvmord, blir det tydelig at det er nettopp de fortløpende selvmordssakene som preges av tilsløring: «*Det er jo for å gjøre det enkelt for oss selv i en hverdag hvor du skal ta valg veldig fort. Og da tar du de sikreste valgene, og det er de tilslørende ordene.*» (Jessica).

Med fremveksten av sosiale medier har leserne ikke minst mulighet til å søke informasjon andre steder enn fra pressen. Dette ser imidlertid ikke ut til å stresse informantene nevneverdig. De understreker at dette snarere gjør pressens rolle enda viktigere:

«Det er jo en viktig del av jobben min nå, å forklare at det er forskjell på facebook og Riks1. Riks1 har pressetikk og det du leser på Riks1 skal du vite at du skal kunne stole på på en annen måte enn hvis noen er betalt for det budskapet. Og hvis folk slutter å bruke den typen media, så mister vi en kjempedel av demokratiet vårt.» (Nina).

Som nevnt kommer journalistene ofte i direkte kontakt med pårørende når de rapporterer om selvmord, og da særlig i saker de jobber med over lang tid. Hittil har fokuset vært på journalistenes egne vurderinger på innsiden av pressesystemet, og hvilken rolle de inntar i møte med mennesker i krise. De pårørende vil imidlertid på sin side representere en av mange faktorer som utgjør kommunikasjonen i pressesystemets omverden, som vil ha ulik påvirkningskraft på pressen. Spørsmålet er videre hvordan disse systemene påvirker pressens rapportering om selvmord.

Ytre kommunikasjon

Pressesystemet ytre kommunikasjon vil i all hovedsak bestå av støy og påvirkning fra delsystemene i pressens omverden. Som nevnt vil den viktigste ytre faktoren når pressen rapporterer om selvmord være de pårørende. Flere av journalistene forteller at det er noe spesielt med pårørende etter mennesker som har begått selvmord:

«Jeg husker at det var en sånn sak hvor vi var veldig opptatt av at de pårørende skulle sitte igjen med en sånn god følelse av å ha vært med på at dette var greit. Noen ganger er du jo ikke så opptatt av det - noen ganger vet du jo at kildene ikke liker at du skriver om en sak, men akkurat i dette tilfellet så følte jeg på at her skulle de sitte igjen med en god følelse.» (Jenny).

Til tross for at flere informanter fortalte hvordan pårørende fikk «eie» tekstene i større grad enn vanlige kilder, var samtlige opptatte av at det til syvende og sist var de som hadde regien på den endelige teksten: «*Det er jo mitt ansvar når jeg publiserer det - det er ikke kilden som skal*

avgjøre hvor offentlig det skal være, det må jeg overstyre noen ganger. Og det er media sitt ansvar.» (Nina). Denne kommentaren peker mot noe som fortsatte å opptre i datamaterialet: pressens verner om sin indre logikk.

Pressen kan selv velge å ta imot og hente veiledning utenfra. Dette ser vi eksempler på når de rapporterer om selvmord: «*Det er også viktig at vi lytter til fagpersoner underveis når vi jobber med sånne saker.*» (Rikke). Likevel vil også dette til syvende og sist være pressens valg: «*I den saken her så var det faktisk sånn at overlegen mente at vi kunne skrive akkurat hvordan det skjedde. Men vi valgte å ikke gjøre det likevel.*» (Jeanette).

Pressens indre kommunikasjon er avgrenset fra kommunikasjonen som befinner seg på utsiden av pressesystemet. Det mangler overhode ikke på input og forsøk på påvirkning fra ulike aktører, men pressen fungerer som sin egen dørvakt og regulerer hva de slipper gjennom.

«Det er et problem når vi er ute på ulykkessted - så prøver politiet seg på å være redaktør. Da er vi ofte ute og kritiserer politiet og sier at de må sette opp de sperringene som er nødvendig for at de skal gjøre sin egen jobb, og de skal ikke prøve å være redaktører og hindre oss i å gjøre vår jobb, for vi har våre vurderinger. (...) Den presseetiske vurderingen skal vi ta, ikke dere. Så jeg har kranglet med så mye ferske politifolk.» (Nina).

Det som imidlertid er interessant, er at pressen *har* sluppet gjennom etikk som opprinnelig tilhører helsesektoren, og deretter adaptert det som en del av pressens egne retningslinjer. Denne etikken er advarselen mot å omtale forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger, som står i punkt 4.9 i Vær Varsom-plakaten. Det er imidlertid noen av redaktørene som er klar over at det befinner seg en gjøkunge i redet, og noen av dem uttrykker usikkerhet til om dette egentlig er noe som bør tilhøre pressens indre logikk:

«Man blander jo helseetikk inn i presseetikk. Og det å pålegge journalister ansvar for å ikke utløse nye selvmordshandlinger... Det kunne kanskje ha stått noe sånn som "unngå unødige beskrivelser om metode" for eksempel.» (Rikke).

Det er ikke nødvendigvis problematisk at pressen er klar over at selvmordsomtale kan få konsekvenser – å stadig utvikle pressesystemet til å fungere på best mulig måte ser ut til å være noe pressen selv oppfatter som essensielt. Problemet er at når risikoen er spesifikt inkludert i teksten pålegger man på mange måter norske journalister et ansvar for konsekvensene som følger selvmordsomtale.

Norsk presse tar også avstand fra logikken til utenlandske aviser, som gjerne har en helt annen praksis når de rapporterer om selvmord. Nina forteller om et møte hun hadde med amerikansk presseetikk etter at en kjent skuespiller tok sitt eget liv:

«Jeg gikk inn på det lokale sheriff-kontoret i det distriktet der han bodde. Fant det på nett. Så fant jeg pressemeldingen. Jeg tenkte "det er jo sykt!". Det var helt vilt hvor mye jeg fikk vite. I den vanlige pressemeldingen! Og det var den live-dekkingen fra pressekonferansen. Og det var der Riks2 stoppet live-overføringen, og jeg tror også Riks1 gjorde det.»

Både denne live-overføringen og ellers *sitatsaker* fra utlandet – som vil si saker andre medier har rapportert om først, som pressen deretter siterer – viser hvordan norsk presse tilpasser innholdet til å samsvare med egne retningslinjer. Med andre ord oversetter ikke pressen slike saker kun fra ett språk til et annet – sakene må oversettes fra utenlandsk til norsk presseetikk.

Selv om pressen som hovedregel ikke lar seg påvirke av andre systemer er det imidlertid én faktor fra pressens omverden som vil kunne yte påvirkningskraft. Dette er pressens publikum - eller leserne: «*Hadde vi ikke skrevet om Sophie Elise sin puppeoperasjon så hadde vi ikke kunne skrevet om selvmord heller. Fordi det hadde vi ikke hatt råd til.*» (Jill). Selv om man på mange måter kan argumentere for at pressen setter dagsorden hos publikum, er det ikke til å komme unna at pressen er avhengig av sine lesere. På denne måten vil det også oppstå situasjoner hvor de må rapportere om saker fordi det er noe leserne ønsker. Forholdet mellom tilbud og etterspørsel er imidlertid ikke noe nytt. Det som *er* nytt, er at der pressen tidligere har sendt informasjon ut i samfunnet, har de nå begynt å få informasjon tilbake, gjort mulig ved teknologi. Avstanden mellom avisen og leseren reduseres, noe som kommer til uttrykk ved at terskelen for å sende avisen tilbakemeldinger på løpende bånd er senket. Selv om mange kanskje vil få en umiddelbar assosiasjon til netttroll i kommentarfeltet hos ulike nettaviser, utgjør dette et av de mest overraskende funnene i møte med selvmord: *alle* informantene som kan huske reaksjonene de fikk i etterkant av å ha publisert selvmordssaker har beskrevet en overveldende respons. For det første var det mengden av tilbakemeldinger som kom overraskende på informantene: «*Jeg tror aldri jeg har opplevd så massiv respons i etterkant. Jeg tror i de dagene etterpå så fikk vi kanskje mellom 1000 og 1500 henvendelser. Og det var i alle kanaler. På telefon, meldinger, mailer, sosiale medier - alt liksom.*» (Jiselle). Det som likevel viste seg å være det største overraskelsesmomentet var at responsen nesten var utelukkende positiv.

«Vi fikk bare positive tilbakemeldinger. (...) Det var noen foreldre som hadde opplevd å miste ungen sin også, som ga tilbakemelding, og som ville gi honnør til foreldrene for å stå frem og fortelle om det, fordi det var så viktig å stå frem og fortelle om det og dele den historien.» (Jenny).

Dette er et av de tydeligste signalene som har kommet frem gjennom datamaterialet. Denne åpenheten er noe leserne vil ha. Det er imidlertid viktig å understreke at alle sakene som har fått denne formen for respons er langtidsprosjekter. Journalistene har hatt god tid til å kunne foreta de nødvendige etiske vurderingene og rådføre seg med sine redaktører og fagfolk.

Til sist er det viktig å understreke at pressen tross alt er en del av samfunnet. Informantene snakker alle om at de har inntrykk av at samfunnet som helhet går imot større åpenhet rundt selvmord, og at dette i tur vil påvirke hvordan pressen rapporterer om fenomenet. På spørsmål om hvordan pressen og samfunnet forholder seg til hverandre svarer Jessica at «*Det er en symbiose.*». Av det som fremgår hos informantenes fortellinger ser det ut til at ansvaret for å gå først i toget mot økt åpenhet rundt selvmord ikke er noe som tilfaller pressen alene.

«Jeg opplever det at vi generelt i samfunnet går mot større åpenhet. Så jeg håper at vi i takt med samfunnet, at pressen også beveger seg i en retning av det. Jeg opplever ikke at det er viktig at pressen har en veldig offensiv rolle til åpenhet rundt selvmord. (...) På noen områder kan det være bra at pressen går foran. Dette tror jeg er et område som vi bør gå i takt med resten av samfunnet.» (Rina).

Gjennom utviklingen har vi likevel sett at pressens rolle har endret seg i møte med selvmordet. Som en følge av profesjonaliseringen har pressen skapt en egen indre logikk den både verner om og regulerer. Dette har igjen ført til en utvikling hvor pressen har gått fra å kun rapportere om «ekstraordinære» selvmord, til å rapportere om selvmord med en ny bevissthet. Den siste delen av analysen tar for seg pressens rolle i møte med selvmordet.

Pressens rolle

Gjennom å rapportere om selvmord – eller valgene om å ikke rapportere om selvmord – blir pressens rolle tydeliggjort gjennom det som ser ut til å være hensikten bak de ulike sakene. I dagens presse ser det ut til at det har tegnet seg tre roller når pressen skal rapportere om selvmord, basert på hvilke hensikter som ligger til grunne for rapporteringen.

Før vi tar for oss disse rollene ser det imidlertid ut at det også har eksistert en *fjerde rolle* når pressen har rapportert om selvmord. Dette er en rolle hvor pressens hensikt har vært å *underholde*. Med grafiske beskrivelser og sensasjonelle historier om kvakksalvere og prester

besatt av onde ånder ser det ut til at avisoppslagene fra 1891 helt frem til den andre revideringen i 1975 hadde som mål å vekke oppsikt og skape sensasjon. Dette understrekes i teksten fra både den første Vær Varsom-plakaten og den første revideringen, som begge sier at det var mulig å omtale selvmord dersom det gjaldt ekstraordinære tilfeller. Dette er imidlertid en rolle som forsvinner ut av datamaterialet med den andre revideringen i 1975. Det er mulig at noen lesere vil finne underholdning i selvmordsomtale, for eksempel av offentlige personer, men her er det viktig å skille mellom hva som er pressens hensikt bak rapporteringen, og hva som er resultatet. I utvalget fra nyere tid finnes ingen eksempler på selvmordsomtale hvor pressen har hatt en tydelig hensikt om å underholde, og det ser med dette ut til at denne rollen ikke lenger er relevant for dagens presse. Det stemmer også overens med hvordan vi har sett pressen utvikle seg til å bli et mer profesjonelt system.

Jeg skal i de neste avsnittene presentere hvilke roller pressen ser ut til å ha i dag når den rapporterer om selvmord, basert på hvilke hensikter som ligger til grunne for rapporteringen.

Å opplyse

Den første rollen pressen har når den rapporterer om selvmord, er å *opplyse*. I sin mest grunnleggende form er pressen først og fremst en informasjonskanal, som gjør at alle selvmordssaker vil være preget av dette. Dette gjør at vi også finner denne rollen i det tidligste datamaterialet, men mens hensikten i de tidlige periodene i pressens utvikling var å opplyse om ekstraordinære eller særegne tilfeller av selvmord, er dagens hensikt å opplyse om hendelser som kan forsvares med et allment informasjonsbehov.

Det vil være flere typer selvmord som vil være viktige for det allmenne informasjonsbehovet når pressens hensikt er å opplyse. Den første typen er selvmord som blir begått av en kjent person: «*Det er jo klart at det er interessant når en profilert person på en måte gjør noe sånt. Da har det nyhetsverdi.*» (Jill). En kjent person er en del av den offentlige sfære, og vil følgelig betegnes som en del av det allmenne informasjonsbehovet. Hvis vi bruker Røssland og Kvams (1998) modell for hva som kategoriseres som offentlige personer, er det mennesker med svært viktige samfunnsroller, som i tillegg må ha stor tillit som privatpersoner. Betinget offentlige personer er mennesker som hovedsakelig er viktige for samfunnet gjennom sitt yrke eller stilling, men som ikke behøver den samme graden av tillit som privatperson, som for eksempel artister og kjendiser (Røssland & Kvam, 1998, s. 135). Et av de teknologideterministiske argumentene handler om hvordan mediene gjør det mulig å reise gjennom tid og rom. Joshua

Meyrowitz (1985) bruker begrepet *parasosial interaksjon* for å beskrive hvordan publikum får en følelse av å kjenne menneskene de ser i mediene. Selv om selvmordet og dødsfall for øvrig er noe som kjennetegner den private sfære for den gjennomsnittlige nordmannen, vil profilerte personers offentlige status gjøre selvmordet til en del av det allmenne informasjonsbehovet. Pressens hensikt vil da være å informere om at en person mange har hatt en relasjon til, er død. Her er det imidlertid personen, og ikke nødvendigvis selvmordet, som er interessant:

«Hva er den største nyheten? Er det at vedkommende er død, eller er det at vedkommende tok sitt eget liv? Og da tenker jeg at nyheten om dødsfallet er det viktigste. En person er død. Og så ville man normalt da beskrive dødsårsak, og skrive at liksom "døde av kreft" eller "fikk et hjerteinfarkt" eller "ble påkjørt". Eller "tok sitt eget liv".» (Jinni).

Det kan imidlertid også yte en hensikt å vektlegge selvmord som dødsårsak i slike tilfeller. «*Det er en nyhetsverdi at han tar sitt eget liv - både fordi han er en profilert person, men også fordi det sier gjerne en historie om hva unge stjerner opplever, og at man sliter ofte.*» (Jill). På denne måten vil nyheten om selvmordet også være med på å opplyse om at en offentlig person ikke bare er død, men at han eller hun også hadde sitt å slite med. I gjennomgangen av datamaterialet har det fremgått at offentlige personers selvmord alltid har vært noe allmennheten har hatt interesse av. I starten var det imidlertid like stor interesse for selvmord begått av både offentlige personer, betinget offentlige personer og, i mange tilfeller, privatpersoner, så lenge det kunne karakteriseres som ekstraordinært. I dag er derimot mye av informasjonsbehovet knyttet opp til graden av kjentskap blant publikum. Jo mer kjent personen var i live, desto mer relevant vil dødsfallet være for det allmenne informasjonsbehovet. Interessant nok er dette i mange tilfeller betingede offentlige personer som kjendiser, musikere og skuespillere. Dette kan ha en sammenheng med at de nettopp er kjent for sine profesjoner, og dermed vil det være et mer markert skille mellom hvem de var som kjendis og privatperson. Ved et selvmord vil dette bety at nyheten er at en «stor skuespiller» har tatt sitt liv, hvor selvmordet altså knyttes opp mot personens rolle. Derimot er offentlige personer i Røssland og Kvams (1998) modell mennesker som må ha stor tillit som privatpersoner. Skillet mellom hvem de er som offentlige og private personer vil derfor gli inn i hverandre, noe som fører til at når pressen rapporterer om et slikt selvmord vil det ikke bare være selvmordet til en kjent politiker, men det vil også være selvmordet til en privatperson. «*Du vil aldri publisere en sak som omhandler selvmord uten at det er gjort vurderinger. Det handler om den varsomheten. Det handler om forståelsen av at det i utgangspunktet tilhører den private sfæren.*» (Rina).

Likevel er det tilfeller hvor privatpersoners selvmord må rapporteres om av pressen. Med rollen om å opplyse, vil en annen type selvmord være selvmord som har en direkte påvirkning på den offentlige sfære. Dette er ofte spontane hendelser pressen ser seg nødt til å informere om fordi det får konsekvenser. Her er det særlig selvmord som påvirker trafikken som nevnes av informantene, som for eksempel frontkollisjoner eller brohopping. Ettersom slike hendelser ofte utføres av privatpersoner uttrykker informantene en generell skepsis til å dekke disse selvmordene. De opplever likevel ikke å ha noe valg når det fører til ringvirkninger for andre i samfunnet:

«Det hender seg jo at det er noen som hopper foran toget - da skriver vi ikke at det er det som har skjedd, men noen ganger må vi jo skrive om det likevel, fordi det får konsekvenser. Hvis kollektivsystemet ikke går fordi noen har hoppet foran toget, så må man skrive om det.» (Jenny).

Flere av dem forteller at i slike tilfeller er det ikke uvanlig at de rapporterer om hendelsen, men unnlater å opplyse om at det var selvmord:

«Det var vel en aksjon for en del år siden hvor trafikken ble stengt over lang tid. Og da er det klart at da må man skrive om det, men da skriver vi ikke at det står en person og vil hoppe fra brua, men at det er en politiaksjon. Det er jo sikkert mange som kan lese seg til det, at det er det som skjer. Men er vi ikke sånn at vi sier "På grunn av at det står en på rekkverket og vil hoppe, så er veien stengt", men da kan vi skrive at det er en politiaksjon.» (Jenny).

Det største problemet med slike hendelsesselvmord er at det gjerne må ut raskt. Som vi har sett tidligere vil dette føre til tilsløringer, fordi det ikke er tid til å gjøre alle de etiske vurderingene før det må sendes ut. Ikke minst utgjør disse selvmordene et etisk dilemma for informantene:

«Hvis det viser seg at en tilsynelatende trafikkulykke er et selvmord, så skriver vi kanskje mer sånn "veien er sperret etter en kollisjon", men da kan vi jo ikke skrive "ulykke" heller, ikke sant? Og så skriver vi ikke at det er selvmord. For det ville jo være en indirekte omtale av metode.» (Jill).

Å fortelle om en møtekollisjon vil være beskrivelse av metode, som strider imot Vær Varsom-plakaten. Å skrive at det var en ulykke vil være løgn. Pressen kan heller ikke unngå å rapportere om hendelsen, ettersom det har konsekvenser for trafikkbildet, og folk ser til pressen for å få vite hva som har skjedd. Likevel, hvis informantene har mulighet til å unngå å rapportere om brå hendelser som viser seg å være selvmord, gjør de det: «Å rykke ut ved selvmord, slik man rykker ut ved ulykker, det kommer ikke avisen vår til å gjøre.» (Reidar).

Det som er interessant ved pressens rolle når hensikten er å opplyse, er at det i disse tilfellene ser ut til å ligge et press fra samfunnet om å måtte informere om denne typen selvmord. Til tross for at informantene helst vil unngå rapportering av selvmord begått av privatpersoner, vil pressens funksjon tvinge dem til å måtte omtale selvmord i tilfeller hvor det utgjør et viktig informasjonsbehov. Informantene bruker imidlertid virkemidler for å komme seg rundt dette problemet, som i de fleste tilfeller består av å bruke tilslørende språk. På denne måten kan de rapportere om metoden – som for eksempel er en frontkollisjon, men ved å unngå å knytte det opp mot ordet «selvmord» vil de kunne unngå kombinasjonen punkt 4.9 i Vær Varsom-plakaten advarer mot. I likhet med kjendissakene er ikke nyheten selvmordet – nyheten er hendelsen som har gitt konsekvenser for allmennheten. Hensikten når pressen rapporterer om et kjendisselvmord vil være å opplyse om at en person mange har hatt tilknytning til er død. Hensikten bak å rapportere om et selvmord begått fra en bro vil være å opplyse om en hendelse i trafikkbildet for mennesker som vil bli berørt.

En annen type selvmord pressens opplyser om, er selvmord som fenomen og samfunnsproblem. I disse tilfellene ser rapporteringen ut til å være mer faktaorientert og informerende, med fokus på selvmord som et større problem snarere enn et enkelttilfelle. Både journalistene og redaktørene ser ut til å foretrekke denne formen når de først skal opplyse om selvmord.

«En ting er å dekke selvmord når det er en hendelse. Den synes jeg vi fremdeles kan ligge unna hvis vi vet. Men det å dekke selvmord som fenomen: det synes jeg er veldig interessant, for det sier noe om et samfunn.» (Rita).

I tillegg til å snakke om det i generelle termer, vil også mer konkrete, informerende nyheter knyttet til selvmord falle inn under denne kategorien:

«Kommunen kjører kursing nå, for lærere og skoleansatte om hvordan de skal snakke med elever om selvmord - så det var en sånn tosidert i avisa. Og det er jo en litt enklere sak. (...) Da handler det ikke om noe konkret selvmord, men det handler om "Sånn skal skoleansatte håndtere dette".» (Jenny).

I slike tilfeller vil pressens rolle være å informere om hva som foregår i det norske samfunnet. Samfunnsproblemer er helt klart noe som faller inn under det allmenne informasjonsbehovet, som gir pressen mulighet til å rapportere direkte om selvmord. I motsetning til hva vi har sett hittil i pressens rolle, er det faktisk selvmordet som er nyheten denne gangen.

Videre må pressen noen ganger gå ut med oppklarende opplysninger dersom de har begynt å dekke en sak hvor det senere viser seg å være selvmord.

«Ganske ofte så er det sånn at, hvor det er savnet-saker for eksempel, hvor vi omtaler de i en tidligfase som savnet-saker, så hvis det da viser seg at vedkommende blir funnet død og har tatt sitt eget liv, så vil det være viktig for oss å opplyse om det, ikke sant, nettopp for å utelukke at her har det ikke skjedd noe kriminelt.» (Rina).

Det ser ut til at slike følgesaker både er for å stoppe rykter og spekulering, og for å avslutte noe pressen opprinnelig har påbegynt. Dette er også noe vi har sett eksempler på tidlig i datamaterialet. Noen ganger får også den raske nyhetsstrømmen «skylden» for at pressen etterpå må gå ut med en oppklarende følgesak.

«Hadde det (selvmord) vært kjent fra starten, hadde det vært den nyheten som kom, at politiet sa at han var funnet og sånn - så hadde vi tatt det med i den første saken. Men det var bare det at vi måtte få ut den nyheten om dødsfallet først, og da var det uklart.» (Jinni).

Den siste typen selvmordsrapportering som har til hensikt å opplyse er når selvmordet sammenfaller med andre kriminelle handlinger, som for eksempel drap. Dette går igjen flere ganger i løpet av datamaterialet, og ser på mange måter ut til å være uavhengig av tidsperiode. Reidar forteller også om en selvmordssak tidlig i sin karriere, som han riktignok ikke var med på å dekke, men som fikk plass i lokalavisen: «*Da var fokuset at det var et barnedrap. Det var det som var greia. Det var det som sikkert gjorde at de så på det som en annen type sak.*» (Reidar).

Pressens opplysende rolle er kanskje den mest grunnleggende rollen vi finner når pressen rapporterer om selvmord. Dette ser imidlertid ut på mange måter til å være en passiv rolle – i de fleste tilfellene er det det allmenne informasjonsbehovet som tvinger selvmordsomtalen gjennom, selv når pressen er motvillig til å omtale det. Dette forteller også noe om pressens mest grunnleggende funksjon i samfunnet, som er å tilfredsstille det allmenne informasjonsbehovet. Mens denne rollen på mange måter er noe som har blitt tillagt pressen fra starten, kan det se ut til at profesjonaliseringen av pressen har ført med seg en utvikling. Ikke bare i hensikten bak å rapportere om selvmord, men også i bevisstheten rundt rapporteringen om selvmord. Den neste rollen det ser ut til at pressen har i møte med selvmord, er å beskytte.

Å beskytte

I motsetning til når pressens hensikt er å opplyse, vil pressens rolle når den går inn for å beskytte være preget av en høyere grad av bevissthet. Reidar forteller om en hendelse han husker noen år tilbake:

«Jeg tror begge foreldrene var rektorer, så høyt utdannede samfunnsborgere, og gutten var leder av elevrådet på videregående og gikk rett ut av huset og ned på togbanelinja og ble påkjørt av toget. Med vilje. (...) Det kan jo være en god historie, men har det noen hensikt å kjøre det på førstesiden? Nei. Med bilder? Nei. Jeg ser ingen hensikt med det. Men hvis foreldrene i ettertid vil snakke om det for å hjelpe andre, som blant annet foreldre blant unge trafikkofer gjør, de går ut for å hindre at andre gjør samme feilen for eksempel. Det er jo en sak.»

Reidar er først inne på hvorfor han ikke mener dette er en sak som faller innenfor pressens grunnleggende rolle som opplyser: Saken har ingen interesse for det allmenne informasjonsbehovet alene. Deretter forteller han at det derimot kunne vært en aktuell sak dersom foreldrene hadde gått ut med sin historie. Her ser vi en endring i hele formålet med å omtale selvmordet. Hensikten vil ikke lenger være å opplyse om at en privatperson har tatt sitt eget liv – hensikten vil være å skape større bevissthet rundt temaet, og i forlengelse av dette kanskje avverge flere selvmord. Det kan altså få en preventiv virkning. Når hensikten er å beskytte, vil dette i hovedsak være pårørende og selvmordstruede mennesker, men på mange måter vil det også være samfunnet for øvrig ettersom selvmord betegnes som et samfunnsproblem. Når pressen har til hensikt å beskytte, er det hovedsakelig i disse tilfellene den benytter seg av portretter. Rikke forteller hvordan slike saker kan bidra i møte med selvmord:

«Vi hadde jo mye dialog med LEVE - det var en periode på tidlig 2000-tallet hvor de var ganske aktive inn og presse med å ha fokus på selvmord for å fjerne tabuet. For å få fokus på det å være pårørende etter selvmord. Og få belyst det som samfunnsproblem. Så det har vært mer sånne personhistorier.»

Personhistoriene har et annet fokus enn at det var en privatperson som tok sitt eget liv. Når journalistene og redaktørene går ut med historien til et selvmordsoffer, vil den handle om selvmordets årsak: «*Den saken handlet jo om en gutt som ble mobbet. Den handlet ikke om en gutt som tok livet sitt. Det var på en måte bare den helt forferdelige konsekvensen av det som hadde skjedd.*» (Rina). Rita oppgir lignende årsaker for selvmordsrapportering i sin egen redaksjon:

«Det sier noe om utviklingen av et samfunn, fordi grunnen vi har fått oppgitt når vi har laget innslag om dette, det kan til dels være ganske skremmende ting. Det er ikke bare mobbehistorier eller sånne ting. Det er jo ensomhet. Folk som har vært helt utenfor et samfunn, aldri blitt sett, sånne ting. Og det er et fenomen

som er grunn til å grave litt i. Ønsker vi et sånt samfunn? Sånne typer spørsmål er det vi da tar opp. Hva kan vi gjøre for å bli et mer inkluderende samfunn?»

Både Rina og Rita oppgir begge eksempler som er innenfor hva Durkheim mente er grunnleggende årsaker til selvmord – graden av inkludering i samfunnet. For at det skal være av interesse for pressen er det imidlertid viktig at sakene er konkrete, og helst knyttet til enkeltskjebner for å rette søkelyset mot et problem. Personen det rapporteres om vil da utgjøre en case for et større tema.

I motsetning til når pressen rapporterer om selvmord for å opplyse, vil denne hensikten med å rapportere om selvmord føre med seg et tett samarbeid mellom pressen og de pårørende. I flere tilfeller ser det ut til at det er de pårørende selv som gjør selvmordet til en aktuell sak:

«Norge er jo på selvmordstoppen, så det at folk tør å snakke om det, det at man kan skrive om det, og at folk forstår at man ikke er alene. Når det er så høye selvmordsrater så må man ta det på alvor også. Så gir det på en måte ansikter til en sak når pårørende går ut og snakker om det.» (Jinni).

Det handler med andre ord noen ganger mer om menneskene som sitter igjen etter selvmord enn om selvmordsofrene.

Når pressen har til hensikt å beskytte, skjer ikke dette utelukkende med personhistorier. Jill forteller om en spesiell opplevelse da hun skulle dekke en serie med selvmord, som de fryktet var starten på en selvmordsepidemi: «*Vi visste ikke helt når det skulle bli publisert, for det vet vi ikke nødvendigvis alltid, og da var spesielt han ene veldig sånn "men kan dere være så snille og forte dere, fordi det haster. Folk bare tar livet sitt her, vi må forte oss."*». Jill opplevde at i møte med ungdommer fra det samme miljøet som personene som hadde tatt livet sitt, var de svært insisterende på at dette var viktig å skrive om. I samtalen med Jill spurte jeg hvorfor hun trodde ungdommene mente det ville hjelpe:

«Nei, fordi det media skriver om snakker man jo ofte om. Og de ville ha en kanal hvor mange fikk det med seg. Han ene gutten var spesielt opptatt av det, at liksom: "vi prøver å jo snakke med de vi snakker med", men det var jo en her og en der. Mens vi nådde jo fem hundre tusen, med den artikkelen. Og det var viktig. Da kunne de dele det i sosiale medier, og de kunne spre det på en helt annen måte.»

Her kommer betydningen av pressens dagsordenfunksjon frem, som et medium som når ut til mange, og som har makt og mulighet til å sette dagsorden. Jill forteller også at ungdommene hadde mulighet til å nå ut til mange flere etter at pressen hadde vært inne i bildet, ved å dele

saken i sine egne sosiale medier. Det hører også med til historien at Jill i etterkant ble kontaktet av både daværende kunnskapsminister og helse- og omsorgsminister, som ønsket å gjøre tiltak basert på saken hun hadde dekket. Når pressen har til hensikt å beskytte vil pressen med andre ord kunne gi et bidrag til en debatt, og sette dagsorden for mennesker som faktisk befinner seg i en posisjon hvor de kan gjøre konkrete tiltak for å få ned selvmordstallene, enten dette er politikere, familie eller skole.

Dette er også et svært viktig poeng for pressens rolle, for selv om målet vil være å snakke om vanskelige temaer og rette søkelyset mot selvmord som samfunnsproblem, vil det være uriktig å si at pressens rolle i slike tilfeller har ansvaret for å forebygge selvmord. *«Det er jo veldig viktig å være klar over at vi - når jeg snakker om dette med forebygging - vi skal først og fremst være journalister. Og redaktører. Vi er ikke helsepersonell. Og det er viktig å være klar over.»* (Nina). Dette er logikken vi finner på innsiden av pressesystemet, som handler om en bevissthet om å skille pressens rolle fra rollene som befinner seg i pressesystemets omverden. Dette betyr at når man snakker om at pressens rolle er å beskytte vil det bety at det må skje ut ifra pressens forutsetninger.

«Den åpenheten der, eller i den grad man får til det, den er jo helt håpløs å måle selvfølgelig - vi kan ikke si at "ja, det førte til større åpenhet". Det vet vi jo ikke. Men jeg mener jo at du flytter noen terskler, for hva det er media omtaler.» (Jeanette).

Når pressen skriver om selvmord som fenomen og samfunnsproblem kan det både være med en hensikt om å opplyse, og en hensikt om å beskytte. Det som skiller de to, er at når målet er å opplyse vil pressen gjerne ta for seg fakta, tall eller hendelser som den deretter rapporterer om, og vil forholde seg til det allmenne informasjonsbehovet i saken. At selvmord er et samfunnsproblem og følgelig noe som angår mange vil hovedsakelig være det som gjør disse nyhetene relevante. Disse sakene blir imidlertid presentert med en viss distanse, og involverer gjerne ikke pårørende. Når hensikten er å beskytte vil fokuset snarere ligge på at det være flere der ute som sliter med lignende problemer, enten det er mobbing eller psykiske lidelser. Selvmordet er hovedsakelig konsekvensen av disse problemene: *«Hvis vi bare hadde vært interessert i den sensasjonen, så hadde vi stoppet der. Det gjør vi ikke. Vi prøver jo å analysere hva som er årsaken.»* (Reidar).

Alle de tre portrettene i utvalget handler i tillegg om svært unge mennesker, som vektlegger alvorret ytterligere – barn skal ikke ta sine egne liv. Det er saker som kan vekke sterke følelser

hos lesere og forhåpentligvis tenne et ønske om å gjøre tiltak. I tillegg retter pressen også fokus mot de pårørende som sitter igjen når den har til hensikt å beskytte. Ved å skrive om dette vil pressen kunne gi signaler til både pårørende og personer som går rundt med tanker om å ta livet sitt om at de ikke er alene, at de blir sett, og kanskje til og med at det finnes løsninger. Noen av journalistene la ut slike saker som en motvekt til alvor: «*For å balansere det ut - og det ble jo anbefalt å gjøre også - det var at vi laget en det sånne håp-historier med folk som hadde funnet en vei ut, som ikke hadde valgt selvmord.*» (Jessica).

Selv om det vil være umulig å måle en konkret effekt av en selvmordssak i avisen, vil mange av sakene fremdeles handle om å gi et bidrag til en viktig debatt. «*Jeg tror den praten må tas i klasserom og på sosiallærerrom. Og så får vi heller løfte tematikken på et mer generelt nivå.*» (Jill).

Mens pressen preges av en rask nyhetsstrøm og informasjon på løpende bånd når målet er å opplyse, vil pressen bruke svært lang tid på saker som har til hensikt å beskytte. I mange tilfeller er det snakk om omfattende prosjekter som pågår over flere måneder.

«Vi sjekket litt rundt, og da viste det seg at dette var snakk om selvmord. Og det var vel det første vi visste, og så tok det kanskje to måneder så tok jeg kontakt med moren via en journalist i den lokalavisa. Den første henvendelsen var en mail der jeg bare sendte at jeg hadde lyst til å møte henne, og høre deres historie.» (Jiselle)

Ettersom det er snakk om et så sensitivt tema som selvmord vil pressen være avhengig av å kunne bruke god tid på denne formen for rapportering, både av hensyn til de pårørende og mulighet til å gå mange runder med etiske refleksjoner innad i redaksjonen.

Det som etter hvert også kommet som et resultat av utviklingen av pressen, er at selvmordssaker har begynt å inkludere tekstbokser med praktisk informasjon om hvor lesere kan finne hjelp dersom de går med tanker om å ta sitt eget liv, som for eksempel kontaktinformasjon til krisesenter eller hjelpetelefoner. Dette er enda et tegn på profesjonaliseringen av pressen, og markerer en økende bevissthet rundt selvmord.

Når pressen går ut for å beskytte samfunnet vil fokuset noen ganger skifte over til hvem eller hva pressen beskytter det *mot*. Den neste og siste rollen pressen har i møte med selvmord, er når den går til angrep.

Å angripe

Et av pressens kjæle navn er «vaktbikkja». Mens pressens rolle når hensikten er å opplyse er en passiv rolle som gjerne er styrt av samfunnets informasjonsbehov, har pressen utviklet seg og gått selvmordet i møte. Først kom dette til uttrykk gjennom en mer bevisst rolle i møte med selvmordet, hvor hensikten ble å beskytte. Deretter har dette ført med seg en ny rolle, hvor pressen blir initiativtaker. Den første delen av vaktbikkjas ansvar vil være å beskytte, og den andre delen vil være å gå til angrep.

Når pressen er på offensiven, går den hardt ut mot offentlige myndigheter, institusjoner, private foretak, systemer eller privatpersoner som utøver maktmisbruk, forsømmelser eller overgrep mot andre. Jeanette forklarer det på denne måten: *«Vi kan avdekke maktmisbruk og ulovligheter som ikke ville ha kommet frem med mindre vi hadde gått inn i det. Det er den rollen vi har, og den rollen må vi på en måte ivareta. Det er jo derfor vi er her.»* (Jeanette).

Når man snakker om at pressen går til angrep kan nok mange se for seg et pressekorps som løper etter politikere som har misbrukt posisjonen sin, eller skiløpere som er tatt i doping. I møte med selvmord vil dette imidlertid være mer komplisert: *«Vi ble egentlig gjort veldig bevisste på det at noen avslutter livet - at du svært sjelden kan si at det er noen sin feil. For det er ingen som vet hva som pågår oppi hodet på dem den dagen.»* (Jiselle). Når pressen rapporterer om selvmord vil det alltid være i tråd med hovedregelen om å være varsom - noe alle informantene understreker, og som selvfølgelig også er pressens rettesnor for alt de skriver. Selvmord er en interessant case når man undersøker denne rollen, fordi som Jiselle forteller er det å gi noen skylden for et selvmord mildt sagt problematisk. Likevel er det tydelige tilfeller hvor pressen går i angrepsposisjon etter selvmord:

«Det jeg hele tiden hadde i bakhodet var "hva er det viktige her? Jo, det er en ung jente som er død. Det er en familie som sitter igjen med sorg og sjokk, og forstår ikke hva som har skjedd, og føler at de ikke har nådd frem inn mot systemet. Ikke blitt hørt når de har advart." . Så jeg tenker at det er pressens rolle. Å gå kritisk til verks.» (Rikke).

At en ung jente er død og en familie full av spørsmål sitter igjen utgjør pressens motivasjon til å skrive om en slik sak. Hensikten er imidlertid å gå etter systemfeilene.

Når pressen går til angrep vil hensikten med rapporteringen være å rette søkelys mot personer eller systemer i samfunnet som ikke utfører sin rolle slik de burde. Målet er ikke å fordele skyld

etter et selvmord, men å utfordre et system ved å lete etter svikt. Jeanette beskriver en av forskjellene mellom hensikten om å opplyse og å angripe:

«Noen ganger så skriver vi om hendelser i nyhetene som "kvinne datt gjennom isen" for eksempel. Og så kan det jo vise seg at dette kanskje ikke var en ulykke. Det er klart, da bruker du kanskje noen tilslørende ord fordi man ikke omtaler "ja, dette var et selvmordsforsøk". Men dette er jo noe annet. Her går vi jo bevisst inn i temaet.»

I likhet med når hensikten er å beskytte, jobber også pressen svært systematisk og over lang tid når hensikten er å angripe. To av journalistene undersøkte systemsvikten ved å kartlegge den:

«Vi laget jo et system, for vi hadde et excelopplegg - når vi hadde gått gjennom sakene så ser vi jo hva slags type feil som blir gjort. Så da vi hadde gått gjennom alt, kategoriserte vi de ulike type feilene, og så gikk vi gjennom alt på nytt, og plottet det inn. Så noe av poenget her er jo at de samme feilene gjøres jo flere plasser. Og det fantes jo ikke noe tall på dette. Ikke noe system. Staten har ikke noen oversikt over hvor mange som tar livet sitt i denne delen av helsesektoren - fantes ingenting.» (Jeanette).

Jeanette forklarer et ønske om å rapportere om selvmord fra en annen vinkel: «*For det var egentlig klart at hvis vi først skulle skrive om det, så ønsket ikke vi å skrive om en enkelthendelse (...) Vi ønsket å se på det hvorvidt det kunne være noe med systemet.*». Enkelt personer vil kanskje være en del av rapporteringen, men det vil ikke nødvendigvis være hovedfokuset, i motsetning til når hensikten er å beskytte. «*Hensikten med serien er jo å finne systemfeilene. Og for å kunne si noe om dem, så må du fortelle om enkeltpersoner. Men det er jo systemene, og hvorfor gikk det galt når det gikk galt.*» (Jessica).

Det som også er verdt å adressere, er menneskene som jobber i systemene pressen går etter. Rikke forklarer at dette er noe de er klar over, men som ikke kommer i veien for jobben deres:

«Men det er klart at det var veldig belastende. Og det har jeg full forståelse for, for de behandlerne som hadde vært nær henne. Men vi mente jo da - og står fortsatt fast på det - at det primært var en systemkritikk, som det var viktig å belyse. Dette var jo også i kjølvannet av at det nettopp var lagt ned masse akuttpsykiatriske sengeposter. Og det var korte opphold, på de akuttpsykiatriske avdelingene. Du fikk ikke være der i veldig lang tid, før du skulle skyfles videre i systemet.»

Også Reidar bekrefter at dette vil være en del av å sitte i en maktposisjon: «*For de det gjelder så kan det jo oppleves som heksejakt, men det handler jo også om den rollen som folkevalgt.*». Nina kommer med det siste viktige poenget for hvorfor pressen likevel velger å gå til angrep: «*Alle er for åpenhet og offentlighet så lenge det ikke gjelder dem selv. Det er veldig krevende*

når det er ubehagelig for en selv, og journalistikk kan være ubehagelig. Sånn er det - hvis vi skal passe på makta, så må det bli ubehagelig noen ganger.».

Når pressen inntar en aktiv rolle i møte med selvmordet, er dette et resultat av at pressen gjennom lang tid har forsøkt å forholde seg til samfunnets holdninger til fenomenet. Ettersom selvmordet lenge har vært tabubelagt, har dette lenge videreført en passiv rolle når pressen dekker disse sakene. At pressen har gått over til å være initiativtakeren i møte med selvmordet, og rapporterer om hendelser med en bevisst hensikt forteller om en sterkere indre logikk hvor pressen selv bestemmer hva som er best for pressesystemet.

Kapittel 5. Konklusjon

Det er over 80 år siden Vær Varsom-plakaten ble introdusert for norsk presse. Målet for denne studien har vært å undersøke pressens praksis og utvikling, og holdninger innad i pressen i møte med selvmord, som har blitt gjort ved å se på pressens praksis fra 1891 og frem til i dag.

Hvordan pressen skjøtter sin rolle når den er satt til å rapportere om selvmord er først og fremst basert på en forforståelse av at selvmord lenge har vært, og på mange måter fremdeles er, tabubelagt. Dette har hovedsakelig kommet til uttrykk gjennom Vær Varsom-plakatens punkt om selvmord og dets ulike revideringer frem til liberaliseringen av selvmordspunktet i 2006. Rettesnoren frem til dette har vært å *ikke* rapportere om selvmord, mens det etter 2006 oppfordres til en generell varsomhet og å unngå metodebeskrivelser. Med introduksjonen og de ulike revideringene av Vær Varsom-plakaten som historiske holdepunkter kan vi se en utvikling hvor pressen har gått fra å rapportere om selvmord med bruk av et svært grafisk språk, til svevende tilsløringer som vi også finner tilfeller av i dag, og et ellers nøkternt språk. Metodebeskrivelse var gjerne beskrevet i detalj frem til avisen nådde en endring av praksis etter revideringen i 1975, og er i dag så godt som fullstendig fjernet fra pressens omtale av selvmord i moderne tid, som et resultat av spesifiseringen i 2006-revideringen av Vær Varsom-plakaten. At selvmordet var så tabubelagt ser også ut til å være årsaken til at det i første del av datamaterialet kun er rapporteringer om utenlandske selvmord, og at det første norske selvmordet ikke dukker opp i utvalget før 1960. Avstand regnes som formildende, og også i dag finner vi flere sitatsaker hvor utenlandske selvmord er rapportert i norsk presse, men nå må de kunne forsvares med et allment informasjonsbehov.

Det skjedde også en endring i hvilke selvmord pressen rapporterte om. Tidligere var det interesse for selvmord begått av både offentlige personer og privatpersoner, så lenge det kunne karakteriseres av ekstraordinær karakter. I dag er det en generell motvilje i pressen mot å rapportere om hendelsesbaserte selvmord utført av privatpersoner. Det som er interessant er at selvmord i dag ser ut til å være noe som tilhører den innerste private sfære. Tidligere skulle det mindre til før selvmord var noe som også gjaldt offentligheten, som for eksempel at et familiemedlem til en kjent person begikk selvmord. Dette ville sannsynligvis ikke blitt skrevet om i dag, i hvert fall ikke som et hendessselvmord.

Gjennom studien har vi sett at det har skjedd en utvikling av pressens roller. Ettersom pressen i sin mest grunnleggende form er en informasjonskanal, har pressens rolle lenge handlet om å *opplyse* om selvmord ved tilfeller hvor dette har vært relevant. Hva som regnes som relevant har igjen hele veien har blitt veid opp mot den gjeldende Vær Varsom-plakaten. I tillegg så det ut til å ha eksistert enda en rolle ved selmordsomtale i de tidlige periodene av datamaterialet, som hadde til hensikt å *underholde*. Dette var gjerne selvmord av sensasjonell karakter. Denne rollen forsvant imidlertid etter hvert som pressen ble mer seriøs, og gjelder ikke lenger som en av pressens roller når den rapporterer om selvmord i dag.

Når vi nærmer oss nyere tid, er det fremdeles mange selvmordssaker hvor hensikten bak rapporteringen er å opplyse, slik som ved kjendisselvmord. Når pressen inntar en rolle for å opplyse er det imidlertid ikke alltid selvbestemt, og det er også her vi finner pressens største dilemma: ved en frontkollisjon som viser seg å være selvmord vil menneskene som påvirkes se til pressen for å finne ut av hva som har skjedd. Pressen må sende nyheten ut raskt, men opplever et problem ved at dette tross alt er indirekte omtale av selmordsmetode. I de fleste tilfeller ser løsningen ut til å være å bruke tilslørende ord. Dette viser hvordan pressen fremdeles kan oppleve en passiv rolle i møte med selvmordet når hensikten er å opplyse, ettersom rapporteringen er fremtvunget av samfunnets behov istedenfor et selvstendig valg fra pressens side.

Likevel har pressen hatt en utvikling hvor den har blitt mer bevisst i sin rapportering, noe som først kom til uttrykk gjennom at det dukket opp selmordsomtaler som hadde til hensikt å *beskytte*. Her gikk pressen inn i personhistorier for å rapportere om selvmord som et samfunnsproblem. Dette i seg selv markerer hvordan pressen har gått fra en passiv rolle i møte med selvmord, hvor mye av rapporteringen baserte seg på hendelsesselvmord, til en rolle hvor de gjør selvstendige vurderinger knyttet til rapporteringen. Her vil pressens bidrag handle om å sette selvmordet på dagsorden til mennesker som har mulighet til å gjøre noe med det. Vi ser også tilfeller av at pressen har valgt å balansere ut selvmordshistorier med håp-historier.

Med profesjonaliseringen av pressen har det også dukket opp en siste rolle i møte med selvmordet, som tar rapporteringen enda et steg lenger. Dette er når pressen har til hensikt å *angripe*. Dette vil være systemkritisk rapportering av selvmord, som gjerne går etter institusjoner når mennesker i deres omsorg ender opp med å ta sine liv.

Utviklingen gjennom de tre rollene er svært spennende, fordi den handler om en endring fra en passiv til en bevisst presse. Der pressen tidligere opplyste om selvmord for å fylle en grunnleggende funksjon i samfunnet, har den i dag i tillegg en mye mer aktiv rolle som kommer til uttrykk både ved at den forsøker å gi et bidrag til åpenhet rundt selvmord, og hvor pressen forsøker å gjøre et tiltak på egenhånd ved å gå til angrep på systemer. Pressen har blitt tryggere, som kommer av at pressesystemet har en styrket indre logikk.

Pressesystemet preges av svært høy grad av autonomi, på et nivå hvor pressen setter opp tydelige skiller mellom roller på innsiden av pressesystemer og ansvar som opprinnelig tilhører roller som er tett på pressesystemet. Publikum har alltid til en viss grad kunne styre pressen, ved det grunnleggende prinsippet om tilbud og etterspørsel. Pressen har i tillegg begynt å oppleve at pressens rolle utfordres etter at teknologiutvikling har ført med seg både konkurrenter om økonomien, og konkurrenter om nyhetsinnhold. Den økonomiske konkurransen gjør at det er færre journalister til å gjøre jobben, og bedre teknologi har ført til at nyheter må ut raskere. Konsekvensen for rapporteringen av hendelsesbaserte selvmord er at det fortore blir brukt tilslørende ord, fordi journalistene ikke har nok tid til å kunne gjøre alle de etiske vurderingene før det må sendes ut. Konkurransen om nyhetsinnholdet kommer av at alle privatpersoner nå har mulighet til å laste opp og spre egen informasjon. Her ser pressen imidlertid ut til å føle seg lite truet ettersom de mener at deres seriøse rolle som informasjonskilde i mylderet av subjektiv, betalt informasjon vil være desto viktigere. Dette betyr at pressen ikke lenger står alene til å fremme åpenhet rundt selvmord – dette kan også privatpersoner gjøre. Likevel, selv om pressen ikke har ansvaret for å gå først når tabuet rundt selvmordet skal utfordres, er pressen opptatt av å gå i takt med samfunnet.

Lamark og Andreassen (2007, s. 53) argumenterer i sin studie for at samfunnstjenlig journalistikk uteblir når pressen skriver om selvmord, selv et år etter den siste revideringen av punktet om selvmord i Vær Varsom-plakaten. Selv om mine funn av avisomtaler som tjener en tydelig samfunnsmessig hensikt er spredt over en periode på flere år, forteller informantenes holdninger nettopp om en økt samfunnstjenlig journalistikk i møte med selvmord. Jeg opplever ikke minst at dette forsterkes av pressens profesjonalisering, hvor pressen ser ut til å ha utviklet en sterkere bevissthet rundt sin egen funksjon i samfunnet, og en klar forståelse av at rollene ikke skal blandes med roller som befinner seg tett på pressesystemet.

En svakhet ved denne undersøkelsen er imidlertid at den nesten utelukkende bygger på tekstmaterialer fra én toneangivende avis. Selv om stikkprøvene fra de ulike periodene har kunnet gi et inntrykk av pressens utvikling, ville dette vært mer solid dersom det hadde vært tid til å samle inn data fra en eller flere andre toneangivende aviser. Det er også mulig at det hadde dukket opp flere nyanserte roller i møte med selvmordet dersom tekstutvalget hadde vært større.

Videre er studien basert på en teoretisk rammeforståelse hvor jeg først og fremst baserer min forståelse på at selvmordet er et sosialt fenomen, og pressen er et autonomt system med egne former for indre kommunikasjon. Jeg har også undersøkt hvilke selvmord som vil falle inn under pressens rapporteringsansvar ved å bruke begrepsparet offentlig og privat sfære. Måten pressen rapporterer om selvmord har til slutt også blitt knyttet opp mot en hurtig teknologiutvikling, som jeg mener har vært med på å påvirke hvordan pressen skriver om selvmord ved både ny konkurranse og økt informasjonsstrøm.

Nesten samtlige teorier brukt i denne studien er funksjonalistiske – også Habermas kan argumenteres for å ha hatt et funksjonalistisk ideal for pressen – og jeg personlig bygger min forforståelse ut i fra at overgangen fra det tradisjonelle til det moderne samfunnet innebærer en økende spesialisering av arbeidsoppgaver og roller. Dette gjør at når jeg undersøker pressen, er det med en forståelse av at det er et spesialisert system som er essensielt for å oppfylle behovet for stabilitet i samfunnet. Et alternativ til dette kunne ha vært et konfliktperspektiv – for eksempel ved å bytte systemteori ut med Bourdieus strukturalisme for å undersøke hvem og hva som slipper til i pressen, og hvordan medieinnholdet blir prioritert når pressen rapporterer om selvmord.

Til videre forskning er det mange spørsmål som genereres underveis i forsøket på å få svar. I den første Vær Varsom-plakaten fra 1936 var også sinnssykdom inkludert i punktet sammen med selvmord. I den neste revideringen av dette punktet ble sinnssykdom fjernet. Det som helt klart kunne vært spennende å forske mer på, er forholdet mellom disse to store tabuene når de rapporteres om i pressen. Hvorfor forsvant den ene fra Vær Varsom-plakaten, mens den andre har blitt revidert flere ganger, og vil dette si at det ene fremdeles er tabubelagt mens det andre ikke er det? Det er selvfølgelig også andre tabuer som kunne vært svært spennende å undersøke med pressen som case. Pressen har en unik plassering i samfunnet med en særegen rolle, som gjør den interessant å bruke når man betrakter tendenser i samfunnet. Ikke bare ved å undersøke

hva pressen rapporterer om og hvordan den rapporterer om det, men helt klart også ved å undersøke hva pressen *ikke* rapporterer om.

Mer enn ti år har gått siden revideringen av Vær Varsom-plakaten førte med seg en liberalisering av selvmordsomtale. Selv om dette ikke ser ut til å ha ført til så mange *flere* selvmordsomtaler, har pressen utviklet en ny bevissthet når de rapporterer om selvmord. Dette ser ut til å være et resultat av profesjonaliseringen av pressen, som startet med en Vær Varsom-plakat som fikk plass på én side for over 80 år siden.

REFERANSER

Aakvaag, G., C. (2008). *Moderne sosiologi*. Oslo: Abstrakt forlag.

Aalberg, T., & Elvestad, E. (2012) *Mediesosiologi*. Oslo: Det Norske Samlaget

Andersen, H., & Kaspersen, L., B. (Red.) (2005). *Klassisk og moderne samfundsteori*. København: Reitzels Forlag AS

Berg, A. J. (1998). Fra automatiseringsspøkelse til kyborgvirkelighet? Om teknologisk determinisme og hverdagslig teknologibruk. I T. Nilsen (Red.), *Mot et bedre arbeidsliv* (s. 327 – 352). Bergen: Fagbokforlaget.

Bratberg, Ø. (2017). *Tekstanalyse for samfunnsvitere* (2. utg.). Oslo: Cappelen Damm AS.

Brauckmann, S. (1999). *Ludvig von Bertalanffy*. International Society for the Systems Sciences. Hentet 05.10.16 fra <http://www.isss.org/lumLVB.htm>

Brinkmann, S. & Tanggaard, L. (2010). *Kvalitative metoder*. Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Durkheim, E. (2010). *Selvordet* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Eriksen, N., Revheim, H. H., & Mogen, T. (2017, 16.10). Én død og flere skadd etter kollisjon mellom buss og vogntog på E16 i Voss. *Dagbladet*. Hentet fra <https://www.dagbladet.no/nyheter/n-dod-og-flere-skadd-etter-kollisjon-mellom-buss-og-vogntog-pa-e16-i-voss/68793400>

FN-sambandet (u.å.). *Menneskerettigheter*. Hentet fra: <http://www.fn.no/Tema/Menneskerettigheter>

Folkehelseinstituttet (2014). Selvmord og selvmordsforsøk i Norge. Hentet fra

<https://www.fhi.no/nettpub/hin/psykisk-helse/selv-mord-og-selv-mordsforsok-i-norge/#om-selv-mord-selv-mordsforsok-og-selvskading>

Fosshagen, K. (2018). Tabu. I *Store Norske Leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/tabu>

Habermas, J. (2002). *Borgerlig offentlighet* (3. utg.). Oslo: Gyldendal Norsk Forlag AS.

Hammerlin, Y. & Enerstvedt, R. T. (1988). *Selv-mord*. Oslo: Falken Forlag.

Harper, D. (u.å.) *System*. Online etymology dictionary. Hentet fra:

<http://www.etymonline.com/index.php?term=system>

Helsedirektoratet (2014). Handlingsplan for forebygging av selv-mord og selvskading 2014 – 2017. Hentet fra

<https://helsedirektoratet.no/Lists/Publikasjoner/Attachments/117/Handlingsplan-for-forebygging-av-selv-mord-og-selvskading-2014-2017-IS-2182.pdf>

Hermansen, M., Löw, O., & Petersen, V. (2013). *Kommunikation og samarbejde: i professionelle relationer*. København: Akademisk Forlag.

Hjelmeland, H. & Knizek B. L. (2004). The general public's views on suicide and suicide prevention, and their perception of participating in a study of attitudes towards suicide. *Archives of Suicide Research*, 8(4), 345–359.

Hjelmeland, H. & Knizek, B. L. (2010). «Selv-mord er ikke akseptabelt og kan forebygges»: Holdninger til selv-mord og selv-mordsforebygging i Norge. *Tidsskrift for Norsk psykologforening*, 47(10), 908 – 915. Hentet fra

http://www.psykologtidsskriftet.no/index.php?seks_id=124186&a=2

Hognestad, L. I. (2007). *Medieomtale av selv-mord og selv-mordsforsøk i presseetikk og praksis* (Masteroppgave). Universitetet i Oslo.

- Hånes, H. (2017, 20.06). Fakta om selvmord og selvmordsforsøk. Hentet fra <https://www.fhi.no/fp/psykiskhelse/selvmord/selvmord-og-selvmordsforsok---fakta/>
- Jakobsen, H. Ø. (2013). Menn dreper familien. Hentet fra <https://forskning.no/kjonn-og-samfunn-kriminalitet-vold/2013/08/menn-dreper-familien>
- Joas, H. og Knöbl, W. (2013). *Social Theory*. New York: Cambridge University Press.
- Kvale, S. (1997). *Det kvalitative forskningsintervju*. Oslo: Ad Notam Gyldendal.
- Kvam, B. & Røsland, L. R. (1998). *Tilfeldig gapestokk: Pressens identifisering i kriminalsaker*. Hentet fra https://www.nb.no/items/URN:NBN:no-nb_digibok_2007111304105
- Lamark, H. & Andreassen, J. E. (2007). *Selvmord i forbifarten*. Hentet fra https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/handle/11250/139876/Lamark_Hege.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Leseth, A. B. & Tellmann, S. M. (2014). *Hvordan lese kvalitativ forskning?* Oslo: Cappelen Damm Akademisk.
- Luhmann, N. (2002). *Inklusion og eksklusion*. Distinktion, No 4. (121 – 139).
- Luhmann, N. (2000). *Sociale systemer*. København: Hans Reitzels Forlag As.
- Medietilsynet. (2017). *Økonomien i norske medieverksemder*. (Delrapport 1: Økonomien i avishusa). Hentet fra <https://www.medietilsynet.no/globalassets/dokumenter/rapporter/avishusenes-okonomi-i-2012-til-2016.pdf>
- Meyrowitz, J. (1985). *No Sence Of Place. The Impact of Electronic Media on Social Behavior*. New York: Oxford University Press.

Michailakis, D. (2003). *The systems theory concept of disability: one is not born a disabled person, one is observed to be one*. *Disability and Society*, Vol. 18, No 2 (209 – 229).

Morrison, K. (2006). *Marx, Durkheim, Weber*. London: Sage Publications Ltd.

Nordbø, B. (2018). Offentlig. I *Store norske leksikon*. Hentet fra <https://snl.no/offentlig>

NTB. (2008, 16.04). Sterk kritikk av mediernes dekning av selvmord. *Stavanger Aftenblad*. Hentet fra <https://www.aftenbladet.no/innenriks/i/1rLmW/Sterk-kritikk-av-mediernes-dekning-av-selvmord>

Olaussen, S. T., Tørdal, R. M. & Aaberge, A. (2011). Presseetikk og Vær Varsom-plakaten. Hentet fra <https://ndla.no/nb/node/68236?fag=52222>

Parsons, T. (u.å.) *Commentary on Clark*, i Effrat, A. (red), *Perspectives in Political Sociology*. (299 – 308). Indianapolis.

Pressens faglige utvalg. (2015). Vær Varsom-plakaten. Hentet fra <http://presse.no/pfu/etiske-regler/vaer-varsom-plakaten/>

Pressens faglige utvalg. (2004). Redaktørplakaten. Hentet fra <http://presse.no/pfu/etiske-regler/redaktorplakaten/>

Rasmussen, T. (2003). *Luhman; Kommunikasjon, medier, samfunn*. Bergen: Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Rogers, E. M. (1986). *Communication Technology. The New Media in Society*. New York: The Free Press.

Sauerberg, S. (1976). Kommunikasjon til vælgere – og mellom vælgere. I O. Borre (Red.), *Vælgerne i 70'erne* (s. 211 – 252). København: Akademisk forlag.

Schwebs, T. og Østbye, H. (2013). *Media i samfunnet*. Oslo: Det Norske Samlaget.

Skjølsvold, T. M. (2015). *Vitenskap, teknologi og samfunn. En introduksjon til STS*. Oslo: Cappelen Damm AS.

Straffeloven. (2009). Lov av 19. juni 2009 nr. 74. om krenkelse av privatlivets fred. Hentet <https://lovdata.no/NL/lov/2005-05-20-28/§267>

Sæther, K. (u.å.). *Systemteori*. Bartesam. Hentet fra: <http://www.bartesam.net/27548890>

Sørbø, J. I. (1991). *Offentleg samtale: Innføring i presse-etiske grunnlagsspørsmål*. Oslo: Samlaget.

Vegdirektoratet. (2017). Drepte i trafikken. Årsrapport 2016. (Rapport 2016:409) Hentet fra https://www.vegvesen.no/attachment/1708126/binary/1161551?fast_title=Drepte+i+vegtrafikken+-+%C3%85rsrapport+2016.pdf

VEDLEGG

Vedlegg 1: Vær Varsom-plakaten 1936

Vær varsom!

La det ikke kunne sies med sandhet at pressen setter folk unødig i gapestokken.

Selv mord, selvmordsforsøk og sinnssykdom bør ikke omtales uten i helt ekstraordinære tilfeller.

Sedelighetsforbrytelse bør ikke omtales undtagen hvor det gjelder å advare mot en farlig person eller hvor det gjelder å efterspore en sedelighetsforbryter.

Offentliggjør ikke navn på dem som mistenkes eller anmeldes for noe rettsstridig. Det kan godt hende at vedkommende er like uskyldig som De selv.

Fremhold ikke livsstilling, arbeidssted, politisk eller religiøs opfatning m. v. hos en tiltalt medmindre disse ting står i direkte forbindelse med hans forbrytelse.

Nevn ikke navn når det gis betinget dom. Det dreier sig ofte om et forholdsvis ubetydelig lovbrudd, og offentliggjørelse av navn kan skade vedkommende for livet.

La ikke meldinger om mindre lovbrudd få sensasjonelle overskrifter.

La ikke overskriftene få en tendensiøs form som innholdet ikke berettiger til.

Vær så hensynsfull som mulig ved referater av vidneprov. Understrek ikke den undertiden hensynsløse kryss-eksaminasjon som vidnene kan være gjenstand for i retten.

Ta ikke inn løse forlydender om norske bedrifter uten først å konferere med vedkommende firma. Det har hendt at store bedrifter er blitt skadelidende fordi ukontrollerte rykter er blitt offentliggjort i pressen.

I tvilstilfelle konferer med andre aviser på stedet.

Husk at pressen eier stor makt og derfor pålegges stort ansvar.

N O R S K P R E S S E F O R B U N D

Den første «Vær varsom-plakat» vedtatt av NP i 1936.

Vær varsom

Det trykte ord er et mektig våpen. Misbruk det ikke! De skadevirkninger ubetenksomhet og feil fra pressefolks side kan forårsake, går ofte videre og dypere enn noen på forhånd aner. Vis omhu og varsomhet, vis hensyn og ridderlighet! Det er ofte medmenneskers velferd det gjelder.

Still de strengeste krav til vederhetlighet og redelighet i reportasje som i kommentarer. Inet bidrar sterkere til å bryte ned den nødvendige tillit til pressen enn gale eller misvisende meldinger og artikler. Vis utrettelig omhu for å bringe korrekte faktiske opplysninger, og vær ganske særlig varsom når det gjelder stoff som kan gå ut over folks gode navn og rykte! En beriktigelse etterpå gjenoppretter sjelden hele skaden.

Oppretthold et klart skille mellom nyheter og kommentarer, og sørg for at titlene ikke går lenger enn at de har full dekning i innholdet av meldingen.

Begå ikke tillitsbrudd! Bruk aldri som avisstoff opplysninger av fortrolig orienterende art eller uttalelser som er falt i private samtaler, uten at samtykke til det uttrykkelig er gitt! Vær omhyggelig med å overholde sperrfriser o. l., både av hensyn til kolleger og av hensyn til den som stiller stoffet til rådighet.

Vern om avisens kilder! Oppgi ikke navn på hjemmelsmenn for opplysninger eller på forfattere som opptrer under pseudonym, uten at vedkommende har gitt sitt samtykke til det eller det foreligger en domstolavgjørelse i saken av en slik art at man må bøye seg for den.

Vær på den annen side særdeles omhyggelig i vurderingen av den slags kilder og forfattere; ansvaret hviler i slike tilfeller med full tyngde på journalisten. Husk at mange gjerne

vil bruke et blad som redskap for å komme medmennesker til livs uten å ha akterverdige grunner for det. Gjør aldri bruk av opplysninger: eller innlegg fra anonyme kilder.

Er ulykken skjedd og en uriktig melding kommet på trykk, så nøl ikke med å beriktige den på skikkelig vis! Vær i så fall ikke redd for å innrømme feilen og beklage den! Vis også den størst mulig imøtekommenhet når det gjelder å gi plass for tilsvær eller dementier fra personer og institusjoner som er angrepet eller som det er brakt uriktige opplysninger om, forutsatt at innlegget er av rimelig omfang, holder seg til saken og har en anstendig form.

Vær på vakt mot meldinger som røper militære eller andre hemmeligheter av betydning for rikets sikkerhet. Vær oppmerksom på at det ofte er vanskelig for den ikke-sakkyndige å vurdere skadevirkningene av slike opplysninger; de kan ikke sjelden virke harmløse, men likevel være av stor betydning for en annen makts etterretningsvesen. Innhent i tvils- tilfelle alltid uttalelse fra de ansvarlige myndigheter.

Sørg for å holde et klart skille mellom redaksjonelt stoff og annonser, så leserne aldri kan være i tvil på dette punkt. Det er særlig viktig å behandle alle emner nøkternt og strengt saklig som har tilknytning til annonser, eller kunne ha det. Vær på vakt mot alle forsøk på å oppnå redaksjonell omtale som det ikke er full dekning for. Gi ikke etter for forsøk på å øve påtrykk i noen form.

Det er pressemannens rett og plikt ikke å skrive eller gjøre noe som strider mot hans samvitighet og overbevisning.

Vis særlig varsomhet i politi- og rettsreportasjer! Her er det ofte menneskeskjebner det gjelder, og ubetenksomhet eller hensynsløshet fra pressefolks side kan gjøre ubotelig skade.

Enhver journalist plikter å kjenne og ta tilbørlig hensyn

til de retningslinjer for pressens omtale av rettsaker som er utformet av Norsk Presseforbund i samråd med Riksadvokaten, Den Norske Dommerforening og Den Norske Advokatforening. Særlig viktig er disse reglene:

Omtal ikke politianmeldelser før det eventuelt er innledet straffeforfølgning, dersom da ikke særlige grunner gjør unntak fra denne regel forsvarlig.

Hold alltid for øye at en anmeldt, sikret eller tiltalt person kan være helt uskyldig; skylden er først fastslått når endelig dom foreligger. Klargjør derfor alltid omhyggelig at det politi og påtalemyndighet legger fram i siktelser, tiltalebeslutninger o. l., ikke kan tas som kjensgjerninger før det er prøvet i retten.

Referater av parisinnlegg, vitneprov m. v. i en rettsak skal være objektive, og ingen av partene må favoriseres ved å gis uforholdsmessig spalteplass, oppslag e. l. Vær varsom med å gi angrep eller beskyldninger fra vitner, advokater og andre sensasjonelt utsyr eller å gjengi dem slik at de fremtrer som fasislätte kjensgjerninger.

En må være varsom med å gi detaljerte opplysninger om bevisene i en straffesak, mens den blir etterforsket. Den som skal vitne i en sak, må ikke føle seg bundet av tidligere uttalelser til pressen, og en må derfor være varsom med å gjengi slike uttalelser i direkte tale eller i kategorisk form. Det er utilbørlig å intervju noen som er innkalt som vitne i en sak.

Inntil det er falt dom i en sak, må pressen avholde seg fra ytringer om den som kan være egnet til å påvirke domstolen. Det er utilstedeilig å drive propaganda for fellelse eller frifinnelse, å gi vurderinger av bevismidler eller vitneprov og å skape stemning for eller imot noen som er innblandet i saken. Dette er ikke til hinder for at pressen på-

taler skritt som er tatt eller metoder som er anvendt av myndighetene ved behandlingen av saken, eller at domsresultatet og bevisføringen blir kritisert etter at retten har talt.

Unngå i omtalen av kriminalsaker detaljer som kan virke særlig oppskakende eller opprørende eller på annen måte uheldig! Særlig varsomhet i så måte må vises når det gjelder seksualforbrytelser. Glem aldri hensynet til ofrene og deres pårørende!

Offentliggjør ikke navn på – eller bilder av – unge lovovertredere! Slik publisitet kan i høy grad vanskeliggjøre arbeidet med å bringe dem på rett vei igjen, og ofte har disse mennesker bare forbrutt seg i ren ubetenksomhet. Vær også ytterst varsom med å trekke fram igjen eldre, sante forgåelser, og fremhev ikke under omtalen av lovovertredere deres rase, nasjonalitet, yrke, politiske eller religiøse overbevisning, når slikt ikke har direkte betydning for saken.

Vitner og andre som opptre i en rettsak har krav på hensynsfull behandling fra pressens side. I særdeleshet gjelder det ofrene for voldsforbrytelser, pengeutpressing o. l. Glem heller aldri hensynet til en lovovertrедers pårørende! Selvmord og selvmordforsøk omtales ikke, dersom ikke ganske særegne omstendigheter – f. eks. i samband med alvorlige forbrytelser – gjør det forsvarlig.

Respekter i det hele tatt privatlivets fred i alle tilfeller hvor ikke tungtveiende almene hensyn gjør det uavviselig nødvendig å trekke også private forhold fram for offentligheten.

Det som ovenfor er sagt om å vise hensyn, gjelder også publisering av bilder som kan virke sårende eller som krenker privatlivets fred.

(Vedtatt på NP's årsmøte 13. mai 1956.)

VÆR VARSOM

1. En fri presse ivaretar viktige oppgaver i vårt samfunn ved formidling av informasjon, debatt og samfunnskritikk.
Det er pressens rett å informere om det som skjer i samfunnslivet og avdekke kritikkverdige forhold. Den kan ikke gi etter for press fra noen som søker å hindre fri informasjonsformidling, fri adgang til kildene og åpen debatt. Samtidig har pressen et ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk i rimelig utstrekning.
Det er en oppgave for pressen å beskytte enkeltmennesker mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, organisasjoner, private foretak og andre.
Den enkelte avis og de enkelte medarbeidere må kunne opptre fritt og uavhengig og verne om sin integritet. En journalist kan ikke pålegges å skrive eller gjøre noe som strider mot egen overbevisning.
2. Trykkefriheten og yringsfriheten legger et ansvar på journalisten og avisen:
  - Vær kritisk i valg av kilder og kontroller så langt det er mulig at opplysninger som gis er korrekte.
  - Gjør det klart for leseren hva som er faktiske opplysninger og kommentarer.
  - Misbruk ikke andres tillit. Det bør fremgå at de opplysninger og uttalelser som gis kan bli offentliggjort.
  - Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningene av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft.
  - Vis respekt for menneskers privatliv, rase, nasjonalitet eller livssyn. Fremhev ikke personlige avvik når dette er saken uvedkommende.
  - Sorg for at titlene ikke går lenger enn det er dekning for i stoffet.
  - Oppretthold et klart skille mellom annonser og redaksjonell tekst, og gi aldri tilsagn om redaksjonell omtale som motytelser for annonser.
  - Vær på vakt mot forsøk på å oppnå fordeler i forhold til avisen, og utnytt ikke stillingen som journalist til å oppnå private fordeler.
3. Vern om avisens kilder! Oppgi ikke navn på hjemmelsmann for opplysninger eller forfattere som opptrer under pseudonym, hvis ikke vedkommende selv samtykker. Først når det foreligger et pålegg fra en domstol om å oppgi kilde eller navn på forfatter, er det avisens og den enkelte medarbeiders plikt å vurdere om kilden eller forfatteren skal gjøres kjent.
4. Innrøm og beklag feilen hvis uriktige opplysninger er kommet på trykk. Gi snarest mulig plass for tilsvaret og dementier, forutsatt at innlegget er av rimelig omfang, holder seg til saken og har en anstendig form. Utstyr ikke innlegg med redaksjonell, polemisk replikk.
5. For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for det skrevne ord. Unngå bearbeidelse som endrer et bildes karakter og skaper et feilaktig inntrykk. Vær varsom med bruk av bilder i en annen sammenheng enn den opprinnelige.
6. Legg særlig vekt på saklighet og omtanke i rettsreportasjer, såvel i sivilsaker som i straffesaker. Skyldspørsmålet for en mistenkt, anmeldt, siktet eller tiltalt er først avgjort når endelig dom foreligger. Gjør det derfor alltid klart at det som kommer fram i anmeldelser, siktelser, tiltalebeslutninger, stevninger o.l. ikke kan tas som kjennspjerninger for det er prøvet av retten.
Unngå bruk av navn og bilder i retts- og kriminalreportasjen hvis ikke sterke allmenne hensyn taler for det. Vær varsom med å trekke fram eldre og sante forgåelser.
Glem ikke at den som utsettes for en forbrytelse forsvarsløst kan få sitt privatliv utlevert for offentligheten. Utsett ikke offeret, de implisertes pårørende og andre i deres miljø for slike overgrep.
7. Selvmord og selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.

Husk: *Det trykte ord gir både makt og ansvar. Misbruk det ikke!*

Vedtatt av

NORSK PRESSEFORBUND

(Første gang i 1936, senere revidert i 1956 og 1966.

Siste gang revidert 12. november 1975.)

Vær Varsom-plakaten

Etiske normer for pressen (trykt presse, radio, fjernsyn og nettpublikasjoner).

Den enkelte redaktør og medarbeider har ansvar for å kjenne pressens etiske normer og plikter å legge disse til grunn for sin virksomhet.

Presseetikken gjelder hele den journalistiske prosessen, fra innsamling til presentasjon av det journalistiske materialet.

1. Pressens samfunnsrolle

1.1. Ytringsfrihet, informasjonsfrihet og trykkefrihet er grunnelementer i et demokrati. En fri, uavhengig presse er blant de viktigste institusjoner i demokratiske samfunn.

1.2. Pressen ivaretar viktige oppgaver som informasjon, debatt og samfunnskritikk. Pressen har et spesielt ansvar for at ulike syn kommer til uttrykk.

1.3. Pressen skal verne om ytringsfriheten, trykkefriheten og offentlighetsprinsippet. Den kan ikke gi etter for press fra noen som vil hindre åpen debatt, fri informasjonsformidling og fri adgang til kildene.

1.4. Det er pressens rett å informere om det som skjer i samfunnet og avdekke kritikkverdige forhold. Det er pressens plikt å sette et kritisk søkelys på hvordan mediene selv fyller sin samfunnsrolle.

1.5. Det er pressens oppgave å beskytte enkeltmennesker og grupper mot overgrep eller forsømmelser fra offentlige myndigheter og institusjoner, private foretak eller andre.

2. Integritet og ansvar

2.1. Den ansvarlige redaktør har det personlige og fulle ansvar for mediets innhold.

2.2. Den enkelte redaksjon og den enkelte medarbeider må verne om sin integritet og troverdighet for å kunne opptre fritt og uavhengig i forhold til personer eller grupper som av ideologiske, økonomiske eller andre grunner vil øve innflytelse på det redaksjonelle innhold.

2.3. Redaksjonelle medarbeidere må ikke ha oppdrag, verv, økonomiske eller andre bindinger som kan skape interessekonflikter i forhold til deres redaksjonelle oppgaver. De må unngå dobbeltroller som kan svekke deres troverdighet. Vis åpenhet om forhold som kan påvirke redaksjonelle medarbeideres habilitet.

2.4. Redaksjonelle medarbeidere må ikke utnytte sin stilling til å oppnå private fordeler.

2.5. En redaksjonell medarbeider kan ikke pålegges å gjøre noe som strider mot egen overbevisning.

2.6. Avvis alle forsøk på å bryte ned det klare skillet mellom reklame og redaksjonelt innhold. Avvis også reklame som tar sikte på å etterligne eller utnytte et redaksjonelt produkt, og som bidrar til å svekke tilliten til den redaksjonelle troverdighet og pressens uavhengighet.

2.7. Gi aldri tilsagn om redaksjonelle motytelser for reklame. Det som offentliggjøres, skal være et resultat av en redaksjonell vurdering. Sørg for å opprettholde det klare skillet mellom journalistikk og kommersiell kommunikasjon også ved bruk av pekere og andre koplinger.

2.8. Det er uforenlig med god presseskikk å la sponing påvirke redaksjonell virksomhet, innhold og presentasjon.

2.9. Redaksjonelle medarbeidere må ikke motta pålegg om oppdrag fra andre enn den redaksjonelle ledelse.

3. Journalistisk atferd og forholdet til kildene.

3.1. Kilden for informasjon skal som hovedregel identifiseres, med mindre det kommer i konflikt med kildevernet eller hensynet til tredjeperson.

3.2. Vær kritisk i valg av kilder, og kontroller at opplysninger som gis er korrekte. Det er god presseskikk å tilstrebe bredde og relevans i valg av kilder. Dersom anonyme kilder tas i bruk, eller redaksjonen tilbys eksklusivitet, må det stilles særlig strenge krav til kildekritikk.

3.3. Det er god presseskikk å gjøre premissene klare i intervjusituasjoner og ellers i forhold til kilder og kontakter.

3.4. Vern om pressens kilder. Kildevernet er et grunnleggende prinsipp i et fritt samfunn og er en forutsetning for at pressen skal kunne fylle sin samfunnsoppgave og sikre tilgangen på vesentlig informasjon.

3.5. Oppgi ikke navn på kilde for opplysninger som er gitt i fortrolighet, hvis dette ikke er uttrykkelig avtalt med vedkommende.

3.6. Av hensyn til kildene og pressens uavhengighet skal upublisert materiale som hovedregel ikke utleveres til utenforstående.

3.7. Pressen har plikt til å gjengi meningsinnholdet i det som brukes av intervjuobjektets uttalelser. Direkte sitater skal gjengis presist.

3.8. Endring av avgitte uttalelser bør begrenses til korrigerende av faktiske feil. Ingen uten redaksjonell myndighet kan gripe inn i redigering og presentasjon av redaksjonelt materiale.

3.9. Opptre hensynsfullt i den journalistiske arbeidsprosessen. Vis særlig hensyn overfor personer som ikke kan ventes å være klar over virkningen av sine uttalelser. Misbruk ikke andres følelser, uvitenhet eller sviktende dømmekraft. Husk at mennesker i sjokk eller sorg er mer sårbare enn andre.

3.10. Skjult kamera/mikrofon eller falsk identitet skal bare brukes i unntakstilfeller. Forutsetningen må være at dette er eneste mulighet til å avdekke forhold av vesentlig samfunnsmessig betydning.

4. Publiseringsregler

4.1. Legg vekt på saklighet og omtanke i innhold og presentasjon.

4.2. Gjør klart hva som er faktiske opplysninger og hva som er kommentarer.

4.3. Vis respekt for menneskers egenart og identitet, privatliv, rase, nasjonalitet og livssyn. Fremhev ikke personlige og private forhold når dette er saken uvedkommende.

4.4. Sørg for at overskrifter, henvisninger, inngresser og inn- og utannonseringer ikke går lengre enn det er dekning for i stoffet. Det er god presseskikk å oppgi kilden når opplysninger er hentet fra andre medier.

4.5. Unngå forhåndsdømming i kriminal- og rettsreportasje. Gjør det klart at skyldspørsmålet for en mistenkt, anmeldt, siktet eller tiltalt først er avgjort ved rettskraftig dom. Det er god presseskikk å omtale en rettskraftig avgjørelse i saker som har vært omtalt tidligere.

4.6. Ta hensyn til hvordan omtale av ulykker og kriminalsaker kan virke på ofre og pårørende. Identifiser ikke omkomne eller savnede personer uten at de nærmeste pårørende er underrettet. Vis hensyn overfor mennesker i sorg eller ubalanse.

4.7. Vær varsom med bruk av navn og bilde og andre klare identifikasjonstegn på personer som omtales i forbindelse med klanderverdige eller straffbare forhold. Vis særlig varsomhet ved omtale av saker på tidlig stadium av etterforskning, i saker som gjelder unge lovovertridere, og der identifiserende omtale kan føre til urimelig belastning for tredjeperson. Identifisering må begrunnes i et berettiget informasjonsbehov. Det kan eksempelvis være berettiget å identifisere ved overhengende fare for overgrep mot forsvarsløse personer, ved alvorlige og gjentatte kriminelle handlinger, når omtaltes identitet eller samfunnsrolle har klar relevans til de forhold som omtales, eller der identifisering hindrer at uskyldige blir utsatt for uberettiget mistanke.

4.8. Når barn omtales, er det god presseskikk å ta hensyn til hvilke konsekvenser medieomtalen kan få for barnet. Dette gjelder også når foresatte har gitt sitt samtykke til eksponering. Barns identitet skal som hovedregel ikke røpes i familietvister, barnevernsaker eller rettssaker.

4.9. Vær varsom ved omtale av selvmord og selvmordsforsøk. Unngå omtale som ikke er nødvendig for å oppfylle allmenne informasjonsbehov. Unngå beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger.

4.10. Vær varsom med bruk av bilder i annen sammenheng enn den opprinnelige.

4.11. Vern om det journalistiske fotografiets troverdighet. Bilder som brukes som dokumentasjon må ikke endres slik at de skaper et falsk inntrykk. Manipulerte bilder kan bare aksepteres som illustrasjon når det tydelig fremgår at det dreier seg om en montasje.

4.12. For bruk av bilder gjelder de samme aktsomhetskrav som for skriftlig og muntlig fremstilling.

4.13. Feilaktige opplysninger skal rettes og eventuelt beklages snarest mulig.

4.14. De som utsettes for sterke beskyldninger skal såvidt mulig ha adgang til samtidig imøtegåelse av faktiske opplysninger. Debatt, kritikk og nyhetsformidling må ikke hindres ved at parter ikke er villig til å uttale seg eller medvirke til debatt.

4.15. De som er blitt utsatt for angrep skal snarest mulig få adgang til tilsvarende svar, med mindre angrep og kritikk inngår som ledd i en løpende meningsutveksling. Ha som krav at tilsvaret er av rimelig omfang, holder seg til saken og har en anstendig form. Tilsvarende svar kan nektes dersom den

berørte part, uten saklig grunn, har avvist tilbud om samtidig imøtegåelse i samme spørsmål. Tilsvar og debattinnlegg skal ikke utstyres med redaksjonell, polemisk replikk.

4.16. Vær varsom med å opprette pekere fra digitale utgaver til innhold som bryter med god presseskikk. Sørg for at pekere til andre medier eller publikasjoner, er tydelig merket. Det er god presseskikk å informere brukere av interaktive tjenester om hvordan publikasjonen registrerer og eventuelt utnytter bruken av tjenestene.

4.17. Dersom redaksjonen velger ikke å forhåndsredigere digitale meningsutvekslinger, må dette bekjentgjøres på en tydelig måte for de som har adgang til disse. Redaksjonen har et selvstendig ansvar for så snart som mulig å fjerne innlegg som bryter med god presseskikk.

Ord og bilder er mektige våpen, misbruk dem ikke!

Vedtatt av NORSK PRESSEFORBUND

Første gang i 1936, senere revidert i 1956, 1966, 1975, 1987, 1989, 1990, 1994, 2001 og 2005.

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjektet

Rapportering av selvmord i media

Bakgrunn og formål

Dette er en mastergradsstudie som har som formål å undersøke pressens rapportering av selvmord. Målet er å undersøke hvilke forestillinger som finnes rundt selvmordet i dag, og også om det finnes noe spenningspunkt mellom pressen og andre grupper/institusjoner i samfunnet, som for eksempel de pårørende eller vær varsom-plakaten.

Denne studien er et mastegradsprosjekt som utføres ved det sosiologiske institutt ved NTNU.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Studien baserer seg både på kvalitativ analyse av avisartikler og dødsannonser fra slutten av 1800-tallet frem til i dag, og på intervjuer av redaktører og journalister.

For nevnte redaktører og journalister vil deltakelse i studien innebære intervjuer for å undersøke hvordan de må/har måttet forholde seg til å dekke/rapportere om selvmord. Spørsmålene vil omhandle hvilke opplevelser journalistene og redaktørene har etter møte med slike saker. Spørsmålene vil også være knyttet til avisens praksis, blant annet i forhold til Vær Varsom-plakaten.

For å samle inn og registrere data, vil det i intervjuene bli benyttet lydopptak (ved tillatelse fra informanten – notater dersom ikke), eller dersom intervjuene foregår over telefon vil dataene registreres ved notater.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Alle personvernsopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Eventuelle personvernsopplysninger vil kun være tilgjengelige for meg og veileder for oppgaven.

Datainnsamlingen skal etter planen avsluttes 20.02.18. Lydopptaket fra intervjuet vil transkriberes, anonymiseres og slettes umiddelbart etter intervju. Notater renskrives og anonymiseres over på pc umiddelbart etter intervju, før de makuleres.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn. Dersom du trekker deg, vil alle opplysninger om deg bli anonymisert.

Dersom du ønsker å delta eller har spørsmål til studien, ta kontakt med Mia Aas Fjelldal på tlf: 40456805 eller på mail: mia.fjelldal@hotmail.com. Veileder for prosjektet er Bente Rasmussen, som kan kontaktes på tlf: 73591706 eller mail: bente.rasmussen@ntnu.no.

Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, NSD - Norsk senter for forskningsdata AS.

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

-----
(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 6: Intervjuguide journalister

Hei, jeg heter Mia. Jeg er student ved institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU. Jeg skal skrive en masteroppgave i sosiologi hvor jeg undersøker hvordan aviser skriver om selvmord, og skal i den anledning intervju journalister og redaktører om hvordan de må forholde seg til tematikken.

Alt som blir sagt er konfidensielt, og du vil være anonym. Du kan trekke deg når som helst under intervjuet, også etter at intervjuet er avsluttet. Når prosjektet er ferdig vil råmateriale som opptak eller notater fra intervjuet bli slettet. Takk for at du stiller opp!

Kan jeg bruke båndopptaker?

1. Bakgrunnsspørsmål

- Hvor lenge har du vært journalist?
  - Har du jobbet som journalist for denne avisen hele denne tiden?

2. Aktuell sak

- I (årstall) dekket du saken om (selvmordsak). Kan du fortelle hvordan denne saken startet?
- Var det noe du opplevde som vanskelig i arbeidet med denne saken?
- Drøftet du saken eller de eventuelle dilemmaene med andre i redaksjonen?
  - Hva var dere eventuelt uenige/enige om?
- Hvordan ble saken vurdert av redaktøren?
- Ble artikkelen utgitt slik du leverte den, eller ble det gjort endringer i ettertid?
  - Hva var årsaken til endringene?
- Opplevde du noen reaksjoner av lesere i etterkant?
  - Hva slags reaksjoner?
- Hvordan opplevde du å dekke denne saken?
  - Hvordan påvirket dette deg som journalist?
  - Endret det måten du skriver/kommer til å skrive om selvmord etterpå?
- Har du dekket flere selvmordssaker enn denne?
  - Kan du fortelle litt om dem?

- Er det noen du husker spesielt godt?
- Hva er det viktigste å huske når man dekker en selvmordssak?

3. Utfordringen

I en artikkel fra 2012 uttalte redaktør Reidun Kjelling Nybø fra avisa Nordland seg kraftig om at media er *feige* i sin omtale om selvmord, at de tilslører, og at disse tilsløringene bidrar til å opprettholde skam, skyld, stigma og tabu knyttet til selvmord.

- Hva tenker du om dette?
- Denne artikkelen er fra 2012. Har ting endret seg siden da?
  - Hvis ja, på hvilken måte?
  - Hvis nei, hvorfor ikke?

4. Vær varsom-plakaten

I 2006 ble punkt 4,9 som omtaler selvmord i vær varsom-plakaten revidert. Da endret punktet seg fra: «*Selvord og selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.*», til: «*Vær varsom ved omtale av selvmord og selvmordsforsøk. Unngå omtale som ikke er nødvendig for å oppfylle allmenne informasjonsbehov. Unngå beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger.*»

- Hva tenker du om den denne endringa?
- Er det andre punkt i Vær Varsom-plakaten som også er viktige å ta hensyn til når man skal skrive om et selvmord?

5. Avisen

- Hvordan ser idealavisen ut for deg?
  - Hva inneholder den, og hva streber den etter?
- Hvordan forholder idealavisen seg til selvmordstematikk?
- Hvordan synes du (avis) lever opp til dette idealet?
  - Hva kunne avisen gjort for å oppnå dette idealet?

6. Avslutning

- Da vil jeg bare spørre avslutningsvis: synes du det er på tide med en ny revidering av punkt 4,9 om selvmord i VVP?
  - Hvorfor/hvorfor ikke?

- Er det noe jeg ikke har spurt om som du synes jeg burde vite?
- Er det noe du har sagt i løpet av intervjuet hvor du ønsker å legge til noe, eller endre på noe?

Er det i orden om jeg tar kontakt med deg i ettertid dersom det skulle oppstå noen uklarheter angående intervjuet?

Da sier jeg tusen takk for at du tok deg tiden til dette intervjuet!

Vedlegg 7: Intervjuguide redaktører

Hei, jeg heter Mia. Jeg er student ved institutt for sosiologi og statsvitenskap, NTNU. Jeg skal skrive en masteroppgave i sosiologi hvor jeg undersøker hvordan aviser skriver om selvmord, og skal i den anledning intervju journalister og redaktører om hvordan de må forholde seg til tematikken.

Alt som blir sagt er konfidensielt, og du vil være anonym. Du kan trekke deg når som helst under intervjuet, også etter at intervjuet er avsluttet. Når prosjektet er ferdig vil råmateriale som opptak eller notater fra intervjuet bli slettet. Takk for at du stiller opp!

Kan jeg bruke båndopptaker?

1. Bakgrunnsspørsmål

- Hvor lenge har du vært redaktør?
  - Har du jobbet som redaktør for denne avisen hele denne tiden?

2. Aktuell sak

- Det er litt spredt med selvmordssaker i mediene, men noen eksempler fra (avis) er (selvmordssaker). Kjenner du til noen av disse sakene og hvordan de ble behandlet i redaksjonen?
- Hva krever din rolle som redaktør fra deg i forbindelse med slike saker?
- Var det noe du opplevde som vanskelig i forbindelse med disse sakene?
- Opplevde dere noen reaksjoner av lesere i etterkant?
  - Hva slags reaksjoner?
- Endret noen av disse sakene måten du kommer til å vurdere andre saker om selvmord på senere?
- Har du vært involvert i andre selvmordssaker enn disse?
  - Kan du fortelle litt om dem?
    - Er det noen du husker spesielt godt?
- Hva er det viktigste å huske når man dekker en selvmordssak?

3. utfordringen

I en artikkel fra 2012 uttalte redaktør Reidun Kjelling Nybø fra avisa Nordland seg kraftig om at media er *feige* i sin omtale om selvmord, at de tilslører, og at disse tilsløringene bidrar til å opprettholde skam, skyld, stigma og tabu knyttet til selvmord.

- Hva tenker du om dette?
- Denne artikkelen er fra 2012. Har ting endret seg siden da?

4. Vær varsom-plakaten

I 2006 ble punkt 4,9 som omtaler selvmord i vær varsom-plakaten revidert. Da endret punktet seg fra: «*Selvord og selvmordsforsøk skal som hovedregel ikke omtales.*», til: «*Vær varsom ved omtale av selvmord og selvmordsforsøk. Unngå omtale som ikke er nødvendig for å oppfylle allmenne informasjonsbehov. Unngå beskrivelse av metode eller andre forhold som kan bidra til å utløse flere selvmordshandlinger.*»

- Hva tenker du om den denne endringa?
- Er det andre punkt i Vær Varsom-plakaten som er like viktige å ta hensyn til når man skal skrive om et selvmord?

5. Avisen

- Hvordan ser idealavisen ut for deg?
  - Hva inneholder den, og hva streber den etter?
- Hvordan forholder idealavisen seg til selvmordstematikk?
- Hvordan synes du (avis) lever opp til dette idealet?
  - Hva kunne avisen gjort for å oppnå dette idealet?

6. Avslutning

- Da vil jeg bare spørre avslutningsvis: synes du det er på tide med en ny revidering av punkt 4,9 om selvmord i VVP?
  - Hvorfor/hvorfor ikke?
- Er det noe jeg ikke har spurt om som du synes jeg burde vite?
- Er det noe du har sagt i løpet av intervjuet hvor du ønsker å legge til noe, eller endre på noe?

Er det i orden om jeg tar kontakt med deg i ettertid dersom det skulle oppstå noen uklarheter angående intervjuet?

Da sier jeg tusen takk for at du tok deg tiden til dette intervjuet!